

Matica

broj
no.

11

studeni
november

2020.

MJESEČNA REVIIJA HRVATSKE MATICE ISELJENIKA MONTHLY MAGAZINE OF THE CROATIAN HERITAGE FOUNDATION

ZLATNI OTOK ŠIPAN

ISSN 1330-2140

Posjetite stranice web portala
Hrvatske matice iseljenika!

www.matis.hr

Web stranice
HMI ĉitaju se diljem
svijeta, dostupne su na tri
jezika (hrvatski, engleski,
španjolski) i bilježe stalan
porast posjećenosti.

Budite korak ispred ostalih i predstavite se hrvatskim iseljeničkim zajednicama, uglednim poslovnim Hrvatima u svijetu i njihovim partnerima.

Oglašavajte na web portalu Hrvatske matice iseljenika!

Internet marketing HMI osmislio je nekoliko načina oglašavanja:

■ **BANERI** ■ **SPONZORIRANI ĀLANAK** ■ **SPONZORIRANE RUBRIKE**

Odjel za marketing i promociju HMI - Ivana Rora

tel. (+385 1) 61 15 116 ■ fax. (+385 1) 61 11 522

mob. 099 61 15 116 ■ E-mail: marketing@matis.hr

Kolumne

- 15**
Globalna Hrvatska
Vesna Kukavica
- 16**
Sociološka slagalica
Nino Sorić
- 20**
Hrvatski glazbenici
Davor Schopf
- 35**
Endemi u Hrvatskoj
Darko Mihelj
- 43**
Jezični podsjetnik
Sanja Vulić
- 58**
Klikni – Idem doma!
Vesna Kukavica
- 62**
S(k)retanja
Šimun Šito Ćorić

- 4** Fokus: Vijesti iz Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan RH
- 6** Spomenik preporoditelju Ivanu Antunoviću u Subotici
- 8** U HMI promovirano divot izdanje Leksikona hrvatskoga iseljništva i manjina
- 12** Dan Kravate obilježen u prijestolnici Ukrajine
- 14** Otvoreno memorijalno područje "Vukovarski vodotoranj-simbol hrvatskog zajedništva"
- 22** U potrazi za korijenima: Nick Kosovitch
- 24** Muzej farmacije u Rijeci
- 26** Ekološki kutak
- 27** Slavonski kazalištarci gostovali u Bitoli
- 28** Intervju: Julije Domac, savjetnik predsjednika Republike za energiju i klimu
- 32** Povijesna razmišljanja o otoku Šipanu
- 39** Zanimljivosti otoka Šipana
- 44** Nepriznati slikar Marko Murat
- 47** Intervju: Daria Pichler
- 49** Najljepša Hrvatica u narodnoj nošnji posjetila HMI
- 50** Lektorat hrvatskog jezika u Londonu
- 52** Monografija o Antunu Vidakoviću
- 54** Promocija zbirke pjesama Irene Stanić Rašin
- 56** Predstavljen novi roman Josipa Mlakića
- 60** Vukovarski orguljaški festival
- 61** Sjećanje na franjevku Stellu Okadar
- 64** Crorama
- 66** Vijesti iz sporta

HRVATSKA MATICA ISELJENIKA
Trg Stjepana Radića 3, pp 241
10002 Zagreb, Hrvatska / Croatia
Telefon: +385 (0)1 6115-116
Telefax: +385 (0)1 6110-933
E-mail: matica@matiss.hr Web: www.matis.hr

GODIŠNJA PRETPLATA / ANNUAL SUBSCRIPTION
Običnom poštom / regular mail:
Hrvatska / Croatia 100 kn
ostale europske države /
other European countries 25 EUR
Zračnom poštom / airmail:
SAD / USA 65 USD
Kanada / Canada 65 CAD
Australija / Australia 70 AUD
ostale prekomorske države /
other overseas countries 70 USD

**DEVIZNI RAČUN BROJ /
FOREIGN CURRENCY ACCOUNT:**
IBAN: HR06 2340 0091 5102 96717
SWIFT CODE: PBZGHR2X
Privredna banka Zagreb, Radnička cesta 50

**ŽIRO RAČUN ZA UPLATU U KUNAMA /
DOMESTIC CURRENCY ACCOUNT (IN KUNA):**
IBAN: HR80 2390 0011 1000 21305
Hrvatska poštanska banka

Naručite i vi svoju Maticu jer Matica je most hrvatskoga zajedništva

Želite li primati MATICU kao dar koji će stizati na Vašu kućnu adresu? Jedino što trebate učiniti jest poslati nam popunjenu narudžbenicu i uplatiti na naš račun odgovarajući novčani iznos koji pokriva troškove slanja. MATICA će potom svaki mjesec stizati u Vaš dom. Naručite, čitajte i preporučite MATICU Vašoj rodbini i prijateljima, kako biste aktivno sudjelovali u ostvarivanju MATIČINE misije: biti čvrsti most između Hrvatske i Hrvata diljem svijeta.

Ime i prezime / Name and surname

Adresa / Address

Grad / City

Država / State

Pošt. broj / Zip Code

Tel.

Fax.

E-mail

Datum / Date

Posjet izaslanstva Vlade Republike Hrvatske hrvatskoj nacionalnoj manjini u Republici Srbiji

Primopredaja Spomen kuće bana Josipa Jelačića

Srbija i Hrvatska žele rješavati međusobne probleme i otvorena pitanja te graditi bolje odnose, složili su se na svečanosti u Petrovaradinu srbijanski predsjednik Aleksandar Vučić i hrvatski šef diplomacije Gordan Grlić Radman

Šef hrvatske diplomacije Gordan Grlić Radman, predsjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća Jasna Vojnić i državni tajnik Zvonko Milas

Vladi Republike Hrvatske i Središnjem državnom uredu na velikoj i kontinuiranoj pomoći, koja će im se, kako je istaknuo državni tajnik Milas nastaviti pružati i dalje, budući da je razvoj i dobrobit Hrvata koji žive u Republici Srbiji u stalnom fokusu institucija Republike Hrvatske.

“VAŽNIJI POSAO” U BUDUĆNOSTI

Drugoga dana, na Spomendan rođenja bana Josipa Jelačića koji je i blagdan hrvatske zajednice u Srbiji, hrvatsko izaslanstvo je posjetilo Petrovaradin. Održana je sveta misa u crkvi sv. Jurja, banovoj krsnoj crkvi, a potom je upriličena svečana primopredaja Spomen kuće bana Josipa Jelačića na kojoj je, uz izaslanstvo Republike Hrvatske, sudjelovao i predsjednik Republike Srbije Aleksandar Vučić. Srbija i Hrvatska žele rješavati međusobne probleme i otvorena

Uredio: Željko RupiĆ Foto: HINA, Vlada

Izaslanstvo Vlade Republike Hrvatske, predvođeno ministrom vanjskih i europskih poslova Gordanom Grlićem Radmanom, a u kojem je bio i Zvonko Milas, državni tajnik Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, boravilo je 15. i 16. listopada 2020. godine u posjetu hrvatskoj nacionalnoj manjini u Republici Srbiji. Prvog dana posjeta, u Subotici je svečano otkriven spomenik biskupu Ivanu Antunoviću, svećeniku i preporoditelju koji se snažno zalagao za očuvanje nacionalnog, kulturnog i vjerskog identiteta Hrvata u Vojvodini.

Prigodom boravka u Subotici održan je i sastanak s predstavnicima hrvatske nacionalne manjine te su državni tajnik

Milas i predsjednica Hrvatskoga nacionalnog vijeća Jasna Vojnić potpisali Ugovor o financijskoj potpori za provedbu strateških projekata hrvatske nacionalne manjine, odnosno za izgradnju Hrvatske kuće u Subotici i kadrovsko osnaživanje HNV-a. Vojnić se zahvalila

Gordan Grlić Radman, predsjednik Srbije Aleksandar Vučić i Jasna Vojnić

Pozdrav predsjednika Srbije s članovima hrvatskoga izaslanstva

pitanja te graditi bolje odnose, složili su se na svečanosti u Petrovaradinu srbijski predsjednik Aleksandar Vučić i hrvatski šef diplomacije Gordan Grlić Radman. "Želimo pokazati na najkonkretniji način da rješavamo probleme i poslati jasnu poruku: ljudi hrvatske nacionalnosti, u bilo kojem dijelu Srbije živjeli, jesu građani Srbije i jesu netko tko treba uživati sva moguća prava i čija je Srbija domovina", poručio je srbijski predsjednik. Ocijenio je kako danas, unatoč svim spornim odnosima, Srbija i Hrvatska imaju "važnijeg posla u budućnosti". "Taj važniji posao je da dobro razumijemo da samo dijalogom, čuvajući mir i stabilnost, počnemo graditi povjerenje između nas i da slušamo jedni druge, da ponekad uđemo u cipele jedni drugima i da poštujemo međusobna prava i identitet svakog, uz poboljšanje pozicije Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj", rekao je Vučić, najavivši spremnost Srbije da sudjeluje i u renoviranju prostora kuće bana Jelaića kako bi postao "velebno mjesto okupljanja Hrvata".

PREDSTAVNIŠTVO NA SVIM RAZINAMA

Hrvatski šef diplomacije ocijenio je današnju svečanost kao "veliki događaj za hrvatsku zajednicu ovdje, ali veliki dan i za Srbiju". Otvorenje kuće bana Josipa Jelaića u Novom Sadu Grlić Radman vidi "simbolom želje da još snažnije krenemo u rješavanje svih otvorenih pitanja i izgradnju boljih odnosa Hrvatske i Srbije". Grlić Radman je istaknuo kako je uvjeren da se iskrenim i otvorenim dijalogom dviju država mogu riješiti sva otvorena pitanja. "Srbi imaju tri zastupnika u Hrvatskom saboru i koalicijski su partner u vladi Hrvatske, a nadamo se i očekujemo da će i Hrvati u Srbiji imati svoje predstavnike na svim političkim razinama", rekao je Grlić Radman. ■

Kardinal Puljić u posjetu Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske

Suradnja na projektima za održivi ostanak Hrvata u BiH

Zvonko Milas, državni tajnik Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, sastao se, središnjem listopada, u Zagrebu s vrhbosanskim nadbiskupom, kardinalom Vinkom Puljićem. Tijekom susreta razgovarali su o aktualnoj situaciji, o izazovima s kojima se susreću Hrvati u ovoj nadbiskupiji, ali i cijeloj državi te o mogućnostima suradnje na zajedničkim projektima koji će doprinijeti održivom ostanku Hrvata u BiH.

"Škole, vrtići, centri za mlade, učenički i studentski domovi, domovi za starije i nemoćne, knjižnice i muzeji – samo su dio projekata koje Vrhbosanska nadbiskupija realizira uz potporu Vlade Republike Hrvatske. Svi su ti projekti u službi čovjeka i doprinose unapređenju kvalitete svakodnevnog života. Također, institucije Katoličke crkve, u brojnim po-

Kardinal Puljić i državni tajnik Milas

družjima života, jedine u BiH pružaju sustavnu potporu pojedinim, osobito osjetljivim i ranjivim skupinama društva. Stoga ćemo i u narednom razdoblju podržavati projekte i programe koji su od strateškog značaja za život Hrvata u ovoj zemlji, projekte koji će doprinositi cjelokupnom razvoju i boljitku Bosne i Hercegovine.", naglasio je državni tajnik Milas. ■

Dani europske baštine 2020.

Izložba i prezentacija o hrvatskim manjinama u europskom susjedstvu

Usklopu manifestacije Dani europske baštine 2020. kojoj je tema ove godine *Baština i obrazovanje – učenje za život*, Knjižnica Božidara Adžije u Zagrebu predstavila je, od 15. rujna do 15. listopada, izložbom i prezentacijom hrvatske manjine izvan Republike Hrvatske kao stoljetne čuvarice jezika, običaja i kulturne baštine. Izložba, koja je postavljena u slobodnom izložbenom prostoru knjižnice, pokazala je bogati knjižnični fond s djelima koja govore o povijesti i razlozima migracija, a računalna prezentacija je rad dr. sc. Milana Bošnjaka iz Središnjeg ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, a govori o 12 europskih zemalja u kojima postoje hrvatska manjina. (Tekst i fotografija: Milkica Ursa)

Preporoditelj Ivan Antunović dobio spomenik u Subotici

Ministar vanjskih i europskih poslova Hrvatske Gordan Grlić Radman je izjavio kako je spomenik Antunoviću dokaz multikulturalnosti Subotice i Vojvodine, ali i ohrabrenje hrvatskoj zajednici da može njegovati svoj nacionalni identitet

Tekst: Katarina Čeliković

Foto: Hrvatska riječ

Na svetkovinu sv. Terezije Avilske, zaštitnice katedrale i zaštitnice grada Subotice, 15. listopada 2020. godine, pokraj katedrale-bazilike svete Terezije Avilske u Subotici je postavljen i svečano otkriven spomenik biskupu Ivanu Antunoviću. "Ovo je veliki dan za hrvatsku zajednicu u Srbiji jer poslije 30 godina hrvatska zajednica prvi puta podiže samostalno jedan spomenik i to biskupu Ivanu Antunoviću, koji je bio velika povijesna ličnost za Hrvate u Srbiji", rekla je Jasna Vojnić, predsjednica Hrvatskog nacionalnog vijeća prigodom otkrivanja spomenika. Ona je naglasila kako je ovo veliki dan te je lijepo "kada radost s nama dijele i Hrvatska i Srbija. Podizanjem ovog spomenika želimo dijeliti sve vrijednosti koje je dijelio i sam

biskup, a to je da čuvamo svoju tradiciju, jezik i vjeru, a isto tako da njegujemo vrijednosti zajedništva." No, nije sve išlo tako lako i brzo. Naime, ideja o podizanju spomenika narodnom preporoditelju nastala je tijekom pripreme proslave 200. obljetnice rođenja Ivana Antunovića, obilježene 2015. Od tada je trebalo čekati odluke i rješenja, što je bilo povezano i uz brojne poteškoće. No, kada se sve uspjelo pozitivno razriješiti, financije su diktirale tempo realizacije velike zamisli. Udruživanjem u zajedničku inicijativu Hrvatskog nacionalnog vijeća, Katoličkog društva Ivan Antunović i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata koraci na tom putu bili su olakšani.

DJELO ZAGREBAČKOG KIPARA

Autor spomenika je akademski kipar Bernard Pešorda iz Zagreba, a izrada se odvijala u Subotici. Spomenik prikazuje Antunovića u sjedećem položaju

kako u lijevoj ruci drži otvorenu knjigu, što označava njegovu preporoditeljsku ideju, dok se desnom rukom pridržava za križ, što je znak kanoničke časti i službe. Sama svečanost otkrivanja spomenika bila je veliki događaj za Hrvate u Subotici, ali i u Republici Srbiji. Nazočnost dužnosnika iz Hrvatske i Srbije, njihove poruke pokazale su Hrvatima kako mogu imati nadu u poboljšanje svojeg položaja, te da mogu računati na obje države u realizaciji značajnih projekata.

Ministar vanjskih i europskih poslova Hrvatske Gordan Grlić Radman je izjavio kako je spomenik Antunoviću dokaz multikulturalnosti Subotice i Vojvodine, ali i ohrabrenje hrvatskoj zajednici da može njegovati svoj nacionalni identitet. "Značaj biskupa Antunovića kao preporoditelja nije bio samo za Hrvate, već i za opći suživot i toleranciju u vrijeme Austro-Ugarske. Njegova uloga kao preporoditelja i prosvjetitelja za bačke Hrvate je bila od izuzetnog značaja, stoga ga poštujemo danas jednako Hrvati i u Srbiji i u Mađarskoj. Njegov

va uloga spaja multikulturalnost, toleranciju, suživot", kazao je Grlić Radman.

IZAZOVI ZAJEDNIČKOG DJELOVANJA

Izaslanik predsjednika Srbije Aleksandra Vučića i predsjednik Vlade AP Vojvodine Igor Mirović rekao je kako je Antunovićovo djelovanje uzor i za buduće vrijeme. "Antunović je, poput drugih ličnosti iz povijesti Srba i Hrvata u vremenu Austro-Ugarske, stvarao djela kojima se i danas moramo vraćati. Izazovi 21. stoljeća su takvi da nas upućuju na zajedničko djelovanje, na promišljeniji rad i međusobno bolje razumijevanje. Nadam se i da će otkrivanje spomenika Ivanu Antunoviću, kao i sutrašnji događaj kada će Hrvatskom nacionalnom vijeću biti predana na upotrebu rodna kuća bana Jelačića u Petrovaradinu, označiti jednu vrstu puta prema uzorima koji su radili na zajedničkim vrijednostima a koje sasvim sigurno u vremenu pred nama moramo uzeti kao vrijednosti vodilje." kazao je Mirović. Na sveča-

nosti se obratio i msgr. Stjepan Beretić, katedralni župnik i predsjednik Odbora za podizanje spomenika, naglasivši kako je "Ivan Antunović zavrijedio spomenik u Subotici, gradu koji je iskreno volio". Riječi potpore i čestitke uputili su i tajnik Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Hrvatske Zvonko Milas i predsjednik Katoličkog društva Ivan Antunović vlač. dr. Ivica Ivanković Radak. Svečani program je zbog kiše održan u katedrali-bazilici sv. Terezije Avilske, a spomenik su otkrili ovogodišnji bandaš i bandašica Josip Šarčević i Marijana Matković, nositelji žetvene svečanosti subotičkih Hrvata – Dužijance. U programu je sudjelovao i Katedralni zbor Albe Vidaković. U podizanju spomenika veliki je doprinos Prvostolnog kaptola zagrebačkog, u čije je ime pismo poslao pomoćni biskup zagrebački i veliki prepozit Prvostolnoga kaptola zagrebački msgr. Ivan Šaško. On u pismu navodi kako, "budući da nisu u mogućnosti sudjelovati na svečanome otkrivanju spomenika biskupu Ivanu Antunoviću ovim

putem u ime svih kanonika, članova Prvostolnoga kaptola zagrebačkog, upućuju čestitke na ostvarenju toga vrijednog djela, u kojemu su i sami rado sudjelovali." Msgr. Šaško također u pismu kaže kako "ovaj spomenik nije samo odraz prošloga, nego potvrda prisutnosti u sadašnjosti onih oslonaca koje se smatra bitnima i za budućnost".

SREDIŠNJI DRŽAVNI URED I DONATORI

Podizanje spomenika su pomogli Prvostolni kaptol zagrebački, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Hrvatska biskupska konferencija, Osječko-baranjska županija, Hrvatski kulturni centar Bunjevačko kolo, Udruga bunjevačkih Hrvata Dužijanca i pojedinci svojim prilozima. Iznimno je važna nazočnost visokih gostiju među kojima su bili članovi diplomatskih predstavništava Republike Hrvatske, čelnici Grada Subotice, ostalih razina vlasti u Republici Srbiji, a značajna je bila nazočnost Ivana Gugana, predsjednika Hrvatske državne samouprave u Republici Mađarskoj, kao i čelnika samouprava iz grada Baje i Kalače. Upravo kako su predstavnici triju država prisustvovali otkrivanju spomenika velikom preporoditelju, tako je on povezo prije dva stoljeća svoj narod za koji je pisao davne 1882.: "Na svakom onom polju, koje su poslije nesretnog mohačkog poraza, snova zasjeli Slave, gdje je god bilo Srbah, tamo je... bilo također Bunjevaca i Šokacah, ili kako se danas volimo nazivati, Hrvatah, pa se je svaka sudbina na jednom i na drugom podjednako izmjenjivala."

Podizanjem spomenika biskupu Antunoviću Hrvati su postavili znamen i znak onomu čije se djelovanje svodilo na želju da njegov narod bude obrazovan i u tome ravan drugima s kojima je živio, a neka se ta želja ostvari i nastavi živjeti u onima koji danas njeguju s ponosom svoj hrvatski identitet. ■

ENG The feast day of Teresa of Avila, patron saint of Subotica and its cathedral, was celebrated on 15 October at Subotica cathedral. The event saw the installation of a monument celebrating bishop Ivan Antunović.

Prvorazredno referentno djelo hrvatske kulture

U Zagrebu je promovirano divot izdanje *Leksikona hrvatskoga iseljeništva i manjina* u nazočnosti brojnih uzvanika. Hrvatska leksikografija ovim je činom ukoričila cjelokupnu pisanu građu relevantnu za nacionalni korpus i kulturu stvaranu izvan domovine.

Sopranistica Antonela Malis i promotori Vesna Kukavica, Vlado Šakić, Ljiljana Dobrovšak, Mijo Marić, Željko Holjevac, Vladimir P. Goss i Tomislav Markić

Tekst: Diana Šimurina Šoufek

Foto: Snježana Radoš

Leksikon hrvatskoga iseljeništva i manjina koji na 1.096 stranica i s 3.464 natuknica opisuje fenomen hrvatskih migracija s naglaskom na one u protekla dva stoljeća, predstavljen je 21. listopada u multimedijalnoj dvorani Kluba *Matis* u Hrvatskoj matici iseljenika. O djelu koje predstavlja leksikografsku građu relevantnu za hrvatski nacionalni korpus i kulturu izvan domovine, uključujući pokrete, organizacije, događaje i ljude iz 45 zemalja svijeta, okupljenima su govorili: ravnatelj Matice prof. Mijo Marić, ravnatelj Instituta *Ivo Pilar* dr. sc. Željko Holjevac, recenzent prof. dr. sc. Vladimir P. Goss, ravnatelj Dušobrižništva za Hrvate u inozemstvu dr. sc. Tomislav

Markić te urednici dr. sc. Vlado Šakić i dr. sc. Ljiljana Dobrovšak. Prisutnima se obratio i zamjenik državnoga tajnika Zvonka Milasa i izaslanik hrvatskoga premijera Dario Magdić. Prigodni glazbeni program izvela je operna umjetnica Antonela Malis, a promociju je vodila Vesna Kukavica, rukovoditeljica Odjela za nakladništvo HMI-ja. Broj uzvanika zbog pandemije korone bio je ograničen u skladu s odlukom stožera Civilne zaštite Grada Zagreba pa se predstavljanje moglo pratiti u realnom

Rastuća e-baza *Leksikona* trenutačno sadrži 12.783 natuknice. Više od 2.900 natuknica odnosi se na manjinske skupine, 9.000 na iseljeništvo.

vremenu na Facebooku HMI-ja. Matičin ravnatelj Mijo Marić naglasio je, uz ostalo, kako *Leksikon* nastoji sažeti ljudsko znanje o hrvatskome iseljeništvu među korice jednog kompendija. "Na

Leksikon hrvatskoga iseljeništva i manjina – ur. Lj. Dobrovšak i V. Šakić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar & Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2020, 1096 str.

sistematizaciji građe *Leksikona* radilo se godinama – razumljivo, zbog neistraženosti kako manjinske tematike tako i iseljeničke problematike hrvatskoga naroda“, dodao je. Urednički dvojac Šakić - Dobrovšak upravljao je sa stotinjak mlađih suradnika iz desetak vodećih hrvatskih baštinskih ustanova među kojima su i Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Nacionalna i sveučilišna knjižnica iz Zagreba te vodeće iseljeničke organizacije iz 45 zemalja sa svih kontinenata.

Urednici Vlado Šakić i Ljiljana Dobrovšak

GRAĐA IZ 45 ZEMALJA

Ideja o pokretanju ovoga nakladničkog pothvata, kako stoji u uvodu *Leksikona*, pripisana je predsjednici Upravnog odbora Hrvatske matice iseljenika i saborskoj zastupnici Zdenki Babić Petričević, koju su podržali članovi Matičina UO-a: književnik Hrvoje Hitrec i povjesničar dr. Ljubomir Antić (2007.). Najkraće rečeno, *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina* svjedočanstvo je o hrvatskim postignućima od Sjevernog do Južnog pola.

Stručni konzultanti, leksikografski savjetnici i redaktori, stalni suradnici, grafičari i mnogoljudni autorski tim uredničkoga dvojca Šakić - Dobrovšak nastojao se držati enciklopedijskoga stila koji izbjegava euforičnost i razvučenost, a zahtijeva smirenost i čitkost.

“Posrijedi je pravo leksikografsko blago nacionalnoga tipa u kojemu je pozornost uredništva pridana isključivo građi relevantnoj za hrvatski nacionalni korpus i kulturu izvan domovine“, rekao je ravnatelj Marić.

“Objavljivanje i tiskanje knjige koja hrvatskoj čitateljskoj publici u našoj matičnoj državi predstavlja povijest, književnost, kulturu i umjetnost Hrvata izvan granica Hrvatske uvijek je radostan događaj za pripadnike tih hrvatskih zajednica jer je to znak da nas Hrvatska nije zaboravila i da još uvijek ima pojedina i ustanova koji vode brigu o svojim sunarodnjacima koji su tijekom povijesti bili prisiljeni zbog raznih razloga napustiti svoje rodne krajeve, ali su i u novoj sredini ostali privrženi jeziku i kulturi svojih dalekih predaka. Veliki pothvat Instituta za društvene znanosti Ivo Pilar i Hrvatske matice iseljenika predstavlja uistinu golemu radost za spomenute hrvatske zajednice diljem

Leksikografsko blago iz baze u budućnosti će se moći koristiti za izradu *Enciklopedije hrvatskoga iseljeničtva i manjina* ili zasebnih leksikona (npr. *Leksikon Hrvata u Sjedinjenim Američkim Državama*, *Leksikon Hrvata u Mađarskoj* i dr.) kao i za daljnja istraživanja.

svijeta“, riječi su koje je skupu uputio nenazočni recenzent dr. sc. Dinko Šokčević iz Budimpešte, a pročitao politolog Željko Rupić iz HMI-ja.

PERSONARIJ S VRHUNSKOM LEGITIMACIJOM

Prema riječima prof. dr. sc. Vladimira P. Gossa: “*Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina* rječnički je popis iliti abecedarij pojedinaca, skupina, ostvarenja, karakteristika hrvatskih ljudi trajno izvan njihovih domovina, RH i BiH, odnosno onih koji se barem djelomično ili privremeno identificiraju s nekim izvanhrvatskim domicilom. Ideološki je ujednačen i bez političkih predznaka. Za zemlju s razmjerno vrlo velikim iseljeničtvom, ovaj leksikon proširuje znanje i značaj hrvatskoga naroda kao globalnoga fenomena za barem jednu trećinu. Veliki je korak prema stvaranju identiteta globalne Hrvatske i važno sredstvo zbližavanja svih ljudi hrvatskog podrijetla u svijetu. Nadalje, *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina* naša je vrhunska legitimacija pred svijetom, poviješću i nama samima.“ *Leksikon* je ove godine izašao u sunakladništvu Instituta

Sunakladnici Mijo Marić, ravnatelj HMI-ja i Željko Holjevac, ravnatelj Instituta I. Pilar

Uzvanici i publika pod epidemiološkim mjerama

društvenih znanosti *Ivo Pilar* i Hrvatske matice iseljenika, a naslovnica je rad uglednoga hrvatskog slikara iz Australije Charlesa Billica.

HUMANA GEOGRAFIJA S DALEKIH MERIDIJANA

Raspon obrađenih pojmova tematski obuhvaća multidisciplinarna područja povijesti i sociologije, jezikoslovlja i kulturne antropologije, humane geografije i etnografskih obilježja hrvatskih migranata, umjetničko stvaralaštvo i znanstvena postignuća, nakladništvo u dijaspori i hrvatskoj nastavi u inozemstvu itd. Stotinjak domaćih i inozemnih stručnjaka saželo je makropedijske natuknice globalne hrvatske iseljeničke dionice, a najbrojnije su biografije istaknutih pojedinaca, umjetnika i znanstvenika. Pažljivi čitatelj će se, uz ostalo, susresti i s radnicima na privremenom radu u inozemstvu, pečalbarima, prekooceanskim iseljenicima, manjincima u europskome susjedstvu, disidentima, egzilantima, pustolovima i onima zahvaćenima suvremenom mobilnošću.

DAR ZA MATIČIN 70. I INSTITUTOV 30. ROĐENDAN

Nakladnički tim sastavio je širi abecedarij elektroničke baze leksikografskih znanja utemeljen na istraživanjima na području migracija građana hrvatskih korijena, a njihov pionirski rad čitatelj-

skoj javnosti dostupan je u mrežnom izdanju od 2015., dok tiskano izdanje izlazi uoči sedamdesete obljetnice uspješno ga djelovanja Hrvatske matice iseljenika i tridesete obljetnice Instituta *Ivo Pilar*. Na povijesnim tragovima i Domovinskom ratu potkraj XX. stoljeća ostvarena je i hrvatska državna samostalnost pa su stoga spoznaje o iseljenoj Hrvatskoj i hrvatskim manjinama u suvremenim okolnostima nezaobilazna sastavnica hrvatskoga globalnog i europskog identiteta. Nadalje, u svim procesima koji su prethodili ostvarenju osamostaljenja sudjelovali su i hrvatski iseljenici.

Nakon što je za potrebe projekta izrađen abecedarij natuknica, stručnjaci i znanstvenici Leksikografskoga zavoda *Miroslav Krleža* i Instituta *Ivo Pilar* osmislili su bazu podataka. Trenutačno baza *Leksikona* sadrži 12.783 natuknice, no taj će se broj prikupljanjem informacija i spoznaja kontinuirano dopunjavati novima. Više od 2.900 natuknica odnosi se na manjinske skupine, 9.000 na iseljeništvo, a ostale na pojmove, mjesta i događaje. Treba reći da će se svi podaci iz baze u budućnosti moći koristiti za izradu *Enciklopedije hrvatskoga iseljeništva i manjina* ili zasebnih leksikona (npr. *Leksikon Hrvata u Sjedinjenim Američkim Državama*, *Leksikon Hrvata u Mađarskoj*, *Leksikon gradišćanskih Hrvata* i dr.) i za daljnja istraživanja, rekla je urednica Dobrovšak. U gotovo deseto-

godišnjem procesu od početka rada na *Leksikonu* do danas sudjelovale su mnogobrojne institucije i pojedinci. Očekivano je u bazi pohranjeno mnogo više natuknica nego što sadrži tiskano izdanje, što dakako svjedoči i o velikom broju neusustavljenih i još uvijek relativno nepoznatih spoznaja o iseljenoj Hrvatskoj i hrvatskim manjinama, dodala je urednica Dobrovšak.

Svečanosti predstavljanja ovoga enciklopedijskoga prvijenca, čija naklada tiskanog izdanja je zbog razumljivih razloga ograničena, nazočili su i veleposlanica RH u Argentini Duška Paravić, izaslanica ministriculture i medija RH Anja Jelavić, izaslanik ministra vanjskih i europskih poslova RH Zdravko Gavran, član UV HMI-ja Hrvoje Hitrec, Croatiana Orešković i dr. sc. Milan Bošnjak iz Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan RH, prof. dr. sc. Željko Tanić, rektor Hrvatskoga katoličkog sveučilišta, akademik Ante Markotić (HAZU), predsjednik Udruge Prsten gospodarstvenik Pavo Zubak, dr. Marin Sopta, dr. Božo Skoko, Tuga Tarle, Drago Šaravanja, Ivana Bačić Serdarević (Australija), Darko (Teodoro) Mažuranić, Ruža Studer-Babić, Jadranka Vincek, Kristijan Jusić (Francuska), Marijan Lipovac i dr. Zahvalivši svima koji su na bilo koji način

Ravnatelj HMI Mijo Marić uručuje cvijeće urednici Ljiljani Dobrovšak

Pojedina natuknica u ovome kompendiju je kratak sažetak određenog sadržaja, dok ukupnost *Leksikona* daje onu širinu do koje su dospjeli hrvatski pečalbari bilo u stvaralačkom bilo u prostorno-geografskome smislu. Usto, uredništvo nije zanemarilo ni ljudske nevolje koje su pratile naše iseljenike na gospodarskome i geopolitičkome planu, kazao je ravnatelj Marić.

pridonijeli realizaciji ovoga izdavačkog pothvata, pojedincima i institucijama, iseljeničkim udrugama i katoličkim misijama, a posebno urednicima, ravnateljima Holjevcu i voditelju projekta Šakiću te zajedničkom timu koji je vrijedno godinama radio na *Leksikonu*, ravnatelj Marić darovao je bukete cvijeća Ljiljani Dobrovšak i Vesni Kukavici.

LEKSIKONSKI TIM

Konzultantski tim *Leksikona* čine doktori Ivan Čizmić, Ivan Rogić i Marin Sopta. Voditelji pojedinih dionica su mnogobrojni ugledni suradnici iz zemlje i inozemstva. Hrvatske manjine u susjednim zemljama i hrvatsko iseljništvo obrađivala je Ljiljana Dobrovšak s posebnim naglaskom na sintetske makropedijske natuknice, dok su Hrvati u Sjedinjenim Američkim Državama bili u fokusu dvoj-

ca Danijel Vojak – Filip Tomić; Hrvati u Australiji i Novom Zelandu bili su predmet interesa Ivana Hrštića; Hrvati u Kanadi bili su u fokusu Filipa Majetića; Hrvati u Južnoj Americi ključna su tema Ivane Žebec Šilj; Hrvati u Njemačkoj u središtu su pozornosti Aleksandre Brnetić; Hrvate u Austriji obradio je Ivan Brlić; Hrvati u Francuskoj bili su u fokusu Mauricija Frke Petešića, a Hrvatima u Norveškoj bavio se u ovom izdanju Ivan Poljac. Stalni suradnici *Leksikona* bili su Ivana Andrić Penava, Željko Brguljan, Đuro Franković, Eduard Hemar, Vesna Kukavica, Teodoro Darko Mažuranić i Jakov Žižić. Stručni suradnici bili su Slaven Kale i Neven Bošnjaković. Suradnici i autori natuknica su: Ivana Andrić Penava, Petar Antunović, Mario Bara, fra Josip Bebić, Nikola Benčić, Ivana Bendra, Marin Beroš, Saša Bodulica, Neven Bošnjaković, Željko Brguljan, Ivan Brlić, Aleksandra Brnetić, Lovorka Čoralić, Jasna Ćurković Nimac, Ljiljana Dobrovšak, Vlatka Dugački, Tomislav Đurasović, Bruna Esih (voditeljica dionice Iseljništvo do 1. 5. 2011.), pok. Đuro Franković, Mauricij Frka Petešić, Marko Fuček, Mislav Gabelica, Sabina Galeković, Darjan Godić, Branimir Grabić, Marko Grabić, Zlatko Hasanbegović, Eduard Hemar, Željko Holjevac, Ivan Hrštić, Jo-

***Leksikon* je fokusiran na pokrete, događaje i ljude iz prošlosti, no zahtjevi leksikografske struke ovom prigodom nisu nipošto zaobišli živuće osobe s udaljenih meridijana, kao i izazove suvremene mobilnosti u Hrvata.**

Među koricama *Leksikona* je biografija disidenta S. Vujice, prvoga predsjednika emigrantskoga Hrvatskoga narodnog vijeća, kao i aktualnoga predsjednika Hrvatskoga svjetskog kongresa. Uz slavnog izumitelja N. Teslu, tu su natuknice plejade hrvatskih znanstvenika iz vodećih svjetskih laboratorija sve do fizičara i filantropa s američkom adresom Marina Soljačića...

sip Humjan, Šime Ivanjko, Jadran Jeić, Leo Juko, Ana Jura (Zujić), Slaven Kale, Maja Katušić, Stipe Kljajić, Blaženka Krajina, Silva Kramer, Jasenka Kranjčević, Vesna Kukavica, Boris Kukić, Koraljka Kuzman Šlogar, pok. Josef Lawitschka, Vlatka Leskovec (Tomić), Marijan Lipovac, Maja Lozo, Vanja Lukić, Petar Macut, Filip Majetić, Castilia Manea Grgin, Teodoro Darko Mažuranić, Ivana Mudronja, Dragan Nimac, Tihomir Nuić, Marko Orlić, Marija Pandžić, Petra Platužić, Ivan Poljac, Tamara Prevendar, fra Marko Prpa, Ivana Rukavina, Eva Salopek, Zdravko Sančević, Mario Spadanuda, Melita Suljanović, Marija Šerić, Martina Šestić, Dinko Šokčević, Christian Šprljan, Ilija Šutalo, Ivan Tepeš, Filip Tomić, pok. Snježana Trojčanec, Ivo Turk, Danijel Vojak, vlč. Marko Zdravac, Radoslav Zaradić, Domagoj Zovak, Mateo Žanić, Ivana Žebec Šilj, Jakov Žižić i Zlatko Žužić. Recenzenti tiskanog izdanja su prof. dr. sc. Vladimir P. Goss i prof. dr. sc. Ivan Rogić. Leksikografski savjetnici i redaktori nagrađivani su stručnjaci Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža Vlatka Dugački i Krešimir Regan. ■

Dario Magdić, izaslanik predsjednika Vlade RH Andreja Plenkovića iz SDUH-a izvan RH

ENG *The Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina* ("Lexicon of Emigrant and Minority Croats") is a 1,096-page tome with 3,464 entries detailing migration out of Croatia in the post-medieval to contemporary period, in particular that of the nineteenth and twentieth centuries. It is a reference work offering an abundance of lexicographical material of relevance to the Croatian national corpus and culture abroad, including movements, organisations, events and prominent figures from forty-five countries.

Kravata ponos oko vrata Hrvata

Svoje kravate dobili su i, za povijest Ukrajine, iznimno važni Ukrajinci, tj. njihovi spomenici, Taras Ševčenko i Jaroslav Mudri, kojima su one u nedjelju, 18. listopada 2020., veličanstveno pristajale na njihovu Andrijevskom usponu

Tekst i foto: **Marina Horbunova**, *studentica druge godine posljediplomskog studija Ukrajinske filologije i hrvatskog jezika Kijevskoga nacionalnog sveučilišta Taras Ševčenko*

Ove godine Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Ukrajini u suradnji s Kijevskom gradskom državnom administracijom, Podilskom mjesnom državnom upravom i uz potporu Muzeja radionice Ivana Kavaleridzea organiziralo je proslavu Svjetskog dana kravate na Andrijevskom usponu. Mislim da mjesto proslave nije bilo odabrano slučajno. Andrijevski uspon važan je dio grada Kijeva na kojem se nalazi puno muzeja, povijesnih zgrada i jedna od najpoznatijih i najljepših crkava u Kijevu - Andrijevska crkva.

Veleposlanica Republike Hrvatske u Ukrajini Anica Djamić svečano je otvorila proslavu u nazočnosti zamjenika pročelnika Podilske mjesne državne administracije Mykole Dubovyka i načelnice Uprave za kulturu Kijevske gradske

Prevoditeljica Tatjana Šabalina, direktor Muzeja-radionice Ivan Kavaleridze, zamjenik pročelnika Podilske rajonske državne administracije Mykola Dubovyk, veleposlanica RH A. Džamić

Kravata oko Pulske Arene,
Foto: Duško Marušić

Kravata i Hrvati

Kravata, sveopći simbol muške uglađenosti i kultiviranosti, vezuje se uz Hrvate. Oni, istina kravatu nisu "patentirali", ali su je, kao modni detalj, u 17. stoljeću raširili po Europi, tako da je pod hrvatskim imenom postala, i do danas ostala, nezaobilaznim modnim dodatkom.

Kakva je tri i pol stoljetna povijest kravate? Budući da je nakon turskih provala na hrvatskim prostorima formirana Vojna krajina, njezini su vojnici bili nepresušni izvor i za ostala europska bojišta. Oni su sudjelovali u Tridesetogodišnjem ratu (1618.-1648.), a bili su prepoznatljivi po marami oko vrata, preteći današnje kravate. Od 1635. godine hrvatski vojnici služili su u Francuskoj, pa je godine 1667. ustrojena i posebna hrvatska pukovnija "Royal Cravates". Obični vojnici nosili su kravate od lanena platna, a plemići od čipke ili muselina ili neke druge fine tkanine. Ovi ovratni privjesci bili su neka vrsta raspoznavanja hrvatskih vojnika, jer u to doba još nije bilo odora. No, i francuski kralj Luj XIV. počeo nositi kravatu, jer je kao muški modni ures bila mnogo jednostavnija za upotrebu i mnogo ljepša od dotadašnjih užkrobljenih visokih okovratnika. Kada je u to vrijeme najmoćnija okrunjena glava Europe stavila kravatu, bio je to korjenit zaokret u modnim trendovima. Dvor je, naime, uposlio vlastitog "kravatar", koji je kralju svakog dana dostavljao nekoliko kravata, kako bi kralj mogao odabrati jednu, koja bi odgovarala prigodnom trenutku.

Kravata se brzo širila Europom. Nakon Francuza prihvatili su je Belgijanci i Ni-

zozemci, a otuda je prešla na britansko otočje, što je bilo presudno za razvoj kravate. Potom je osvojila sve kontinente. Englezi su od kravate napravili pravi kult. Promijenili su načine njezina vezivanja i uzorke boje. Naime, do početka 19. stoljeća kravate su bile bijele, a Englezi su uveli šarolike, čime su postale pokazatelj nečijeg ukusa. Zatim je američki je proizvođač tekstila Jesse Langsdorf učinio revolucionarni iskorak jer je tkaninu izrezao u tri dijela i onda je opet sašio na način koji omogućuje lakše vezivanje, ali i industrijsku izradu. Talijani su dodali nove umjetničke elemente u izradi kravate kojim se naglašava individualnost osobe koja je nosi. Iako postoji čak 85 teorijskih mogućnosti vezivanja čvora kravate, a tek desetak čvorova odgovara uobičajenim predodžbama simetrije i ravnovjesja, najpoznatiji je jednostavni i dvostruki "windsorski čvor" koji je afirmirao vojvoda od Windsora. Kad se radi o obliku, danas su u upotrebi kravate izdužena oblika ("oblik poluboce"), koje su i najpopularnije, zatim vrpce ili leptir-mašne, te tzv. ascot-kravate.

Od 18. listopada 2003. godine obilježava se na inicijativu ustanove Academia Cravatica Dan kravate. Tada je u Puli izvedena autorska instalacija Marijana Bušića Kravata oko Arene, koju su prikazivale i neke svjetske televizijske postaje i na taj način vidjelo ju je više od milijardu ljudi. Hrvatski sabor, 17. listopada 2008. godine, iskazao je kravati posebnu počast proglašivši Dan kravate koji se obilježava 18. listopada. (Hrvoje Salopek)

državne administracije Diane Popove. Zajedno su zavezali kravate duž ulice Andrijevske uspon.

Za sve sudionike proslave bile su prigodno pripremljene i kartonske kravate s uzorkom šahovnice. Sudionici su mogli uzeti kravatu za sebe ili je zavezati uz ogradu. Ustvari, nitko nije ostao bez kravate, čak su je dobila i dva lijepa psića koji su se, također, pridružili proslavi. Ne obazirući se na to da je na početku bilo hladno, tijekom proslave Svjetskog dana kravate izašlo je sunce i odlučilo proslaviti ovaj dan sa svim ljudima koji su došli. ■

ENG This year the Croatian embassy in Ukraine staged a World Cravat Day event in collaboration with the Kiev city administration, the local administration in its Podol district, and with the support of the Museum Workshop of Ivan Kavaleridze.

Uz potporu 7 tisuća donatora iz Hrvatske i svijeta

Otvoren Vukovarski vodotoranj - simbol hrvatskog zajedništva

Svečanim programom uz nastupe brojnih umjetnika u Vukovaru je 30. listopada bez nazočnosti građana otvoreno memorijalno područje "Vukovarski vodotoranj-simbol hrvatskog zajedništva" u sklopu kojega središnje mjesto zauzima obnovljeni Vodotoranj, simbol obrane grada u Domovinskom ratu.

Nakon što je himnu Republike Hrvatske izvela klapa Hrvatske ratne mornarice (HRM) "Sveti Juraj", državni stijeg na vrh Vodotornja, na koji je u agresiji bivše JNA i srpskih paravojnih postrojbi 1991. godine palo 640 projektila, podigao je Krešimir Đalto, sin pokojnog vukovarskog branitelja Hrvoja Đalte koji je, s također pokojnim braniteljem Ivanom Ivanikom, podizao zastavu na Vodotornju svaki put kada bi ona za vrijeme napada na Vukovar bila srušena.

Zbog epidemioloških prilika vukovarske gradske vlasti odlučile su svečano otvorenje Vodotornja u čiju je ob-

novu uloženo 46 milijuna kuna od kojih su 39 milijuna kuna donacije oko 7.000 donatora iz Hrvatske i svijeta, održati bez nazočnosti građana, uz online prijenos na Facebooku i lokalnim televizijskim postajama.

Projekt obnove izradili su arhitekti zagrebačke "Radionice arhitekture", a radovi su počeli u svibnju 2017. godine te su trebali biti okončani do kraja 2018., ali zbog brojnih problema koji su se nadvili nad taj projekt, produžili su se do jeseni ove godine.

Posjetitelji već na ulazu u Vodotoranj dočekuju stube kojima se penje do memorijalne sobe u kojoj je postavljeno šest interaktivnih ekrana s multimedijalnim sadržajem koji govore o Domovinskom ratu, žrtvi Vukovara i povijesti Vodotornja. Iz memorijalne sobe memorijalnom stazom uspinje se do vidikovca, a sama staza simbolizira teški uspon Republike Hrvatske u borbi za slobodu i neovisnost. (Hina)

Hvalevrijedna višegodišnja tradicija

Tajnica zaklade Libertas Foundation iz San Pedra, California, gospođa Luce Hazdovac, uručila je u petak, 9. listopada 2020. godine, u 13 sati, u prostorijama DEŠE - Dubrovnik u Lazaretima, četrnaest stipendija učenicima obrtničkih škola za školsku godi-

nu 2020./2021. Libertas Foundation je dobrotvorna zaklada koja fondom "Ante & Evelyn Mrgudic" već 18 godina pomaže učenicima obrtničkih škola iz obitelji lošijega imovinskog stanja na području Dubrovačko-neretvanske županije. Svrha stipendije je pomoći učenicima da

izuču zanimanje kojim će moći lakše naći zaposlenje u mjestu gdje žive te kako bi nakon završetka svog školovanja pomogli svojim obiteljima i lokalnom gospodarstvu. U zapadnome svijetu više od dvije trećine ekonomije počiva na malom gospodarstvu i obrtništvu te je želja donatora Libertas Foundationa da stipendisti nakon završetka školovanja krenu u obrtništvo te ostvare životni san u svojoj županiji i domovini Hrvatskoj. Stipendisti za 2020./21. godinu su iz Konavala, Dubrovnika, Župe dubrovačke, otoka Mljeta, Mokošice, Pelješca, doline Neretve i Dubrovačkog primorja, a školuju se za frizere, slastičare, cvjećare, kuhare, automehaničare i kozmetičare. Predstavnici Libertas Foundationa i udruge DEŠA poželjeli su im na dodjeli sreću u daljnjem školovanju te su zahvalili donatorima, našim iseljenicima. (Tekst i fotografija: Ana Cvjetković)

Jezične tehnologije u gradišćanskim Hrvatima

Znanstveni institut gradišćanskih Hrvata u Austriji promovirao je ovih dana online rječnik, spasivši svoj materinski jezik u ključnome trenutku od digitalnog izumiranja u *nimškome oceanu*

U Trajštofu je ove jeseni Znanstveni institut gradišćanskih Hrvata (ZIGH) predstavio javnosti online obostrani *Nimško-gradišćanskohrvatski i Gradišćanskohrvatsko-nimški rječnik* (www.rjecnik.at). Promovirao ga je vrsni jezikoslovni kroatist Ivo Sučić, uz predsjednicu Instituta Zlatku Gieler i tehničkog urednika Kristijana Karalla. Institutova vizija je stvoriti središte za obogaćivanje vlastitih jezičnih resursa u otvorenoj internetskoj leksičkoj riznici. Urednički tim online rječnika čine, uz filologa eruditske naobrazbe Nikolu Benčića, vodeći tamošnji jezikoslovci kao što su Marin Berlaković, Agnija Csenar-Schuster, Jurica Čenar, Ludovik Kuzmić, Ivo Sučić, Zorka Kinda-Berlaković, Angela Šumić, Štefan Pavetić, Šandor Horvat i Doroteja Zeichmann. Jezična komisija ZIGH-a, koja ove godine slavi 25. obljetnicu rada, pokazala se inovativnom pri obradi leksikološkoga blaga iz gradišćanskohrvatskoga jezičnog korpusa uvrštenog u online rječnik, koji svjedoči i o polustoljetnoj suradnji sa zagrebačkim Institutom za hrvatski jezik i jezikoslovlje – još iz doba dijalektologa Mije Lončarića, od osamdesetih 20. stoljeća naovamo. Leksikološki tim ZIGH-a adaptirao je i odlično dopunio za internetsko izdanje *Gradišćanskohrvatsko-nimški rječnik* iz 1991. godine. U projekt se financijski uključio i Središnji državni ured za Hrvate izvan RH, uz austrijske izvore. Online rječnik trenutačno ima sto tisuća natuknica i usklađen je s postojećom *Gramatikom* (2003.) i *Pravopisom gradišćanskohrvatskoga jezika* (2009.).

Živeći pola tisućljeća na prostoru srednje Europe, odvojeno od matičnoga naroda u *nimškome oceanu*, kako reče preporoditelj Mate Meršić Miloradić, gradišćanski Hrvati ondje su u njemačkome govornom području razvili samostalno svoj vlastiti književni jezik. Naraštaji Hrvata u Austriji uložili su golem trud u očuvanje gradišćanskohrvatskoga jezika, književnosti i kulture, uz uporabu jezika u području školstva, religije i svakovrsnih medija, od časopisa sa stoljetnom tradicijom do elektroničkih i internetskih medija. Prema filologu Benčiću, gradišćanskohrvatski jezik razvijao se "na tradiciji crkvene propovijedi, molitvenika, evanđelistara, pjesmarica i narodnog prosvjećivanja, potvrđujući da je to jezik koji je odgovarao narodnim težnjama, postavši tako iznaddijalekatsko sredstvo u relativno polivalentnoj funkciji književnog jezika". Danas se ovom regionalnom varijantom hrvatskoga jezika služi između 50.000 i 70.000 osoba na prostoru Gradišća, Beča te zapadne Mađarske, Češke i Slovačke. Diljem Gradišća mogu se čuti sva tri hrvatska narječja (kajkavsko, čakavsko i štokavsko), no najraširenije je čakavsko

Piše: Vesna Kukavica

koje je osnova gradišćanskohrvatskome književnom jeziku. U šest gradišćanskih kotara te u nadređenim područjima u Beču i Grazu ima status službenoga jezika od 1987., a podučava se u osnovnim i srednjim školama te na Sveučilištu u Beču i na Pedagoškoj akademiji u Željeznome. Međutim, jezik gradišćanskih Hrvata našao se na UNESCO-vom popisu ugroženih jezika, što upozorava da djeca taj jezik više ne uče u vlastitim domovima, već uče većinski njemački jezik na kojem se obrazuju.

Pokušaji prilagodbe gradišćanske varijante jezika standardnome hrvatskom jeziku nisu bili uspješni zbog straha od ubrzane asimilacije, no sociolingvističke prilike u sklopu višejezične Europske unije u 21. stoljeću otvorile su nesvakidašnje perspektive za sve njezine službene jezike, ali i regionalne jezične skupine. Hrvatski jezik je među službenim jezicima Unije, a njegova višestoljetna prisutnost u dijaspori diljem germanofonog i anglofonog svijeta čini ga još vitalnijim.

Danas se dvadesetak europskih jezika, kojima se služi manje od 10 milijuna govornika, poput hrvatskoga, nalaze u opasnosti od digitalnog izumiranja zbog svoje nedovoljne zastupljenosti u digitalnim repozitorijima i sporog razvitka jezičnih tehnologija za hrvatski jezik, kao i jezičnih alata tj. aplikacija za služenje postojećim digitalnim resursima. Kako se pred nama otvaraju goleme mogućnosti na regionalnim tržištima, koje još nisu iskorištene zbog jezičnih prepreka – izazove jezičnih tehnologija treba staviti na listu nacionalnih prioriteta kao što je primjerice prometna infrastruktura. Žarko bismo željeli, unatoč pandemiji koronavirusa koju prati kriza, izići iz kruga onih građana Unije koji će se naći socijalno i ekonomski zaknuti zbog toga što govore samo svoj materinski jezik. Višejezične tehnologije postale su kanali za trenutačnu i jeftinu interakciju, zaobilazeći jezične barijere poput besplatne usluge prevođenja *Google Translate*. Mrežni izvori i jezične tehnologije Instituta für Deutsche Sprache (<https://www1.ids-mannheim.de/>) također su vrlo bogati. Suvremene jezične tehnologije su posrednici koji omogućuju svim hrvatskim građanima ma gdje živjeli sudjelovanje u glavnim društvenim i gospodarskim tijekovima globalnog društva znanja, što će nedvojbeno osjetiti i Gradišćanci koristeći ovaj ZIGH-ov online rječnik, uskoro i na mobilnim uređajima gdje se već nalaze naši jezični resursi IHJJ-a (www.ihjj.hr). ■

ENG The Gradišće Croat Institute of Sciences presented an online dictionary of the Gradišće dialect of Croatian and standard German (www.rjecnik.at) in the Austrian town of Trajstorf (Trausdorf). This is the revised and expanded online version of the Gradišćanskohrvatsko-nimški rječnik published in 1991. The online version currently has 100,000 words and users from our enclaves in Austria, Czechia, Slovakia and Hungary.

Dobri ljudi u visokim dvorcima

Svjetionici diljem Jadrana su kao svjetlo zvijezda - dolaze iz prošlosti kako bi osvijetlili našu budućnost

Blitvenica

Piše: **Nino Sorić**

Foto: **Željko Rupić i Hrvoje Franjić**

Jedan od prvih "izama" koji su se pojavili na svjetskoj povijesnoj i društvenoj sceni je romantizam. Možemo čak reći kako po turbulencijama u društvu samo malo zaostaje za komun-izmom i faš-izmom, koje je i inspirirao mnogim svojim mitovima. Taj književni i likovni pokret koji se pojavio paralelno s počecima Francuske revolucije i bio odraz karaktera svakoga od najrazvijenijih naroda Europe, svoje je inačice posijao i po krajevima Habsburške monarhije.

I ako su Englezi svoj izraz romantizma našli u kreiranju anarhoidnog heroja kojeg opisuje i otjelovljuje Lord Byron (ne zaboravimo, Englezi su individualci), a Francuzi u slavljenju osvajača Napoleona na čelu Velike armije (ne zaboravimo Francuzi su pravi or-

ganizirani birokrati), treći veliki narod u kome se otjelovljuju romantični heroji kao intelektualci i posljednji univerzalni geniji čovječanstva su Nijemci (Goethe i Schiller).

Ali što je od romantizma onda preostalo Austriji?! Pa arhitektura, Dalmacija, Primorje i Istra! Naime, nakon pada Venecije i Ilirskih provincija 1815. Podunavska monarhija konačno silazi na naše obale punom snagom i počinje novu etapu svog ambicioznog programa carskog izlaska na more. Nakon etabliranja Trsta kao trgovačke luke u 18. stoljeću i Kraljevice kao ratnog brodogradilišta koje od 1729. počinje graditi fregate za ratnu mornaricu, prilazi se izgradnji niza suvremenih svjetionika koji su trebali biti vodilje pomorcima

između Scila i Haribda hrvatskih otoka, hridi i plićina.

KONTRA VITRU PO SUZE JABLANOVA

Povijest svjetionika seže daleko u prošlost; još u antici na svim obalama Mediterana tamošnja plemena i narodi pale vatre kako bi uputili prve pomorce na opasnosti plićina. Jedno od sedam svjetskih čuda, uostalom, bio je i svjetionik u Aleksandriji. To je doba prije "bordižavanja", spoznaje o mogućnosti plovidbe "kontra vitru", pa stari Grci nemaju drugog izbora nego da s prvim proljetnim istočnjakom plove na Zapad, a na jesen s prvim zapadnim vjetrom na Istok, u Grčku. Putovanja donose i prenose bogatstvo pa neki domoroci na-

U jadranskom arhipelagu satkanom od 1244 otoka, otočića i hridi početkom 19. stoljeća sagrađeno je 48 svjetionika, a uz svjetionike na pustim mjestima usred pučine, građene su i kućice u kojima su svjetioničari-lanternisti godinama živjeli zajedno sa svojim obiteljima.

mjerno pale vatre na krivim mjestima kako bi nasukali brodove, zasušnjili posade, opljačkali jantar - "suze jablanova". S Baltika ga kopnenim putem na konjima dopremaju u Bakar, a odatle argonautskim stazama u Sirakuzu, Korint, Atenu i dalje u Milet, Perzopolis, sve do Inda. Liburni drže naše obale i dovoljno je da se npr. popnete na brdo Gradac iznad Jakišnice na Pagu, pa da shvatite kako je jedan srpasti suhozid zapravo temelj kiklopskog zida, a terase u podnožju brda obasute fragmentima grčke keramike. Kamena glavica Gradaca je zapravo kombinacija žrtvenika i ognjišta "svjetionika" koji je uvijek gorio na tom mjestu. Preko puta kanala, na Rabu, je drugi antički "svjetionik" i možemo ustvrditi kako su trgovci jantantom, dok su išli stazama Argonauta, velebitskim kanalom plovili uz i između svjetala ovih ilirskih vatri. Danas tamo pasu samo ovce.

Taj jadranski kraj iznimno važnog svjetskog ekonomsko-pomorskog pravca trebalo je osigurati mnogobrojnim svjetionicima koji stoje na povišenim mjestima kao moderni miroljubivi pandani čardacima stražara u Vojnoj krajini. Krajšnici su palili vatre kako bi upozorili domaćine na tursku opasnost, a na ovih 65 kamenih kula u šezdesetak godina sagrađenih od Istre do dna Privlake, njihove su posade palile svjetla kako

Sestrica Vela - Tajer

bi upozorile goste i strance, na opasnosti uskih prolaza i nepoznatih daljina.

STABILNI S VATROM, VJETROM I MOREM

Austrijanci od 1820.-ih u izgradnju svakoga od naših svjetionika ulažu u prosjeku današnjih 90-100 milijuna kuna, pomnoženo sa 65, pa grade isto toliko lučica i porata odakle trebaju prebaciti jedrenjacima, a i na vesla, građevinski materijal i hranu za radnike. Tome dodaju logistiku broja radnika koje treba prebaciti npr. na Palagružu, pa alate koje treba dovesti od lopata do velikih bušilica, vapna, čavla, pijeska, cementa i kamena kojeg se dovozi s kopna jer

Impresivno je kako je Austro-Ugarska s tadašnjom građevinskom tehnologijom napravila svjetionike koji i danas besprijekorno funkcioniraju, a istodobno su i arhitektonska remek-djela u kamenu i kovanom željezu kakve bi i danas bilo teško sagrađiti.

palagruški kamen je tvrd poput dijamanta. Tupi i lomi alate, a radnici prvo kopaju cisternu za kišnicu. I magarce i mazge koje tegle uzbrdo gorivo od petroleja, uglja, drveta, trebalo je hraniti.

Postojali su i autonomni automati, mehanizmi koji su silom opruga i gravitacije, nizovima zupčanika, okretali osovine koje su pokretale leće na vrhu staklenih krovovišta. Tada je to bila naj-suvremenija tehnologija cijele ljudske civilizacije. Netko je izračunao kako je to cijena autoceste Zagreb-Split! A bez toga možemo zamisliti, ili... Ne, ne možemo zamisliti našu hrvatsku povijest bez ozbiljnog pomorstva, trgovine, ribarstva. Bila bi to civilizacijska pustara poput nekih obala Afrike ili Južne Amerike, predjela koje i danas zovu "groblijima brodova" ispred Liberije, Venezuele, Konga, Somalije, i danas utočišta razbojnika i pirata. Bez svjetla. Bez nade.

Ukratko, više je "kurva Austrija", kako su je tada zvali neki njeni nezadovoljni građani, donijela u tom trenutku nov-

Sestrica Vela - Korčula

Palagruža

ca u Hrvatsku negoli je iznijela u porezu. Onda je angažirala i obučila svjetioničare koji su trebali biti oženjeni (to je bio uvjet jer se oženjena osoba smatrala stabilnom i motiviranom), pa je na svjetioniku poput Blitvenice, u jednoj zgradi na otočiću dugom 100 metara bilo šesnaest ljudi. Oni su držali kokoši, obrađivali maleni vrt, lovili ribu i bacali vrše, te imali uređeni zog za balote. I sve je te ljude hranila i plaćala Austro-ugarska monarhija. Sve što je izgrađeno bilo je stabilno i solidno, svi ti pristani i zidovi stoje još i danas po-

stojani kao Vidova gora, a kad su pak 1986. sagradili neki novi mul za trajekte na Braču prvo pristajanje feribota iz Splita podlokalo je kamene temelje koje su morali popravljati.

Biti svjetioničar bio je poziv s djeda na oca i sina. I kako je nedavno rekao jedan čovjek koji je odrastao na svjetioniku, to je ostavljalo duboke otiske na karakteru tih ljudi, saživljenih s najčistijim i najjačim elementima prirode, vjetrom, vatrom i morem: "Nije problem odrasti na svjetioniku, teško je vratiti se među ljude!"

U ŠVAPSKOM SLOGU

Naravno, graditelji-arhitekti, inženjeri dolaze iz Beča, proučavaju struje, vjetrove, vidljivost, materijal, lokacije. Saživljuju se na izvanredan i čudan, a opet human način sa svojim izvođačima, Riječanima, Istranima, Primorcima, Dalmatincima na terenu, pa izgled tih zgrada odaje spoj funkcionalnosti i estetike, istovremeno i Tirola i Mediterana.

Romantizam, heroizam, put na istok, sve to sažima se u misijama tih graditelja pa su bijeli zidovi često isprekidani crvenim i crnim kamenom nalik na škure u Škotskoj Waltera Scotta; asocijaju na tada aktualne španjolske rituale i dvorske tradicije bečkog dvora. Boje na svjetionicima podsjećaju i na Rekonkvistom osvojenu katedralu u Cordobi i lukove njenih kamenih stupova, kao što je i crkva kapucina u Rijeci trebala imati svjetionik namjesto zvonika (1. svjetski rat je prekinuo ovu zamisao). Sagrađena u tada popularnom "maurskom stilu", tako su i kule svjetionika odvojene od zgrada za svjetioničare i s njima povezane kamenim i čeličnim mostovima.

I dok Ludvig II. Bavorski, ludi kralj, troši državna bogatstva na svoje dvorce

Savudrija

koje onda kopira Walt Disney, i ugošću je skladatelja Richarda Wagnera, njegov južni susjed, naš hrvatski habsburški k.u.k car i kralj gradi male funkcionalne tvrđavice na kamenim stijenama, s dobrim ljudima kao čuvarima tih dvoraca u najmelankoličnijim olujama. Jer još je William Shakespeare rekao u "Ukroćenoj goropadnici" za naslovnu junakinju: "Ljuta je kao Jadransko more!"

TRI ROMANTIČNE PRIČE

Za kraj tri najromantičnije ili najljepše svjetioničarske priče. Svaki je svjetionik poseban, ali počnimo s jednim pravim dvorcem u prošlosti. Romantizam je opasna stvar, izazove revoluciju ili vas povede u Meksiko u avanturu kao što je vojvoda Maksimilian Habsburški, brat cara Franje Josipa I., i sam, na nagovor svoje žene, odlučio postati car Meksikanaca. Strijeljali su ga mrski Meksikanci, a on je, kako bi dokazao kako je ipak postao poput njih, na glavu dok su ga probijali hici stavio sombrero. Pošao je na put u Novi Svijet iz tršćanskog romantičnog dvorca Miramare, brodom vođen prvo kraj svjetionika na plin na rtu **Savudrija**.

Sagrađen 1818. taj je najsjeverniji hrvatski svjetionik skoro i najstariji. Legenda o njemu kaže kako je sagrađen kao ljubavno gnijezdo za političara Metternicha i njegovu istarsku ljubavnicu iz Labina, koja je umrla od tuberkuloze uoči dovršetka impozantne kule savudrijskog svjetionika. Umjesto erotске strasti Metternichova ostavština danas miruje okružena hotelima, kampovima, restoranima i plažama.

Tajerske sestre nalaze se na granici između Nacionalnog parka Kornati

Palagruža

Danas su neki jadranski svjetionici obnovljeni, a 11 ih je prilagođeno za boravak turista koji bježe od prenapučenih plaža i iza zidina svjetioničarskih zdanja traže intimniji ugođaj.

ti i Parka prirode Telašćica, na otocima Sestrici Veloj i Maloj, a kula svjetionika koja je spojena elegantnim vijadukt-mostom sa zgradom za stanovanje iz 1876., je crveno bijela i nalikuje na rješenja svjetionika u dalekoj Škotskoj, ali je sagrađena prije njih. Usred ornitološkog rezervata koji se nalazi na otocima, posjetitelj s kule svjetionika može samo gledati put hridi Taljurić po kojoj, kako kaže legenda, u suton i u noći plešu gole morske vile koje mame mlade ribare. Vile navodno u koralje pretvaraju one koji ih odbiju.

Svjetionik na otoku **Palagruži**, najjudaljeniji, najveći, najmističniji, najbliži Italiji, s više od 30 olujnih dana go-

dišnje, gradilo je stotinjak radnika dvije godine. Svjetlo na njemu zasvijetlilo je 20.09.1876. Ali to je samo dio njegovih priča. Sva mora Mediterana imaju otoke posvećene grčkim bogovima i herojima. Na Cipru je Venera izronila iz valova, Odisej je s Itake, Kiklopi sa Sardinije, Argonauti su putovali preko Đerdapa do Lošinja, Odisej je živio na Mljetu. Diomed, najveći Homerov junak nakon Ahileja je spas od bijesa božice Afrodite (koju je nehotice ranio u dojkama u bitci pod Trojom), potražio u usamljenosti Palagruže: tamo je, kaže priča, shvatio besmisao ratovanja. Poslije su ga bogovi uznijeli na Olimp. U neolitu su ljudi dolazili na Palagružu i kopali kremen te ga odnosili na kopno. Jedan papa, Alexandar III. je ručao na njemu 1177. na mjestu koje se danas zove Papina njiva, a u antici pomorci bi se zaustavljali i žrtvovali darove ahejskom junaku-polubogu u pustoši. Nađeni su ulomci keramike s njegovim imenom. Na Palagruži danas rastu samo kapare i klize hitre sjene crne endemske gušterice. ■

Palagruža

ENG The history of lighthouses is an ancient one; in antiquity the nations and tribes that inhabited the shores of the Mediterranean Sea would light beacon fires to warn seafarers of dangerous shallows. The waters of the Adriatic Sea were an economically critical region of maritime routes and required numerous lighthouses at elevated positions, as the modern counterparts to the guard towers of the Marches, the military frontier zones, of the past. The people manning these guard towers would also light fires to warn of Ottoman incursions. The sixty-five lighthouses built over a span of sixty years from Istria County to Privlaka housed crews that lit beacons to warn mariners of dangerous passes and to establish distances. Starting in the 1820's the Austrian empire, of which Croatia was then a part, invested the equivalent of 90 to 100 million kuna in present day Croatian currency to build each of these lighthouses. The state also invested heavily in port and harbour facilities along its coastline to service vessels with the necessary construction materials and food for labourers. The occupation of lighthouse keeper was one passed on from father to son.

Plesati iznutra

Astrid Turina rođena je 4. ožujka 1949. u Petrinji. Obitelj joj je podrijetlom s Primorja, otac iz Crikvenice, majka iz Bakra. S dvije godine doselila se u Zagreb, a s pet počela učiti balet. Već četiri desetljeća živi u Kanadi.

Piše: **Davor Schopf**

Foto: **Vladimir Pondelak**

“**K**ada bi roditelji otišli na posao, odlazila bih u dvorište i zvala susjede da dođu na balkone i da me gledaju kako plešem”, prisjetila se plesnih početaka. “Imala sam taj poriv za plesom i glumom”, nastavlja. “Rekla sam im da ću im plesati *Srce i Sunce*, što sam sama smislila, a to isto plesala sam i na audiciji za baletnu školu gdje su bili zapanjeni mojom tako ozbiljnom prezentacijom. Bila sam jako mala, ali su rekli neka dođem pa ću pomalo doći do redovitog razreda za svoju dob. Roditelji su mislili da su osnovna i baletna škola bile prenaporne za mene i htjeli su me ispisati iz baletne, ali na to nikako nisam pristala. To je nekakva sudbina i mislim kako je to izra-

ženo kod svih umjetnika. Da, kad si najmlađi, moraš pokazati taj interes jer ja sam naprosto morala plesati i glumiti.”

Na Astridin završni diplomski ispit u baletnoj školi došla je Sonja Kastl koja je upravo postala prva ravnateljica Baleta Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu. Takoreći, uzela ju je za ruku i odvela u HNK gdje je odmah dobila angažman.

Trebalo je brzo svladati veliki repertoar. Operni i baletni ansambl baš je u to vrijeme, 1965. godine, otišao na veliko gostovanje u Japan dok je ona u Zagrebu morala učiti sve balette koji su se izvodili i sve plesove u operama. “Tada sam spoznala da je plesač najčešće prepušten sam sebi i da nema nikoga tko bi se o njemu posebno brinuo. Mora raditi, razvijati se, postupno napredovati i sazrijevati”, kaže.

A ona se razvila u modernu balerinu i karakternu plesačicu. “Tu nema ustu-

Astrid Turina

paka”, objašnjava. “Plesačka karijera vrlo je kratka. Što odigraš do tridesete, to je to. U moje vrijeme bio je dominantan klasični repertoar sa svim velikim bijelim baletima. Imala sam sreću nastupati u baletima koje su koreografirale Sonja Kastl i Nevenka Biđin te u djelima Miljenka Vikića, Milka Šparembleka i Dinka Bogdanića.”

Najviše ju je oduševljavala suradnja s netom ovih dana preminulim Miljenkom Vikićem (1931.-2020.). “On je bio velika baletna zvijezda u svoje vrijeme”, kaže i dodaje: “U svojim najboljim plesničkim godinama zračio je elegancijom, prirodnošću, nekom plemićkom otmjenošću. Bio je izrazito lijep, a velik umjetnik i tako popularan da je publika na onoj poznatoj galeriji u kazalištu prije preuređenja padala u trans, a na karte za njegove predstave, s kojih nitko nije odlazio ravnodušan, čekalo se u redovima. Blizak mi je po temperamentu i po tome što mu je u plesu najvažnija bila istina.”

Uz Miljenka Vikića vezana je i legendarna nezgoda na jednoj predstavi opere *Samson i Dalila*, početkom 1970-ih. Astrid je za ples u prizoru bakanala imala oskudan, golišav kostim i plavi prozirni plašt kojim bi se omotala. Strast i erotika bili su potrebni u koreografiji kako bi se izrazila Dalilina moć kojom će razotkriti tajnu Samsonove snage. Na jedan od posljednjih pokusa došao je fotograf časopisa *Start* i Vikić ju je zamolio da, s ciljem promidžbe predsta-

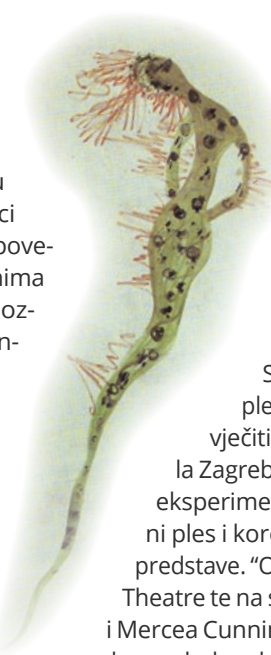

“Po svojoj intuiciji više naginjem karakternom plesnom izrazu iako plesač, za balet nacionalne kuće, mora biti jednako dobar i u klasi.”

Opera “Samson i Dalila”

ve, pozira za *Start*. Osvanule su izazovne fotografije na duplerici koje su podignule prašinu, ali i povećale nakladu časopisa u problemima koji je poslije donosio dobre i ozbiljne članke za kulturnu građansku elitu. Slijedila je nezgoda na jednoj od predstava: u plesu joj se otkopčao grudnjak i to je bio pravi skandal u operi! Danas te zabavne zgode gledamo sa simpatijama, a Astrid ih komentira kao "mnogo buke ni za što" i "svako vrijeme ima svoje moralne dileme".

U jednom trenutku mladenačkog impulsa, sa suprugom Davorom Štefanom, doktorom kemije, odlučila je okrenuti novu stranicu u životu. On je u Torontu pokrenuo vlastiti posao i tvrtku, a ona pronašla nove sadržaje koji je ispunjavaju. Mlada nekonvencionalna umjetnica, poznata

Kostimografska skica
Ljubice Wagner za
ulogu zmije u operi
"Čarobna frula"

po neobuzdanom temperamentu i vjerna stylingu Kety Balogh, zasitila se baleta i počela istraživati druge plesne tehnike. S vremenom je prestala plesati, ali joj je balet ostao vječiti interes. Kad je napustila Zagreb, u Torontu je poželjela eksperimentirati. Učila je moderni ples i koreografirala studentske predstave. "Odlasci u Toronto Dance Theatre te na satove Marthe Graham i Mercea Cunninghama pomogli su mi da prevladam kulturni šok u novoj sredini", priznaje. U dobrotvornim kazališnim predstavama, koje je organizirala, sudjelovali su mnogi zagrebački glumci.

Kada se 2003. vratila u Zagreb da bi brinula o majci, pozvao ju je Dinko Bogdanić da se vrati u HNK, u njegov balet *Tramvaj zvan čežnja* i u obnovlje-

Radeći na jednoj studentskoj produkciji u Torontu, osjetila je da je puna raznih tehnika od kojih nijedna nije *njezina* i dospjela je u krizu. U isto vrijeme u Torontu je gostovala poznata japanska plesna trupa Sankai Juku čije ju je *plesanje iznutra* toliko oduševilo težinom i zahtjevnošću da je odlučila – napustiti ples. "Vjerujem da ću mu se, možda u nekim poznim godinama, opet vratiti i usavršavati se u tom smislu *plesanja iznutra*", optimistična je Astrid Turina.

Balet "Labuđe jezero"

Opera "Samson i Dalila"

nog *Orašara* Waczlawa Orlykowskog, koji joj je posebno pri srcu jer je u njemu nekoć često nastupala. Sve što je naučila u Torontu pomoglo joj je da, u svojim pedesetim godinama, snažnom scenskom ličnošću ostvari nezaboravne karakterne minijature Meksikanke u *Tramvaju* i Majke u *Orašaru*. Te uloge nastavljaju niz njezinih malih bisera na pozornici HNK, od Srca u *Licatarskom srcu* te jedne od nevjesta i tri labudice u *Labuđem jezeru*, do bakanala u *Samsonu i Dalili*, plesačice iz trupe Elizabete Gruzinske u baletu *Grand Hotel* i uloge zmije u operi *Čarobna frula*.

Sa živim zanimanjem prati svjetsku baletnu produkciju zahvaljujući prijenošima u multiplex kinima, ali i rad Baleta HNK uvijek kada dođe u Zagreb. Tada je ispunjavaju susreti sa starim kolegama u njihovu popularnom okupljalištu baletnih umirovljenika u Muzeju za umjetnost i obrt. ■

ENG Astrid Turina was born in Petrinja on 4 March 1949. Her family moved to Zagreb when she was two and at the age of five she began learning ballet. She has lived in Canada for the past forty years. She has leveraged her classical ballet training to develop into a modern ballerina and character dancer. She left active dancing for a period, but ballet remained the focus of her life. After moving to Toronto, she delved into more experimental trends, teaching modern dance and choreographing student plays. Everything she learned in Toronto helped her, in her fifties, create unforgettable character miniatures with a strong stage personality upon her return to the stage at the Croatian National Theatre in Zagreb in 2003. She stays abreast of world ballet production with lively interest thanks to broadcasts in multiplex cinemas, and often visits Zagreb.

Stoljeće dugi genetski kod

Plesač Nick Kosovich prije četiri godine prvi put je posjetio rodni kraj svojih predaka u neposrednom susjedstvu autorice ovog teksta te odlučio obnoviti kuću svoje bake

Ruševina babine kuće kraj Zaostroga

Tekst: Božena Delaš

Foto: Obiteljski album

Nostalgija, ples, povijest i ljubav prema pokretu i izražavanju te Zaostrog ključne su riječi koje povezuju ovu priču u zanimljivo iskustvo pripadanja s jedne strane plesnoj zajednici, a s druge strane jednom podrijetlu. To je znanje i sjećanje koje se nosi kao vodeni žig, nevidljiv kreativni trag s jednog dijela svijeta na drugi. Destinacija iz koje je netko otišao da bi joj se vratio i prepoznao podrijetlo i korijen.

Cilj je posjetiti mjesto gdje se tijelo i duša povezuju s prirodom i zajednicom, gdje se prenosi kultura i raspoloženje uz pokret, stvarajući specifično i neponovljivo iskustvo ljudi koji su se barem na tren vratili tamo otkud su njihovi preci jednom davno otišli, upakiravši nadu za nekim ljepšim životom i na taj način zatvorili krug.

Bilo da noge dodiruju ulašteni parket dvorane u Los Angelesu ili najfinije oblutke mediteranskog žala u Zaostrogu, sve je jasnije da dom ipak nije kuća, već emocija, glas i pokret.

Vrijeme ponekad nije ništa drugo nego čežnja koja putuje dok se ne vrati. Nostalgija je to umotana u najfinije kostime. A kad se vratimo na to mjesto, znamo da smo došli doma.

SAMOIZRAŽAVANJE UJEDNAČENIM PLESNIM POKRETOM

Da nas tamo čekaju najljepši mirisi egzotičnog voća i agruma, zna Nick Kosovich, glumac i plesač iz Los Angelesa. Rođen u Wollongongu, u državi New South Wales u Australiji, odrastao je u Perthu. Otac Tony Kosovich rođen je u državi Zapadnoj Australiji, kao i majka Margaret Kraljevich. Djedovi Stipe Kraljevich i Nikola "Ćurkov" Kosović rođeni su u Zaostrogu, a u Perth su se iselili 30-ih godina prošlog stoljeća. Baka s mamine strane rođena je u Novom Zelandu, gdje se njezin stric preselio u Swan Valley, vinogradarsko područje na kojem je otvorio vinariju "Twin hills", koja i danas radi.

Ponajprije plesač od najranijih dana osnovne škole, Nick je 1972. godine učinio prve plesne korake... Zajedno s plesnom partnericom i životnom družicom Lenom uživa međunarodni ugled u svijetu standardnih plesova. Povezanost toga plesnog para u diskursu kritike nadilazi savršeno usklađene pokrete i implicira na duboku povezanost u partnerskom djelovanju uopće. Gracioznost

ovoga plesnog para krajnje utreniranih pokreta nije promaknula ni najpreciznijem sudačkom kriteriju raznih svjetskih natjecanja. Natjecali su se, uz ostalo, na sedam svjetskih plesnih natjecanja i u nekoliko kategorija te pobijedili.

Nick je ostvario više uloga i u filmovima (Mango Tango, Shall We Dance, Let It Be Me, Everyone says I Love You, Blue In The Face). Gostovao je u mnogobrojnim TV-emisijama, a veliku popularnost stekao je sudjelovanjem u "Plesu sa zvijezdama", u dvije sezone kao plesač partner te koreograf.

Koreografirao je mnogobrojne plesne točke, plesne filmove te bio i nominiran za nagradu Emmy. Plesni je sudac te učitelj plesa po cijelome svijetu. Od 1992. član je International Traveling Consultant u Arthur Murray Franchise Dance Studio.

Nick i supruga Lena vlasnici su i dizajneri poznatoga brenda Le Nique. Kreiraju kostime za vrhunske plesače te za televizijske emisije "Ples sa zvijezdama", "Jeste li za ples", za što su također nagrađivani.

Lena i Nick Kosovich

Suorganizator je Adriatic Pearl Dubrovnik, međunarodnog natjecanja u latinsko-američkim i standardnim plesovima - na kojemu sudjeluju plesni parovi iz više od 50 zemalja svijeta.

Pamti razne datume, ali neki poprimaju posebno značenje. "Ne mogu opisati kakav me snažan osjećaj obuzeo dolaskom u zemlju mojih predaka 23. rujna 2016. U svojim ranim pedesetim, davši obećanje svojoj babi da ću posjetiti korijene i obnoviti zidove stare kuće, uz niz nepredviđenih okolnosti, doplovili smo u svitanje u dubrovačku luku. Čudesno očaran ljepotom koja ostavlja bez daha, rekao sam - Dalmatinac sam! Ovo je dom! Kroz glavu je prošla misao -pa zašto su moji preci uopće napuštali ovaj kraj i ovu ljepotu? Šetajući gradom, upijajući texture, boje, mirise, poslušao sam i gitarista na uglu, poželio kupiti CD, a onda sam u razgovoru saznao da smo iz iste loze! I tako, počneš primjećivati razne znakove na svom putu traganja za korijenima. Prezimena koja su u mojim korijenima su Kraljević, Kosović, Alfirević, Matutinović, Despot... pa prema spoznajama gradim obiteljsko stablo. Uzbuđenje dola-

ska nisam mogao sakriti. Vijugavi put u staro selo, maslinici, kamena zdanja, zidine bakine kuće obrasle bršljanom, staro guvno - Kraljevića guvno, mirisi, pogled, sve je to vrlo emotivno i očaravajuće. Upoznao sam rođake, družili smo se, ispričali su mi mnoge priče o prošlosti i sadašnjosti. Želeći zabilježiti komadić iskustva, snimio sam i producirao nekoliko kraćih video materijala o starom selu, 'novom' Zaostrugu, samostanu i cijeloj uvali. Sve sam to, naravno, prenio svojoj obitelji pa su tako i roditelji posjetili Zaostrug 2019. te dobili hrvatsko državljanstvo, što je bilo ostvarenje davnoga obiteljskog sna! A sada to čekamo sestra i ja! Sada je još jača moja odluka da obnovim staru obiteljsku kuću, ovo je mjesto velikog potencijala, možda pokrenemo izgradnju golf terena jer su tu odlični uvjeti."

FILOZOFSKA DIMENZIJA SVRHovitosti

Mnoga svoja promišljanja o plesu, učenju i životnim stajalištima iznio je Nick u knjizi *What You See Is Not What You Do*. Ideja da napiše knjigu rodila se prilikom radionice koju su vodili Nick i Lena, gdje

je jedan polaznik predložio da sve svoje ideje stave na papir. Što je ples, kako učiti plesati, kakvo značenje ples ima u životu ljudi, koliko se ples utisnuo u cijeli životni stil, što znači biti profesionalni plesač, a što je s "amaterskim" plesanjem, koja je filozofija plesa. Dobiva se dojam kako plesači osjećaju snažno metafizičko sučelje povrh mehaničke i estetske kategorije izvedbe. U tom slučaju ples kao potreba nadilazi zadanu formu natjecanja i postaje neprestana komunikacija između dvije osobe koja teži najboljoj mogućoj izvedbi duha, isprepletenog u snažno iskustvo ljubavi i umjetnosti.

Zanimljiv rakurs daje čitateljica, i sama plesačica (The Girl with the Tree Tattoo), koja je iznijela svoja zapažanja o knjizi: "Stil knjige nije akcijski, već je puna vrijednih informacija koje mogu pomoći plesačima u usvajanju izazova novih plesnih pokreta. I sama sam željela proniknuti dublje u svijet plesa, u samu bit plesača te dobiti uvid u život dvoje dvoranskih plesača. Nick i Lena su pokrili aspekte dvorskog plesa koji se izdignuo iznad običnoga plesnog koračka. Oni razrađuju koncepte koji se mogu primijeniti na svaki ples, na svakoj razini. Tekst je pisan u razgovornom stilu, nije bilo 'predavačkog' tona. Knjiga nije samo priručnik sa savjetima o plesnim koracima, već daje ohrabrenje, poticaj i nadahnuće."

I najveći profesionalci su učenici i uvijek trebaju unapređivati svoje znanje i vještine jer uvijek se može više i bolje. U knjizi se može pronaći i filozofski pogled na ples, perspektiva koja stvara osjećaj za smisao i cilj te cijeni trud uloženi u ples. ■

ENG Los Angeles-based ballroom dancer and actor Nick Kosovich was born in Wollongong, New South Wales, Australia and grew up in Perth. His father Tony Kosovich and mother Margaret Kraljević were born in Western Australia. His grandfathers Stipe Kraljević and Nikola "Ćurkov" Kosović were born in Zaostrug in Croatia and moved to Perth in the 1930s. His maternal grandmother was born in New Zealand. Her uncle moved to the Swan Valley wine-growing region where he founded the Twin Hills winery. Nick visited the ancestral homeland four years ago, seeing Zaostrug for the first time, and has undertaken the renovation of his grandmother's home. Nick is the author of the dance-themed book *What You See Is Not What You Do*.

Prvi hrvatski specijalizirani muzej farmacije

Grad Rijeka, Europska prijestolnica kulture 2020, postao je nedavno bogatiji za još jedan značajni kulturni sadržaj. Farmaceutska kompanija Jadranski galenski laboratorij - JGL, jedan od najsnažnijih poslovnih subjekta na području Primorsko-goranske županije čiji se farmaceutski proizvodi mogu naći u više od 50 država svijeta, otvorio je JGL Muzej farmacije.

Tekst i foto: **Dejan Miculinić**

Prema riječima Eve Usmani Capobianco, voditeljice projekta JGL Muzej farmacije i članice Upravnog odbora JGL-a, "misi-ja JGL Muzeja farmacije je afirmacija ljekarništva i proizvodnje lijekova, kao dijela zdravstvenog i kulturnog identiteta, koji je kroz povijest bio i ostao značajan čimbenik duhovnog i gospodarskog napretka grada Rijeke i Primorsko-goranske županije. Također, želja nam je da muzej aktivno sudjeluje u životu lokalne zajednice kao mjesto susreta, učenja i zabave te da kao referentna ustanova u istraživanju povijesti farmacije bude turistička atrakcija i edukativni centar za buduće djelatnike farmaceutskega profila".

Stalan izložbeni postav otvoren u Užarskoj ulici obogatio je turističku po-

nudu samoga središta grada jer se nalazi na nekoliko minuta hoda od Arheološkoga parka i glavne gradske pozornice, Korza.

Muzejski postav sastoji se od deset međusobno povezanih cjelina. Odmah na ulazu zasađen je Hortus sanitatis (vrt ozdravljenja) sa živim ljekovitim biljem primorskoga kraja poput smilja, kuša i ružmarina. Tu su još i atraktivna vremenska lenta s 18 značajnih događaja iz povijesti svjetske farmacije, ljekarnički laboratorij s analitičkim i galenskim dijelom, prikaz najzaslužnijih osoba iz povijesti hrvatske farmacije i kemije te ljekarnička knjižnica.

Dio postava posvećen je povijesti farmacije u Rijeci. Tu se mogu vidjeti mnogobrojni eksponati proizvoda Ljekarničko-kozmetičkog laboratorija "Alga" ljekarnika Vladimira Kezelea, osnovanog 1926., koji je do kraja Drugoga svjetskog rata sa svojim proizvo-

dima postao međunarodno poznat. Ne samo po proizvodima s kojima je osvajao medalje na zdravstvenim izložbama u Parizu, Londonu i Bruxellesu, već i po novome inovativnome marketinškom pristupu prodaji lijekova preko vidljivih oglasa na svakom koraku: od oglasa u dnevnim novinama toga razdoblja do voznih redova, kalendara, oglasnih ploča u javnome prostoru. Dio postava muzeja posvećen je i najsnažnijem nositelju ljekarničke tradicije u Rijeci danas, međunarodnoj farmaceutskoj kompaniji JGL.

Muzej ima i edukativni dio. Zonu ljekovitog bilja s prikazom putovanja ljekovite biljke od prirode do lijeka. Središnji dio postava čini sačuvana i u cjelini prenesena ljekarna iz prve polovice 20. stoljeća koja se nekad nalazila nasuprot željezničkog kolodvora u Rijeci. Muzej ima i svoju suvenirnicu kako i priliči svakome muzeju.

LJEKARNIČKE INOVACIJE

“Tijekom naših 30 godina rada prikupili smo bogatu građu iz povijesti ljekarništva što, uz doniranu privatnu ljekarničku zbirku našega najvećega živućeg autoriteta povijesti farmacije prof. dr. sc. Vladimira Grdinića, čini okosnicu ovoga jedinstvenoga, privatnog i prvog hrvatskog specijaliziranog muzeja farmacije. Presretni smo što smo baš mi iz JGL-a uspješno realizirali ovaj projekt i što možemo našem gradu, u godini u kojoj nosi titulu Europske prijestolnice kulture, dati još jedan kulturni i edukativni sadržaj te sve posjetitelje uvjeriti koliko je hrvatsko ljekarništvo bilo i jest napredno te koliko je ukorak sa svjetskim trendovima u farmaciji.” istaknuli su iz Jadranskog galenskog laboratorija.

Primjenom 3D tehnologije priču o ljekarništvu posjetiteljima govore Bjelica ili Eskulapova zmija kao simbol ljekarništva te virtualni ljekarnik Pablo.

Također, zanimljivom VR tehnologijom moguće je pratiti antibiotik kako uništava infekciju urinarnog trakta. Pažnju gostiju zasigurno će privući i suvremena interpretacija herbarija, realizirana u suradnji s Prirodoslovnim muzejom Rijeka. Na vrlo originalan način rasvjetna tijela u muzeju posložena

U novome muzeju posebna atrakcija je multimedijalni sadržaj realiziran s tvrtkom Novena koja je omogućila da se tehnologijom proširene stvarnosti oživljavaju povijesno značajne ličnosti prikazane na vremenskim lentama.

su kao prikaz molekula nekoliko farmaceutskih komponenti poznatih JGL brendova i proizvoda. Muzej je nastao uspješnom suradnjom lokalnih snaga iz gospodarske i muzejske djelatnosti pa su na njemu surađivali Prirodoslovni muzej Rijeka i Muzej grada Rijeke.

Ervin Dubrović, ravnatelj Muzeja grada Rijeke, ističe: “Ovaj muzej najbolji je dokaz kako se muzejska građa može zanimljivom prikazati svim generacijama, pa i onima najmlađima. Drago mi je da smo imali priliku biti partner ovom projektu, sudjelovati u stručnoj potpori i dodjeli eksponata te danas uživati u spoju modernog i povijesnog. Siguran sam da će ovaj muzej izazvati veliku pažnju posjetitelja.”

U sklopu otvorenja JGL Muzeja farmacije predstavljen je “Farmaceutski spomenar”, autora prof. dr. sc. Vladimira Grdinića, u kojemu se iskričavo ocrta širina područja u kojem se zrcali farmacija, kao i dodatno afirmira zna-

čaj ljekarništva, kao dijela zdravstvenog i kulturnog identiteta koje je tijekom povijesti bilo važan čimbenik duhovnoga i gospodarskoga napretka grada i županije. Knjiga donosi mnoštvo zanimljivih i slikom dokumentiranih podataka iz života ljekarništva te je prva objavljena u sklopu novopokrenute biblioteke Ars Pharmaceutica nakladnika JGL-a, čija će izdanja naći svoje mjesto u novome JGL Muzeju farmacije. ■

ENG The recently opened first Croatian museum of pharmacy in Rijeka, a European Capital of Culture this year, features ten sections. The mission of the JGL company-sponsored museum is the affirmation of pharmacy and the production of medications as a part of our healthcare system and cultural identity. Throughout their history this field played a major role in the development of Rijeka and Primorje-Gorski Kotar County. The museum aims to take an active part in the life of the local community as a place of gathering and learning, and to serve as a reference institution in the study of pharmacological history, a destination for visiting tourists, and an education centre for future pharmacists and related professions.

Zlatna desетка odgovornoga građanina

“Mediterranski dan obale” komunikacijska je kampanja koju već 13 godina zaredom 25. rujna organizira Regionalni centar (PAP/RAC iz Splita) Mediteranskog akcijskog plana Programa UN-a za okoliš (UNEP/MAP)

Tekst: **Željka Škaričić** Foto: **M. Prem**

Tijekom prijašnjih godina “Mediterranski dan obale” postao je iznimno značajan događaj, organiziran svake godine u društvu zemlji na Sredozemlju. Sastanemo se da prenesemo poruku donositeljima odluka, stručnjacima i cijelom društvu da je naš Mediteran jedinstven i neprocjenjiv te da je krajnji čas za radikalnu promjenu našeg načina života i korištenja njegovih resursa.

Iako se ove godine nije bilo moguće sastati zbog pandemije bolesti Covid-19, nismo željeli propustiti priliku

da ga obilježimo virtualno i još jednom podsjetimo na sve probleme koji čekaju našu žurnu akciju (<http://www.info-rac.org/coastday/>).

U suradnji s UNEP/MAP-om, mediteranske zemlje donijele su niz strateških dokumenata za zaštitu svojih obala i zajedničkog mora. Istina je da je odgovornost za strateško planiranje na vladama, ali mi smo duboko uvjereni da je uloga civilnog društva i svakog pojedinca ključna za promjenu negativnih trendova. Zato vas pozivamo da u svakodnevnom životu usvojite mjere iz našega “Dekaloga odgovornoga građanina”:

1. Svedi na minimum količinu otpada, posebno plastičnog
2. Hodaj, bicikliraj ili koristi javni prijevoz
3. Kupuj lokalne proizvode i tako podrži lokalnu ekonomiju
4. Racionalno koristi vodu
5. Sadi biljke koje koriste manje vode
6. Podrži “zelene” inicijative u svojoj lokalnoj zajednici
7. Uči svoju i svu drugu djecu da poštuju i štite okoliš
8. Recikliraj kad god je to moguće
9. Tiskaj na papiru samo kad je to zaista potrebno
10. Budi odgovoran turist – biraj ekološke sadržaje i strukture.

MEDITERRANEAN COAST DAY

The "Mediterranean Coast Day" is a communication campaign that for 13 years now has been organized on 25th of September by the Regional Centre (PAP/RAC, based in Split) of UN Environment Programme/MAP. That is a day when we celebrate the beauty of our coast and sea, their great value for the citizens of the Mediterranean. We meet to convey the message to decision-makers, professionals and civil society that our Mediterranean is unique and precious, and that it is time to radically change our modes of living and

consuming its resources. The annual celebrations of the "Mediterranean Coast Day" have become an important event organized every year in a different Mediterranean country. This year it was not possible to meet in person due to the Covid-19 pandemic. Still, we did not want to miss the opportunity to mark this day through virtual means and remind once again of all the problems that await prompt action (see <http://www.info-rac.org/coastday/>).

In collaboration with UN Environment Programme/MAP, the Mediterranean States have adopted a set of strategic instruments to protect their coasts and our common sea. The responsibility for strategic thinking is on governments but we strongly believe that the role of civil society is crucial if we want to change negative trends. Therefore, we invite you to apply the measures of our "Decalogue of a responsible coast citizen". ■

Slavonski kazalištarci gostovali u Bitoli

Publika nazočna na manifestaciji, u organizaciji Hrvatskoga kulturnog centra i Makedonsko-hrvatske udruge "Marko Marulić" - Bitola, u suradnji s Bitoljskim muzejom i potporom Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan RH, kao i općine Bitole, u predivnom ambijentu *Magaze* uživala je u kazališnoj predstavi glumaca iz Slavonskog Broda

Tekst: **Neda Maretić**

Satiričko kazalište mladih iz Slavonskog Broda gostovalo je u povodu Dana Hrvatskoga sabora u Bitoli s dvije predstave.

- Kultura je polje na kojem padaju sve barijere, gdje se ljudi približavaju jedni drugima pa tako i ovaj put odlučili smo da ovaj značajan dan iz hrvatske povijesti obilježimo na ovakav način. Ovim događajem obilježavamo 8. listopada, dan kada je Hrvatski sabor jednoglasno donio odluku o prekidu svih veza s bivšom SFRJ - rekao je predsjednik Hrvatskoga kulturnog centra dr. Branko Maretić i dodao - Značajno je kada je ovdje u Bitoli prisutna hrvatska skupina ili kazalište, da hrvatsku kulturu prezentiraju na svoj način, na svome jeziku, narječjem i autentičnošću. Na taj način prezentiramo dio hrvatske baštine ne samo Hrvatima koji žive ovdje, nego i Makedoncima. A s druge strane uvijek kad ste daleko od svoje domovine, željni ste čuti hrvatski govor, autentično hrvatsko narječje.

Događaju su bili nazočni predstavnici diplomatskih institucija iz Makedonije, predstavnici općine, gradonačelnici drugih makedonskih općina, kao i predstavnici hrvatske zajednice iz Skoplja.

- Zahvaljujem gospodinu Maretiću na pozivu na manifestaciju, čestitam na Danu Hrvatskoga sabora svih Hrvata. Drago mi je što sam došla u Bitolu i moram naglasiti da je meni kao predsjednici zajednice glavni cilj jedinstvo Hrvata u Makedoniji. Nas je malo, puno radimo i tu suradnju i jedinstvo trebali bismo još više očuvati - rekla je predsjednica zajednice Nevenka Kostovska te dodala - Gdje su naši Hrvati, tamo je uvijek veselo. Glumci su publiku u dvije predstave proveli kroz

svjetsku i hrvatsku književnost, u prvome dijelu upoznali su publiku sa slavonskim narječjem, a u drugome prezentirali publici predstavu koja opisuje posljednje dane Mozartova života. Predstave je režirao Silvio Stilinović. Ono što je osobito zanimljivo je da je redatelj služio vojsku u Skoplju pa je zbog toga, kako nam je rekao, još veće zadovoljstvo doći u Bitolu.

- Došao sam na poziv dr. Maretića jer se znamo već neko vrijeme, novinar sam u HRT-u pa kad smo radili reportažu o Hrvatima u Makedoniji, došli smo u Bitolu i upoznali se. Još smo se tada dogovorili za gostovanje. Ovim predstavama željeli smo ljudima koji žive u Bitoli predstaviti dio hrvatske kulture.

Satiričko kazalište mladih postoji od 2006. godine te uspješno osvaja mnoge brojne nagrade u Hrvatskoj i na festivalima u inozemstvu. Pritom ističu - Nagrade su za nas dokaz da smo na dobrom putu za ono što radimo! Do sada su odigrali oko 18 premijera i više od 100 predstava. Puno putuju, predstavljajući svoju kulturu.

Osim Bitole, gosti su posjetili i Ohrid i Skoplje. ■

ENG *The Youth Satirical Theatre of Slavonki Brod was in Bitola (North Macedonia) on the occasion of Croatian Parliament Day for two shows. The two stage plays took audiences on a tour of Croatian and world literature: the first focusing on the local idiom of Croatia's northeastern Slavonia region, and the second covering the last days of W. A. Mozart.*

Neki su dijelovi države debelo na putu energetske tranzicije

Neke relevantne ankete su pokazale da su naši građani među najzabrinutijima u Europi što se tiče klimatskih promjena, što je čak i mene iznenadilo. To je zapravo ohrabrujuće jer nam na neki način daje mandat da se tom temom bavimo.

Zbog relevantnosti teme ovaj prilog u dva nastavka objavljujemo u ovom i sljedećem broju "Matice"

Tekst: Aleksandra Brnetić – Berlin,
Ivica Košak – Idstein Foto: Regionalna
energetska agencija Sjeverozapadne
Hrvatske

U Hrvatskoj se još nije nazirao kraj ratu, ali u Frankfurtu se već svako toliko sastajala grupica inženjera, izišlih sa hrvatskih sveučilišta, koji su razmišljali kako bi ta zemlja i njena bogomdana priroda trebala izgledati kad osvane mir. U dugim i žustrim diskusijama tražili su rješenja koja bi bila primjenjiva u gospodarenju hrvatskim agrarnim i šumarskim dobrom. Ti hrvatski alumni, članovi akademske udruge AMAC - D, a među njima i Milan Červinka, Ivica Košak, Ivan Orešković, Zdenko Radoš, promišljali su načine kako u buduće gospodarske i znanstvene tokove integrirati hrvatske iseljenike. Usredotočili su se na pitanje korištenja biomase. O tome se znalo i u Zagrebu pa ih je onda jednoga dana *Institut Hrvoje Požar* zamolio za kolegijalnu i stručnu pomoć u organiziranju nastupa na 10. međunarodnom kongresu i izložbi o korištenju biomase u Würzburgu, u Bavarškoj, u lipnju 1998.

Dr. sc. Julije Domac, posebni savjetnik
predsjednika RH za energiju i klimu

U posljednjih dvadeset godina Domac je napisao zavidan broj članaka i recenzent je radova za svjetske stručne časopise kao što su *Energy Policy*, *Forestry Economics* i *Biomass & Bioenergy*, a objavio je i više od 60 znanstvenih i stručnih radova u znanstvenim časopisima.

Institut je predstavio svoje djelovanje, ali je predstavio i hrvatski nacionalni energetski program. Uprava ovog tradicionalnog znanstveno-tehnološkog sajma udruzi AMAC - D omogućila je besplatan štand. Iz Zagreba je na skup u Würzburgu došao i Julije Domac, koji je tijekom studija na Fakultetu elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu dvije godine prije toga nagrađen posebnom Rektorovom nagradom za najbolji studentski rad znanstvenoga sadržaja i radi poticanja budućeg znanstvenoistraživačkoga rada. U posljednjih dvadeset godina Domac je napisao zavidan broj članaka i recenzent je rado za svjetske stručne časopise kao što su Energy Policy, Forestry Economics i Biomass & Bioenergy i objavio je više od 60 znanstvenih i stručnih radova u znanstvenim časopisima ili ih je prezentirao na međunarodnim znanstvenim konferencijama. Ima i svoj blog na kojem između ostaloga piše: *Pitanje energije i energetike je pitanje zaštite klime i opstanka na Zemlji, pitanje političkog i gospodarskog suvereniteta i pitanje napretka jedne nacije.*

VIŠE JE DOBRIH PRIMJERA NA SJEVERU, ALI ...

Vi ste, gospodine Domac, savjetnik predsjednika Republike za energiju i klimu, a odnedavno vodite i njegovo Vijeće za energetske tranzicije. Kakvo je stanje u Hrvatskoj s energetskom tranzicijom, na terenu, među običnim ljudima, u gospodarstvu, državnoj administraciji? Treba li takav savjetnik i to vijeće?

— Ja bih rekao da je stanje u Hrvatskoj među građanima prilično dobro. Građani su sve više svjesni potrebe korištenja čiste energije i potrebe zaštite klime. Neke relevantne ankete su pokazale da su naši građani među najzabrinutijima u Europi što se tiče klimatskih promjena, što je čak i mene iznenadilo. To je zapravo ohrabrujuće jer nam na neki način daje mandat da se tom temom bavimo. Što se tiče lokalne razine u Hrvatskoj, mislim da tamo ima projekata koji su vrlo napredni i koji bi se, u to sam siguran, mogli naći bilo

Što se tiče lokalne razine u Hrvatskoj, mislim da tamo ima projekata koji su vrlo napredni i koji bi se, u to sam siguran, mogli naći bilo gdje u Europi. Na primjer, jedna mala općina Brdovec, a dobar primjer je i općina Pokupsko.

gdje u Europi. Na primjer, jedna mala općina Brdovec, razvija projekt elektromobilnosti pa uvodi električne bicikle, planiraju linije električnih autobusa, projektiraju punionice za električna vozila. Dobar primjer je i općina Pokupsko, koja je mala i financijski siromašna, ali je izgradila vrlo suvremenu toplanu na biomasu i griju se na drveni ostatak i granjevinu. Imaju i vrtić koji hlade i griju na dizalicu topline – za sve to su prije tri godine u Bruxellesu dobili jednu lijepu nagradu. Takvih primjera na lokalnoj i na regionalnoj razini u Hrvatskoj ima jako puno.

Ako Vas dobro razumijemo, tih je primjera samo u sjevernoj Hrvatskoj.

— Više je primjera u sjevernoj, sjeverozapadnoj Hrvatskoj i na Kvarneru,

to je točno, iako se i u Dalmaciji razvijaju takvi projekti i vidat ćemo ih sve više. Dobra je vijest da su naši dalmatinski otoci, konkretno Hvar, Brač, Korčula, izradili strategiju i planove za energetske tranzicije. To su planovi izrađeni na razini cijelog otoka, a trebate znati da su naši otoci nažalost podijeljeni na općine i gradove. Otoci na sjeveru Hrvatske – Krk, Cres, Lošinj su već šampioni u količini instaliranih fotonaponskih i sunčevih toplinskih kolektora. Ali i po načinu na koji se razdvaja otpad, kako se potiču električna vozila, broj punionica za električna vozila, taj dio Hrvatske je debelo na putu energetske tranzicije. U tom smislu je uloga savjetnika predsjednika potrebna i opravdana. Drago mi je da je predsjednik Milanović prepoznao trenutak u kojem se nalazi Europa, da je prepoznao da je Green Deal postao osnovna filozofija razvoja Europske unije i Vijeće za energetske tranzicije. Vijeće će davati praktične smjernice, koje će predsjednik komunicirati prema hrvatskoj vladi i slati poruku što i kako u Hrvatskoj treba napraviti.

**KORIŠTENJE FOTONAPONA
Očekujete li poteškoće u toj komunikaciji?**

— Očekujem da će Vijeće na neki način povećavati ambiciju izvršne vlasti i naglasiti potrebu da u Hrvatskoj dođe

do promjene, a da će to ministarstva slijediti koliko to budu mogli – zbog različitih razloga. To je tema koja je u nacionalnom interesu i ne bi smjelo biti nekih nesuglasica oko toga.

Plan oporavka Europske unije težak je ukupno 750 milijardi eura, ali 30 % treba uložiti u zaštitu klime i u zaštitu od stakleničkih plinova. Iz tog paketa Hrvatskoj pripadaju 3 milijarde i 200 milijuna eura. U koje bi projekte trebalo investirati taj novac i ima li Hrvatska potrebne kapacitete za planiranje i izvedbu tako velikih investicija?

— Hrvatska sigurno ima stručne kapacitete. Mi smo stalno svjedoci da hrvatski stručnjaci, bez obzira na to radi li se o projektantima, izvođačima, poduzetnicima, rade na puno većim projektima izvan Hrvatske nego u Hrvatskoj, i u Europskoj uniji i globalno. Kapacitet državne uprave nije tema koja je samo specifična za zeleni oporavak i za čistu energiju. Općenito bi kapacitet državne uprave u Hrvatskoj trebao biti veći, bolji, ambiciozniji, učinkovitiji. Mi moramo još tu našu državnu upravu dovesti na razinu jednog, eto, stroja koji servira potrebe građana i potrebe Republike Hrvatske.

Projekti koji bi se morali naći na tom

Hrvatska sigurno ima stručne kapacitete. Mi smo stalno svjedoci da hrvatski stručnjaci, bez obzira na to radi li se o projektantima, izvođačima, poduzetnicima, rade na puno većim projektima izvan Hrvatske nego u Hrvatskoj, i u Europskoj uniji i globalno.

dnevnom redu, a i ja ću to sigurno predlagati, je solarizacija Hrvatske. Dakle, korištenje fotonapona od razine građana, do razine bolnica i velikih potrošača, ali i poduzetnika.

Što je s gradovima?

— Gradovi moraju na dnevni red staviti zelenu tranziciju. Brojni gradovi to već rade. Obnova Zagreba nakon potresa je prilika da počnemo razmišljati o tome da u centru grada, kao što je to slučaj u Beču, izbacimo grijanje na fosilna goriva, da širimo toplinski sustav, da otvorimo posebne dijelove grada za zaštitu klime, da vidimo kako ćemo proširiti zelene površine i koristiti tekuću vodu kao način zaštite od porasta temperature. Takvi projekti su idealni za financiranje iz Fonda za oporavak.

KAKO RIJEŠITI ZAŠTITU OKOLIŠA Ali to nisu jedini projekti koje bi trebalo ostvariti?

— Nisu naravno. Za sada su najbolji rezultati na području korištenja ener-

gije vjetra. Hrvatska je nedavno donijela premijski sustav i za očekivati je da ćemo mi imati jedan boom tih investicija bez potrebe da se to sufinancira iz Fonda za oporavak ili bilo kojih drugih sredstava. To je već sada tržišno konkurentno. Naši poduzetnici grade vjetroelektrane, npr. u Crnoj Gori, bez kune, dolara ili eura poticaja, kako god hoćete. Dakle, taj sektor će se dobro razvijati i on je dobro postavljen i ja tu puno očekujem.

Moglo bi se sufinancirati korištenje geotermalne energije, koje Hrvatska ima relativno dosta, a koja je prilično skupa u dijelu istražnih radova i pripreme, ali puno obećava. Mogli bismo sufinancirati male kotlovnice na biomasu za javne zgrade i za ruralna naselja koja nemaju energetska infrastrukturu.

Hrvatski poduzetnici jesu uspješni u gradnji vjetroelektrana i na hrvatskim terenima, ali oni zbog svoje bezobzornosti prema okolišu na kojem grade jako lako upadaju u sukob sa građanskim udrugama koje brinu o zaštiti flore i faune. Kako riješiti taj problem?

— Sigurno je da se taj problem mora riješiti nekim kompromisom i dijalogom, kao i svaki problem. Mislim da smo mi u Hrvatskoj vrlo dobro definirali područja koja su pod zaštitom i koja su u sustavu ekološke mreže Natura 2000. Zaštićen je vrlo visok postotak teritorija Republike Hrvatske, ja bih čak rekao da je iznad prosjeka većine članica Europske unije. Da li je taj postotak čak i previsok s obzirom na potrebe za investicijama u sadašnjem procesu razvoja, to je tema o kojoj treba razgovarati. Moje je osobno mišljenje da temu vjetroelektrana sigurno treba uskladiti sa situacijom na konkretnim staništima i sa stavovima tih udruga. Sigurno nije

dobra ideja ugroziti staništa ptica ni nekih drugih životnih zajednica. Mislim i da se ponekad pretjeruje i da je percepcija vjetroelektrana lošija nego što bi trebalo biti. Jednako tako, i u području energetske oporabe otpada postoji nekakva prilično iracionalna percepcija. Čudno je da se baš ni jedno takvo postrojenje u Hrvatskoj ne može postaviti, a imamo ga u centru Beča, centru Kopenhagena i posvuda u Europi. Dakle, tu nedostaje dobre komunikacije, ali i edukacije. Naravno, ponekad je potpuno opravdana zabrinutost naših zaštitara prirode jer su svjedoci netransparentnog i koruptivnog postupanja i odluka koje nisu temeljene na struci i znanju.

**KORUPCIJA SVE TEŽE PROLAZI
Europska komisija predlaže
da novac iz europskih fondova
dobiju samo članice koje poštuju
europsko pravo. Dnevnik "Die**

**Welt" iz Hamburga piše da bi
nekoliko država u tom slučaju
moglo ostati bez stotina milijuna
eura, a među njima i Hrvatska. Ne
služi li to Vaše Vijeće da se suzbije**

**ono najgore? I ako da, kako to
namjeravate to postići?**

— Vijeće je stručno tijelo koje savjetuje o energetskej tranziciji. Ja sam apsolutno pobornik zaštite prava i inzistiranja na europskom pravu jer je to po mom shvaćanju smisao Europske unije. S te strane ulažem i ulagat ću svaki napor da Hrvatska bude zemlja bez korupcije, bez povrede prava i da se postupa u skladu s našim i europskim zakonodavstvom. Ja mislim da tu alternative nema.

**Alternative nema, kažete. I
velika većina građana to misli, ali
pomaka nema. Što uraditi? Imate
li neku ideju?**

— Tu je odgovornost na svima nama. Nama kao glasačima, nama kao ljudima koji rade u javnom sektoru, nama kao običnim građanima da osvijestimo da je korupcija zlo, da tu nema benefita u smislu da nekakva mala korist ili povlastica za mene neće biti nikakva šteta za bilo koga drugoga. Tome moramo učiti svoju djecu, to promovirati ljudima oko nas, susjedima, prijateljima. U političkome životu to treba ponavljati svaki dan. Čini mi se ipak da je sve jača svijest o tome da je korupcija neprihvatljiva. I mediji nam ukazuju na to da korupcijski slučajevi sve teže prolaze. Ja bih rado da je tako bilo od prvoga dana. Međutim, trend je ipak pozitivan.

Nastavak u sljedećem broju

Mislim i da se ponekad pretjeruje i da je percepcija vjetroelektrana lošija nego što bi trebalo biti. Jednako tako, i u području energetske oporabe otpada postoji nekakva prilično iracionalna percepcija. Čudno je da se baš ni jedno takvo postrojenje u Hrvatskoj ne može postaviti, a imamo ga u centru Beča, centru Kopenhagena i posvuda u Europi. Dakle, tu nedostaje dobre komunikacije, ali i edukacije.

Prva toplana na biomasi, Pokupsko 2015.

Poruka zlatnog otoka

Kao i na ostalim jadranskim otocima, pretpovijest Šipana je povijest suhozida, priča o kamenim gomilama koja je davno započela, no ni do danas nije završena. Otočna skupina, kojoj uz Šipan pripadaju Koločep, Lopud i nekoliko manjih otoka, duguje svoj naziv Elafiti vjerojatno Grcima, no o vezama drevnih Grka i Šipana danas ništa više od navedenoga ne možemo reći.

Tekst: **Marin Knezović**

Kada govorimo o Dubrovniku obično nam je u prvom planu kamena gradska jezgra, rešetka ulica ogrnuta plaštem renesansnih i gotičkih zidina s moćnom Minčetom, koja poput ruže izbija iz mase pravilno obrađenog stijena. Tako ovaj grad vide tisuće turista. On je zapravo varav, površan. To je usporedivo s drvetom koje doživljavamo kroz lišće i granje njegove krošnje, a zanemaruje jedno drugo drvo, ono pod zemljom, sustav korijenja koji deblu i granama nosi vodu i hranu.

Jedan takav debeli i stari korijen veže Dubrovnik s obližnjim Elafitskim otocima, a u prvom redu s najvećim otokom

Šipanom. Poput Dubrovnika, i Šipan je ograđen nepristupačnim "zidom", strmim stijenama koje mornaru u pogibelj ne obećavaju ništa dobro. Ipak, i ovdje stvari ne izgledaju kako se na prvi pogled čine. Otok krije duboku, odlično zaštićenu luku, potopljeni dio velikoga kraškog polja koji se pretvorio u gnijezdo vrsnih pomoraca.

Rimljani su otoku ostavili temelje svojih *villa rustica* (koji se naziru u Ši-

panskoj Luci), zgrada gospodske dolke i robovskog znoja, no ne puno više od toga.

Šipan kao da postaje važan tek u ono doba koje, zbog škrtih povijesnih izvora, zovemo "mračnim srednjim vijekom" (VI. - XI. st.). O tome svjedoče mnogobrojne predromaničke i ranoromaničke crkvice, koje su samo dio od tridesetak vjerskih objekata na ovom otoku. Negdje u to doba Šipan postaje dio dubrovačkoga gradskog područja, postavljen na put uspostave uspješne, međusobno nadopunjujuće veze s Dubrovnikom.

PLODNO POLJE

"Zlatnim otokom" nekada je od dragosti nazivan Šipan. Doista, otok je pozlaćen mnogim zemaljskim darovima. To se posebno odnosi na plodno i veliko Šipansko polje. Navodno, u doba najvećega sjaja staroga Dubrovnika, nije bilo maslinika do onih sa Šipana. Autohtona sorta izrazito malih plodova, koja se u lokalnome govoru naziva "piculja", raste još jedino na Lastovu. Njezina je karakteristika da rodi gotovo svake godine. I nekadašnja politika Dubrovačke Republike propisivala je da se mladi otočanin može oženiti tek kada zasadi određeni broj maslina. Uz ulje, darovi otoka bili su i prvorazredno vino, smokve, rogači, agrumi... Sve to raslo je, bujalo, cvalo uz izvore slatke i boćate vode "šipu-

Bez Šipana Dubrovnik ne bi bio ono u što se pretvorio. To je danas poruka svim "velikim" mjestima kada oholo promatraju ona manja. Bez žila i žilica puštenih u rubove svojih područja, bez nenametljive provincije i razmjerno dalekih, tihih sela, "veliki" ne mogu dugoročno opstati. To je poruka Šipana koja bi trebala odzvanjati i danas.

ne“, duboko u tlu, do kojih se spuštalo kamenim stubama i po kojima je otok možda dobio i ime.

MAGIČNI OTOK

Zlatni sjaj šipanskog obilja privukao je mnogobrojne dubrovačke aristokrate i bogate pučane. Tako je na Šipanu nastalo i pedesetak gospodskih ljetnikovaca sa svojim velikim gostinskim sobama “salončama“, u kojima je blistalo bakreno posuđe, a sve uokvireno kasno-renesansnim, manirističkim slikama. Ta zdanja, koja su prvo bila skladišta za ljetinu, od XV. st. postaju i mjesta odmora, ali i rasadišta novih ideja i kulturnih pojava. Tako se iz jednog od njih dubrovački nadbiskup dopisuje s Michelangelom.

Nahvalili smo prirodno bogatstvo otoka, no već je krajem 16. st. povjesničar Dubrovnikera Serafino Razzi kao najveće bogatstvo Šipana istaknuo upravo ljude, a ne materijalno obilje. Ti iznimni, dragocjeni ljudi bili su u prvom redu pomorci te trgovci, što je pak s pomorstvom povezano.

Pomorstvo se na Šipanu počelo razvijati u 14. stoljeću, a posebno se razvilo u 15. stoljeću doseljnjem iz Bosne na Šipan proslavljene obitelji Sagroević (Sagri). Najpoznatiji predstavnik te slavne pomorsko-trgovačke obitelji bio je Stijepo Sagroević, čiji su se sinovi Tomo, Frano i Marin po ocu prozvali Stjepovi-

Gruppu od sedam otoka, koji se nalaze između poluotoka Pelješca i Dubrovnika, spominje prvi put u povijesti Plinije Stariji (1. stoljeće) pod skupnim imenom Elaphites. Pravi naziv bio bi *Elaphitides* od grčke riječi *elafos* za jelena. Petar Skok pokušao je 1939. godine protumačiti podrijetlo riječi Šipan od grčke riječi *gypanona* - orlovo gnijezdo. U povijesnim izvorima otok se pod latiniziranim nazivom *Juppana* i talijaniziranim *Giuppana* spominje prvi put u XIII. st., a pod hrvatskim imenom Šipan 1371. Do danas ne znamo kako se otok Šipan zvao. Budući da je i ime Šipan predslavenskog podrijetla, vjerojatno je da se otok slično zvao i u starom vijeku. Dubrovački humanisti (npr. natpis na ljetnikovcu dubrovačkih nadbiskupa u Šipanu iz 1560.) počeli su identificirati Šipan s otokom Taurisom koji spominje Cezarov legat Hirtius u vezi s građanskim ratom i bitkom koja se odigrala 47. pr. Kr. između Cezarova zapovjednika Vatinija i Pompejeva zapovjednika Marka Oktavija. O tome se raspravljalo i kasnije, a većina povjesničara drži da se Tauris ipak odnosi na Šćedro pokraj Hvara.

ći (De Stephanis), a kao prezime rabili i nadimak Skočibuha.

PODUZETNI LJUDI

Osobe poput Vice Stjepovića Skočibuhe (1538. - 1588.) poslovnim domišljatšću i životnim nazorima i danas izazivaju divljenje. Čovjek ispred svog vremena bio je i ostao najugledniji predstavnik trgovačkog staleža svog doba. Predstavljao je oličenje najboljih kvaliteta poslovnog, uglednog, kulturnog, bogatog i radišnog pučanina. Poslije traumatičnog iskustva okršaja s alžirskim gusarima, prometnuo se iz pomorca u prvorazrednoga trgovca i brodovlasnika. Njegov ljetnikovac u Suđurđu na otoku Šipanu iz 1563. godine zaštiće-

ni je spomenik kulture i jedini potpuno sačuvani ladanjski objekt te vrste u Hrvatskoj. U 2000-tima je bio u funkciji muzeja. Mjesto gdje ga je dao izgraditi bilo je brodogradilište. Kompleks koji je u potpunosti završen krajem 16. stoljeća obuhvaćao je obiteljsku kuću, dvije kule na tri kata (za obranu od gusara), prednji i stražnji vrt sa šetnicom pravokutnog oblika, crkvicu sv. Tome, lože (glorijet), mlinicu, cisterne u kući i u kuli, spremišta, paviljon na terasi, most i utvrđeni ulaz.

U ljetnikovcu se nalazi renesansni pravokutni kamin s očuvanom štukodekoracijom nape (što je iznimka na dubrovačkom području!), elegantni renesansni kameni umivaonik re-

Ljetnikovac Suđurad

ljefno-oblikovanih rubova i raritetan primjer jedinoga sačuvanoga drvenog balkona (balatur nad stubištem ograde lože) na području Mediterana iz 16. stoljeća.

More stanovnicima Šipana nije samo mogućnost zarade, nego i poticaj na razmišljanje. Čud ovoga nestalog elementa u središtu je zanimanja Nikole Sagroevića (1527. - 1573.). Ritmovi spuštanja i uzdizanja nepregledne morske mase, zakoni plime i oseke glavne su teme njegovih djela. Krajem 18. i početkom 19. st. mali Šipan davao je 109 pomoraca, sedam kapetana duge plovidbe, kao i dvadesetak kapetana jadranske i lokalne plovidbe. Na otoku se nalazilo i treće po veličini brodogradilište Dubrovačke Republike.

DUBROVAČKE VEZE

Duboke i stare veze Šipana s Dubrovnikom učinili su otok više "dubrovačkim" od samoga gordog grada. Godina 1808. kao godina propasti Dubrovačke Republike opće je mjesto školskih udžbenika. Ipak, posljednji izdanci ove drevne zajednice održali su se na Elafitskim otocima pa tako i na Šipanu. Kada ih je 1813. engleski zapovjednik William Host oteo Francuzima, na kratko vrijeme se barjak svetoga Vlaha na njima ponovno zavijorio sa svojim zakonima i običajima. Tek 1815., odlukama Beč-

Šipan je sigurno najteže stradali otok u Domovinskom ratu, na koji je s obližnjega okupiranog kopna ispaljeno i više od 10.000 granata.

Čak 13 mjeseci bio je bez struje tijekom 1991. i 1992.

Na Šipanu su boravili mnogobrojni hrvatski branitelji, a preko Šipana išla je sva opskrba hranom i oružjem za opkoljeni Dubrovnik. Tako je Šipan u tim teškim danima branio i obranio Dubrovnik.

kog kongresa, ugasić će se i ovaj zakašnjeli, otočni Dubrovnik.

Zabilježeno je da je šipanska općina među prvim u kojoj su 1865. godine na vlast došli narodnjaci.

RIBARSTVO I POMORSTVO

Zbog razvijenog ribarstva u Šipanskoj Luci 1892. godine tvrtka Soci  t   G  n  rale Fran  aise, podru  nica iz Trsta, utemeljila je tvornicu za preradu ribe. Poslije je ta tvornica mijenjala vlasnike, a zatvorena je zbog nedostatka ribe 1937. i pretvorena u solionicu ribe. Krajem sedamdesetih godina nekadašnja tvornica preuređena je u hotel, a turizam je danas uglavnom glavna gospodarska grana otoka.

Pomorstvo Hrvata je od   vrste hrastovine, vitkih jarbola i širokih jedara.

Šipansko polje

Ono je ponajprije vjera u drvo, što se odrazilo i u nedavnim pregovorima o ulasku Hrvatske u Europsku uniju i njezinu inzistiranju na plovidbi i gradnji drvenih brodova mimo i unatoč europskim propisima. Dok su šume plovile, cvjetalo je u 19. st. i brodarstvo Šipana. Čelik i para presudili su šipanskim brodarima, kao i onima u Dalmaciji i na Kvarneru. Kao i u tolikim drugim slučajevima, i ovdje je iseljavanje bilo jedini izlaz.

U slučaju Šipana iseljavanje je značilo ono što mnoge sredine iseljavanja javno ili potajno očekuju - gospodarski preobražaj. Izvor novog bogatstva nalazio se daleko na južnoj hemisferi, u nalazištima salitre u Južnoj Americi, spoja bitnog za gnojenje zemljišta i proizvodnju baruta. Otočani postaju "kraljevi" ove dragocjene sirovine i poput Ive Stjepovića na otoku podižu raskošne zgrade. Još je važniji Šipanac Federiko Glavić koji se u Peru u Čileu obogatio ne samo na salitri, nego i na srebru i drugim rudama. Vrativši se pod stare dana u rodni kraj, preobrazio je cijelo dubrovačko područje. Kupivši flotu parobroda, utemeljio je moćnu Dubrovačku plovidbu koja i danas postoji pod imenom Atlantska plovdba. Zanimljivo je kako je Glavić Dubrovniku podario i njegove poznate tramvaje. ■

ENG The first known mention of the group of seven islands situated between the Pelješac peninsula and Dubrovnik comes to us in the history penned by Pliny the Elder (1st century) under the name Elaphites. We learn of one of its islands as Latinised Juppana and Italianised Giuppana in the thirteenth century and as Šipan in 1371. It is often referred to as the golden Isle, a reference especially to the large and fertile Šipan field. At the height of Dubrovnik's power, the olive groves of Šipan were the most prized. The local small fruited variety known as Piculja is found only on one other island, Lastovo. Typical of this variety is that it bears fruit almost every year. Under the Dubrovnik republic a young islander could only marry if he had planted a certain number of olive trees. The island produced first class olive oil, wine, figs, carob and citrus fruits. Seafaring took root here in the fourteenth century and saw great development in the fifteenth with the arrival from Bosnia of the celebrated Sagroević (Sagri) family. The wonders of Šipan drew many Dubrovnik patricians and wealth plebeians, who erected some fifty manorial residences. In the late eighteenth and early nineteenth century this small island gave 109 seamen, seven captains of international navigation, and some twenty captains of Adriatic and local navigation. It was also home to the third-largest shipyard of the Dubrovnik republic.

Kalijska bodljikava solnjača

Otok Šipan – kraljević Elafita

Najveći i najrazvedeniji otok među Elafitima, jedan od najjužnijih stalno naseljenih otoka, građen je uglavnom od karbonatnih stijena, vapnenaca (uzvišenja) i dolomita (strmi dijelovi i udoline), površine 15,8 km². Najveći dio otoka izgrađen je od vapnenca nastalog u razdoblju krede, dakle prije otprilike 140 do 65 milijuna godina.

Tekst: Darko Mihelj

Foto: Dalibor Vladović i Darko Mihelj

P oput drugih takvih područja na otočju nalazimo mnogobrojne krške reljefne oblike: jame, ponikve, škrape, špilje i zaravni. Na otočju prevladava sredozemna klima s prosječnom srednjom godišnjom temperaturom od 15°C. U toplom dijelu godine puše maestral, a u hladnom bura i jugo.

Čovjek je ovdje oduvijek uzgajao mnogobrojne kulturne vrste poput vinove loze, rogača, smokve, nara, agruma, badema, oskoruše, breskve i razne vrste šljiva. Najpoznatija kulturna vrsta Šipana, ali i Sredozemlja, je maslina. Maslinovo ulje donedavno je bilo jedina masnoća u hrani stanov-

nika dubrovačkog područja. Također je služilo i kao rasvjeta. Zbog maslina otok je uvršten u Guinnessovu knjigu rekorda jer ima najveći omjer broja stabala maslina u odnosu na njegovu površinu i broj stanovnika.

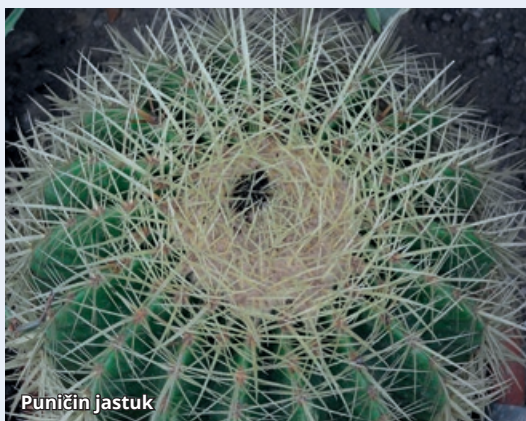
PRILAGODBA MEDITERANSKOJ KLIMI

Zbog toga što biljke ljeti, tj. tijekom vegetacijske sezone, imaju na raspolaganju vrlo malo padalina prilagodile su se takvoj sredozemnoj klimi Šipana, posebno oblikom svojih listova. Kserofiti su biljke koje su prilagođene životu u sušnim uvjetima ili pak slanim ili kiselim tlima te su razvile razne mehanizme za sprečavanje gubitka vode ili za spremanje vode u svojim dijelovima. To mogu biti sukulenti poput agava ili kaktusa, ili biljke koje imaju

Venerina zrcalica

voštane premaze preko listova, ili pak ostaju bez listova tijekom suše, ili imaju dlake koje ih štite od jake sunčeve svjetlosti. Vegetaciju Šipana većinom čine "prave" mediteranske i submediteranske vrste, koje mogu uspijevati i na kontinentu te veliki broj uvezenih tropskih i suptropskih vrsta. Većinom prevladava makija i garig. Sve veće površine zauzima i alepski bor, što oduzima prostor autohtonoj vegetaciji. Ponegdje se pojavljuju i sastojine hrasta medunca. U vegetaciji otoka Šipana nalazimo kamenjarske pašnjake te suhe travnjake, bušike, makiju divlje masline i tršlje ili somine, makiju velike resike i planike, makiju primorske crnjuše i kapinike, mješovitu šumu alepskog bora

Puničin jastuk

Sredozemna ljuljolika

i crnike, šumu alepskog bora sa sominom, šumu alepskog bora s tršljom te šume i nasade pinije i primorskog bora. Stjenovite morske obale su pod *halofitima* (biljke slanuše) dok u tzv. infralitoralalu (dio priobalja koji se proteže od donje granice oseke do najviše dubine od oko 50 metara) žive naselja morske cvjetnice posidonije.

TRAJNICE I JEDNOGODIŠNJE BILJKE

Modro lasinje je trajnica gustog i grmlikog rasta. Ovaj ilirsko-balkanski endem raste u pukotinama visokih stijena uz more, na suhim i sunčanim mjestima. Cvjetovi, listovi i stabljike imaju antioksidativna svojstva. **Hercegovačka vlasulja** je endem Balkana. U Hrvatskoj ovu trajnicu nalazimo na krajnjim jugoistočnim dijelovima (npr. otok Šipan, Sniježnica). Gotovo ugrožena **krhka kositernica** je razgranati grm koji naseljava krške

Na otoku Šipanu nalazimo posebnu sortu rogača: šipanski rogač i našu izvornu pasminu ovce, tzv. dubrovačku rudu od koje su se nekada ručno izrađivale konavoske nošnje, tkanine i pokrivači.

Soulangeove magnolije

Vršača sljezolika

Flora otoka ima 617 vrsta i podvrsta. Na Šipanu nalazimo mnogo samoniklih biljnih vrsta. Mnoge je čovjek primjenjivao za svoje potrebe. Tako se crnika koristila kao drvo za gradnju i loženje. Od mirte su se izrađivale košare, a od njezina ploda rakija. Smrdelom su se bojile mreže. Od mnogobrojnih ljekovitih biljaka izrađivali su se ljekoviti napitci i tinkture.

predjele Dalmacije. Neke od vrsta ova roda su ljekovite i rabe se u liječenju bolesti dišnog sustava.

Štipanski veleštupavac je zanimljivi paučnjak koji živi u Vilinskim jamama na otoku. Istraživanjem je utvrđeno da je ova strogo zaštićena vrsta tek nedavno postala dijelom špiljske faune.

Sljedećih nekoliko vrsta pripadaju osjetljivim vrstama, većinom *halofitima*: jednogodišnja *sredozemna ljuljolina* je trava koja raste uz morsku obalu na pjeskovitim, šljunkovitim i kamenitim staništima, na putovima i tratinama. Cvjeta od svibnja do srpnja. Jednogodišnja *sodna solnjača* može se kao i prethodna vrsta koristiti kao povrće (pazi, osjetljiva vrsta!) jer je dobar izvor vitamina. U nekim državama se masovno uzgaja za hranu.

Ugrožena vrsta *vršača sljezolika* jednogodišnja je zeljasta biljka. Ima lijepe cvjetove žućkaste boje koji se pojavljuju od lipnja do kolovoza. Cvjetovi su otvoreni tek jedan dan i to jedan do dva sata zbog prilagodbe na samooplodnju. Najčešće se javlja kao korov

na obrađenim ili zapuštenim tlima. Ljekovita je pa se često koristi u narodnoj medicini i farmaciji. Zanimljivost - ova biljka je u Sjevernoj Americi i Australiji invazivna vrsta uvezena iz Europe.

Ostale zanimljive biljke koje nalazimo u šipanskoj flori su: *bijela glavatka*, zeljasta je trajnica uspravne stabljike i bijelih cvjetova skupljenih u glavičaste cvatove. Cvjeta od srpnja do rujna. Raste na kamenitim suhim i toplim mjestima, pokraj putova ili na putu. *Napuljsku ciklamu* nalazimo na stjenovitim, grmovitim i šumovitim područjima Sredozemlja (šuma crnike, maslinici i voćnjaci, makija mirte). Može dospjeti i do 1.300 metara nadmorske visine. Cvjeta od ljeta do jeseni. Biljka je posvećena Blaženoj Djevici Mariji zbog toga jer crveno obojena mrlja u sredini cvijeta simbolizira krvarenje Marijina srca od tuge za svojim sinom Isusom Kristom. *Šotova pukovica* je trajnica iz porodice štitarki. Raste na stijenama, na suhim mjestima, u garigama. Cvjeta od kolovoza do listopada. Na popisu je ugroženih vrsta u Španjolskoj. *Mesnati klobučić* ili ve-

Anđeoska truba

nerin kupus iz porodice tustika je sukulenta biljka koja može čuvati vodu u svojim listovima. Stanovnik je sjenovitih stijena i pukotina zidova po Sredozemlju i na Azorima. **Venerina zrcalica** jednogodišnja je biljka iz porodice zvončika. Rasprostranjena je u područjima s klimom sličnoj mediteranskoj, ali s više oborina i u nešto hladnijim područjima, pokraj puteva ili na putu.

Halofiti ili *biljke slanuš*e mogu podnijeti ekstremnu količinu soli na svojim staništima. Preživljavaju različitim mehanizmima: neke se rješavaju velikih količina soli tzv. solnim žlijezdama; druge skupljaju soli u nadzemnom dijelu biljke pa tako sebi osiguravaju kontinuirani dotok vode iz tla putem korijena; treće opet imaju svojstvo solne sukulenta jer mogu u svojim stanicama i tkivima čuvati vodu. U prirodi na takvim staništima ne nalazimo mnogo biljnih vrsta, samo one koje su staništu dobro prilagođene pa često takva područja u zoni prskanja valova i posolice zovemo – obalnim pustinjama.

Od invazivnih biljaka koje možemo vidjeti na Šipanu (smetlišta) je zanimljiva jedna vrsta kužnjaka, **anđeoska truba**, **povnuti kužnjak** ili **sveti kužnjak**. Jednogodišnja je biljka koja se često uzgaja kao ukrasna biljka (za razliku od samonikloga bijelog kužnjaka, *Datura stramonium*). Biljka je i ljekovita, ali i smrtno otrovna, posebice zbog vrlo opasnoga halucinogenog djelovanja – ne zovu je bez razloga đavoljom biljkom. “Ako padnete pod njezin utjecaj, recite zbogom pameti.”

Modro lasinje

BILJKE U UKRASIM VRTOVIMA OTOKA ŠIPANA

Na Elafitima je bilo jako razvijeno pomorstvo. Sa svojih su putovanja pomorci često donosili na otočje razne suptropske i tropske biljke koje su obogatile floru otoka, posebice naselja. **Aloje** su poznate ljekovite biljke čiji sok u kombinaciji s alkoholom djeluje antibakterijski. Kleopatra se koristila alojom kako bi očuvala svoju ljepotu. **Peruvianski kaktus** je stupasti kaktus podrijetlom iz Brazila i sjeverne Argentine. **Artičoku** su u kulinarstvu upotrebljavali još stari Egipćani, Grci i Rimljani. **Puničin jastuk** podrijetlom je iz središ-

njeg Meksika dok je **tropski hibiskus** iz istočne Indije i Kine. **Ukrasni slak** je podrijetlom iz Srednje i Južne Amerike dok **lantanu** prirodno nalazimo u obje Amerike te u Srednjoj Americi. Drvo **Soulangeove magnolije** upotrebljava se npr. za izradu klavirskih tipki, a podrijetlom je iz istočnog dijela Sjeverne Amerike. **Noćurak** je iz Perua, a ime zahvaljuje tome što mu se cvjetovi otvaraju kasno popodne i zatvaraju ujutro sljedećeg dana. **Pitospor** je drvenasta biljka podrijetlom iz Japana i Kine dok je penjačica **tekoma** podrijetlom iz Sjeverne Amerike. ■

Đurđevački peski, foto: Mato Zeman

ENG The Elaphite archipelago is an archipelago of the Dubrovnik archipelago, mostly built of carbonate rocks, limestone and dolomite. Like other such areas on the archipelago, we find numerous karst relief forms (pits, sinkholes, ravines, caves, plateaus). The elevations are mostly built of limestone and the steep parts and valleys of dolomite (the main difference in the structure of these sedimentary rocks is that “limestone consists of two types of minerals: calcite and aragonite while dolomite is made of calcium magnesium carbonate”). The archipelago is dominated by a Mediterranean climate with an average annual temperature of 15.1 °C. In the warm part of the year the mistral blows and in the cold part the bora and jugo. The name of the archipelago comes from the Greek word *elaphitis*, which means a country rich in deer or forests, which these islands are rich in. Foresters are considered to be protected by the Greek goddess of beasts and hunting Artemis, the moon goddess and twin sister of Apollo and this term *elaphite* is often encountered in the Mediterranean. Among the Elaphite Islands, Šipan is the largest in area. Most of the island is built of limestone formed in the Cretaceous period, ie some 65 to 140 million years ago. The island is dominated by Mediterranean vegetation and flora characteristic of the karst areas of our islands.

Predromanički spomenici otoka Šipana

S obzirom na datiranje šipanskih crkava, nemamo nekog uporišta po kojem bi se moglo približno odrediti doba njihova postanka, ali se po tipu može ustvrditi da potječu najkasnije iz druge polovine 11. stoljeća.

Prema tekstu Krešimira Regana i Branka Nadila: **Ljerka Galic**

Danas na Šipanu postoje tri najstarija predromanička spomenika s kupolama kao karakteristikom starohrvatskoga graditeljstva te slijepim lukom na pro-

čelju, što je tipični bizantski motiv. I unutrašnjosti crkve nose sve karakteristike toga graditeljstva: pilastre (stupovi priljubljeni uza zid), pojasne lukove, polukružne niše i bačvasti svod. Zna se i da su sve predromaničke crkve bile iznutra oslikane, a za neke se pretpostavlja da su bile i izvana.

CRKVA SVETOG PETRA U VELJEM VRHU

Nalazi se istočno od vrha "Fortice", udaljena od Šipanske Luke pola sata hoda prema sjeveru. Svojim davnim postankom nametnula je ime čitavom predjelu pa se on po njoj zove Sv. Petar. Prvi put je u pisanim izvorima spomenuta 1275., a ima raščlanjene unutarnje

Crkva Sv. Petra prije
rekonstrukcije

Rekonstruirana crkva Sv. Petra

Crkva Sv. Ivan prije obnove

i vanjske zidove te pravokutnu apsidu iznutra i izvana. Crkvi je krajem 15. st. bio proširen ulaz, prigraden trijem te podignuta razina poda. Krov crkve bio je polucilindričan, odijeljen s dva pojasna luka na tri polja (traveja). Na zidovima se, naime, sačuvao trag prijelaza u poluoblj svod.

Na poticaj zaljubljenika u spomeničku baštinu sa Šipana spašeni su ostaci crkve sv. Petra. Restauratorskim radovima crkvi su vraćeni prvotni oblik svoda i krova s kupolom, pročelje i apside. Jedan od najvažnijih razloga da se prišlo temeljitoj rekonstrukciji bila je želja mještana Šipanske Luke da se crkva obnovi kao kultno mjesto, umjesto da bude "dostojanstvena ruševina". Uostalom, crkva se nalazi na pustome mjestu i daleko od naselja pa bi je bilo teško održavati kao arheološki lokalitet. Ovako će kao svetište vjerojatno dulje potrajati, a moći će poslužiti i sljedećim pokoljenjima.

Grupa entuzijasta dobrovoljnim je radom pod nadzorom konzervatora za-

počela čistiti okoliš i unutrašnjost crkve još i prije početka radova. Njihovim nastojanjem crkva je uvrštena u program zaštite i obnove. Radovi na istraživanju i obnovi crkve trajali su nekoliko godina (1994. - 1999.), a obavljao ih je Zavod za zaštitu spomenika kulture, danas Konzervatorski odjel u Dubrovniku. Marom šipanskih zaljubljenika crkva je potpuno obnovljena i vraćena sakralnoj namjeni. Da nije bilo njihove brige, crkva bi bila temeljito istraжена i konzervirana samo kao arheološki lokalitet.

CRKVA SVETOG MIHOVILA U PAKLJENI

Kad se dođe pred fasadu sv. Mihovila u Pakljeni, koja čini cjelinu sa župnom crkvom sv. Mihovila i samostanom s kulom, dobiva se dojam da se čovjek nalazi pred jednom renesansnom kapelom sa zvonikom na preslicu. Odmaknemo li se na koju obližnju uzvisinu, vidimo da se iz krova crkve izdiže karakterističan za starohrvatske crkve kvadratni nosač s kupolom. Ta je crkva vrlo dobro sačuvana i na njoj se jasno raspoznaje kasnije u 15. stoljeću nadograđen prednji dio s fasadom. Dužina crkve s apsidom iznosi 10,25 m, a širina 4,30 m. Odbijemo li 2,75 m nadograđenog dijela, crkva se u dimenzijama podudara s crkvom sv. Petra. I po tipu crkva je slična onoj sv. Petra. Debljina zidova u osnovnim linijama iznosi 50 cm, samo što su pobočni zidovi apside nešto tanji. S obzirom na tlocrt možemo jedino utvrditi da postoje lezene na vanjskim pobočnim zidovima. Crkva pripada raščlanjenoj varijanti jednobrodnoga kupolnog tipa i ima uglastu apsidu i plitke niše na svim zidnim površinama, uključujući i kupolu koja je, kao jedna od rijetkih sačuvanih, građena na trompama umjesto na pandantivima.

Cijeli kompleks u Pakljeni zaštićen je okolnim brdima, a nastao je oko be-

Pogled na crkvu Sv. Mihovila

Materijal od kojeg su šipanske crkve sagrađene, grubo je kamenje manjih dimenzija, spojeno kao i kod ostalog predromaničkoga graditeljstva u Dalmaciji obilatim žbukom.

nediktinskog samostana i župne crkve vjerojatno u 15. st. kada su Suđurađ i cijeli Šipan razvitkom pomorstva i brodogradnje doživjeli gospodarski procvat. Ime Pakljeni u ovom slučaju vjerojatno otkriva mjesto gdje se kuhanjem borovine proizvodila paklina (smola ili katran koji je služio za premazivanje brodova). Legenda kaže da je u župnoj crkvi izgrađenoj 1332. bila slika Blažene Djevice Marije naslikana na drvu prekrivenom paklinom.

Sa sjeverne strane crkva je prislonjena uz kasniju župnu crkvu, u kojoj je sačuvan iza ispovjedaonice hodnik, u kojem se vidi zid crkve sv. Mihovila s lezenama.

Krov na sedlo prvobitno je bio pokriven pločama, nad koje su kasnije stavljani crijepovi. U toj crkvi posebice je zanimljiva unutrašnjost, koja se sastoji od duže lađe s oblom apsidom. Prednji nadograđeni dio, za razliku od ostatka crkve, koja je pokrivena polukružnim

svodom, nosi svod, na kojem imamo prijelaz s polukružnog svoda na šiljasti, gotički svod.

Prvobitni stari dio crkve podijeljen je na tri dijela. Tri pojasna luka sa svake strane naslanjaju se na konzole, a između njih na zidovima su slijepi lukovi. Jedino je u sjevernom zidu na mjestu jednog slijepog luka naknadno probijen otvor za oltar.

Pred već spomenutim vratima, koja na južnoj strani vode u samostanski vrt, kao stuba je upotrijebljen komad grede. Ornament pokazuje sve karakteristike prijelaza s pleterne na romaničku dekoraciju te se prema tome može datirati krajem 11. stoljeća. Sastoji se od dvanaest manjih i većih polukružnih slijepih arkadica, od kojih su manje dvoprutaste, a veće troprutaste. Ornamentat je obrubljen poznatim motivom užeta.

CRKVA SVETOG IVANA U ŠILOVU SELU

Dok je crkva sv. Petra potpuno samostalan i izoliran objekt i sa svih strana pristupačan proučavanju, ostale dvije šipanske crkve nisu.

Posvećena svetom Ivanu Krstitelju, crkva je malenih dimenzija dužine s apsidom 6,40 m, širine 3,60 m, te pravilne orijentacije u tlocrtu nalikuje na

Počnemo li s vanjskim karakteristikama šipanskih crkava, a to su lezene, koje spajajući se sa slijepim lukovima prave slijepe arkade, vidimo da se one u tome podudaraju s nizom ostalih crkava starohrvatskoga graditeljstva u Hrvatskoj za vrijeme predromanike, bile one centralnog ili uzdužno jednobrodnog tipa.

Crkva Sv. Ivan nakon obnove

Detalj Deisisa u crkvi Sv. Ivana

Osim na navedenim crkvama iz razdoblja predromanike, postoji na Šipanu u Suđurđu još nekoliko fragmenata pleterne skulpture koje ne možemo povezati sa spomenutim crkvama.

crkvu svetog Petra, koja je po tipu slična crkvi u Pakljeni. Samo su vanjski zidovi raščlanjeni dekorativnim lezenama kojih ima po četiri na svakoj strani. Današnja crkva sv. Ivana proširena je u 15. stoljeću tako da je stara predromanička crkva ostala kao apsida u koju je smješten novi oltar. Krov crkve, kao i dvije stube u unutrašnjosti, kasnijeg su podrijetla. Na poprečnoj gredi portala današnje crkve sv. Ivana po sredini je Kristov monogram, a s obiju njegovih strana po jedan grb. Na jednom od tih grbova razdijeljenom u dva polja vidimo četiri ljiljana, poput anžuvinskih. U polukružnoj luneti nalazi se mramorni kip sv. Ivana, kojem haljina pada paralelno sa stiliziranim naborima.

Na polukaloti i na južnom zidu pro-nađene su zidne slikarije, što upućuje na zaključak da je cjelokupna unutrašnjost bila oslikana prema određenome ikonografskom sustavu iz ranog srednjeg vijeka. Freske su danas vidljive na južnom i sjevernom zidu, na svodovima, pojasnicama i na pandantivima (dio svoda u obliku sfernoga trokuta, koji čini prijelaz iz višekutnoga tlocrta u kružnu bazu upisane kupole) te u apsidi. U njoj je bio prikazan tzv. Deisis, uobičajena kompozicija koja je odražavala teološko stajalište o Bogorodičinu posredništvu i zagovoru svetaca u Boga. Stoga se u središtu takve kompozicije uvijek javlja Krist, desno od njega Bogorodica, a lijevo sv. Ivan Krstitelj. Istoj su kompoziciji pripadala i dva lika frontalno postavljenih arkandjela na stranama svoda od kojih je jedan ostao sačuvan. Na južnom zidu, u niši uokvirenoj polukružnom dugom, impresivan je lik apostola Pavla koji sjedi i blagoslivlja. Ispod Deisisa su poprsja svećeničkih likova. Uočljivo je da je šipanski majstor izraziti pripadnik ranosrednjovjekovne dalmatinske slikarske škole koja je sa-

žela iskustva ranoromaničkog i bizantskog slikarstva s kraja 11. st. Također se može primijetiti da pripada zapadnom kulturnom krugu jer se na slikama su sreću latinski napisi kakvih u to vrijeme ima u južnoitalskim crkvicama i špiljama. Slikara obilježava pažljivi crtež, topli kolorit i izražajnost likova, što se osobito očituje u prodornim očima. ■

ENG OLD CHURCHES ON THE ŠIPAN ISLAND - There are many fairly well preserved old churches on Šipan, the biggest of the Elaphite islands. Here we also have remains of two small churches built in pre-Romanesque times, but nobody is taking heed as to their preservation. One of the existing churches built in pre-Romanesque times, the St. Peter's Church, has been successfully and thoroughly renovated over the past decade, and is now normally used by the faithful. Best fresco painting examples on Croatian part of the Adriatic have been found in the St. John's Church which is now only the presbytery of a much bigger Renaissance church. This church has also been thoroughly renovated. Situation is the worst with the St. Michael's Church which is situated within the old Benedictine monastery in Pakljena. The new facade was added to this church in the Renaissance, and it is now closed and inaccessible to visitors. The situation on the Šipan Island with respect to cultural heritage is in general terms quite difficult, and the main culprit is believed to be economic stagnation. Economic revival would bring better times for the architectural heritage, and hence also for the old sacral buildings.

Jezični podsjetnik

Šipanski Remeta

U drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća u hrvatskim krajevima vlada veliko zanimanje za izvornu narodnu kulturu. Mnogi domoljubni kulturni djelatnici tada zapisuju običaje, nošnju, narodne pjesme, govor stanovnika i dr., najčešće u svom rodnom kraju.

Među domoljubnim kulturnim djelatnicima bio je i svećenik Baldo Glavić (Melkov), hrvatski skupljač narodnih pjesama, rođen i umro u Luci Šipanskoj 1841.- 1910. Završio je teologiju u Zadru, župnik je bio na Mljetu i Korčuli, te profesor sjemeništa u Dubrovniku. Zapisivao je pjesme na Šipanu, Mljetu, Korčuli i u Dubrovniku. Skupio je 709 epskih i lirskih pjesama te ih popratio podacima o kazivačima. Glavić je, počevši od 1865., više od dvadeset godina prikupljao narodne pjesme na svom rodnom otoku, te ih slao Matici hrvatskoj. Nadahnut pučkim književnim stvaralaštvom i sâm je počeo pisati stihove, a među njegovim autorskim djelima najpoznatiji je spjev *Remeta*, koji je objavljen u Zagrebu 1904. Spjev je napisan u epskim desetercima (stihovima od 10 slogova) s parnom rimom, nedvojbeno pod utjecajem narodnih pjesama koje je skupljao. Zbog toga je Glavićev spjev samo naslovom i temom života u izolaciji sličan opsežnim pjesmama *Remeta* I. i II. Dubrovčanina Mavra Vetranovića (iz tada već dalekoga 16. stoljeća), ali je stil i sadržaj spjeva posve drukčiji, a također i pjesnički jezik. Važno je također upozoriti da je Vetranovićev *Remeta* djelo visoke književne vrijednosti, što se nipošto ne može reći za Glavićev spjev koji je kompilacija različitih utjecaja, a ponajviše, kako je već navedeno, utjecaja narodne pjesme. S aspekta teorije književnosti, konkretno poetike, također je značajna razlika između Vetranovića i Glavića. Vetranović je svoga *Remetu* spjevao u osmercima onodobnim književnim jezikom koji pokazuje postupni prelazak s arhaične štokavštine na novoštokavštinu. Glavićev je pjesnički jezik tipično novoštokavski, i to

Piše: Sanja Vulić

pod različitim utjecajima. Izrazit utjecaj narodne pjesme među inim je prepoznatljiv i u uporabi vokativnoga oblika *sjedobrče* umjesto nominativnoga *sjedobrk* kako bi se dobio potrebnih deset slogova, npr. u stihu: *Sjedobrče zapovijeda stari / vrše službu valjani mornari*. Pritom je, naravno, *zapovijeda* četverosložna riječ jer se slijed *ije* izgovara kao jedan slog, što je uobičajeno u Dubrovniku i u hrvatskom jeziku općenito. Istodobno je zanimljiva složenica *sjedobrk* koju Glavić rabi za osobu sijedih brkova. Ta je složenica načinjena po svim pravilima tvorbe riječi u normiranom književnom jeziku koja vrijede i danas. Isto se može reći za izvedenicu *podnevnik* u izrazu *vjetar podnevnik* koju Glavić rabi za vjetar koji na otvorenom moru počinje puhati oko podneva. U drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća, a samim tim u vrijeme kada Glavić piše, u hrvatskom je književnom jeziku bila uobičajena složenica *dvojedrica* u značenju lađa, točnije galija s dva jedra. Među hrvatskim piscima toga doba izdvajam ovom prigodom svećenika Mihočila Pavlinovića koji tu tvorenice složeno--sufiksne tvorbe rabi u svom spjevu *Ognjišar* koji je objavio 1865. u Zadru. Možda je Glavić rabio tu riječ upravo po uzoru na svoga kolegu svećenika i pjesnika Pavlinovića, čiji je *Ognjišar* također u desetercima. U kontekstu rječotvorja važno je upozoriti i na brojne Glavićeve zbirne imenice sa sufiksom *-je* (izvedene od različitih osnova), koje su također bile vrlo česte u onodobnom hrvatskom književnom jeziku, npr. šikarje, šumarje, borovje, borje, konoplje (zbirna imenica od *konop*) itd. Premda navedeni primjeri predstavljaju tek maleni izbor primjera iz Glavićeva djela, oni su vrlo dobar pokazatelj kako se i otok Šipan uključio u kulturna gibanja hrvatskoga naroda na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. ■

(Auto)biografska uzgrednica

Tko je bio Marko Murat? Najjednostavnije rečeno, akademski slikar rođen u Luci Šipanskoj koji je nakon završene likovne akademije u Münchenu živio u Beogradu, a potom se vratio u Dubrovnik gdje je trinaest godina skrbio o dubrovačkim kulturnim spomenicima.

Marko Murat - Autoportret, 1933.
Narodni muzej u Beogradu

Marko Murat - Dumna, 1889.
Narodni muzej u Beogradu

Prema tekstu Ivana Viđena: **Ljerka Galic**

Rođen je 30. prosinca 1864. godine u obitelji sitnih posjednika. Po završetku nižeg školovanja u rodnome mjestu, gdje mu je učitelj bio poznati dubrovački književnik XIX. stoljeća i jedan od prvih prevoditelja Shakespearea i Byrona na

hrvatski, dum Antun Pasko Kazali (1815.–1894.), odlazi u dubrovačko biskupsko sjemenište koje su tada vodili isusovci. Time mu je bila osigurana materijalna podrška, a za svoj izbor imao i ozbiljnog uzora: brat njegove majke bio je dum Vice Palunko (1842.–1921.), prvo župnik a potom pomoćni splitski biskup. Svojedobno je bio poznat što se početkom XX. stoljeća uključio u svjet-

sku raspravu o mjestu brodoloma apostola sv. Pavla, napisavši o tome i jednu poveću knjigu 1910. godine, tvrdeći da se to zbilo upravo na našem Mljetu. Osim toga, svećenikom je postao i Muratov stariji brat dum Andro Murat (1862.–1952.), sakupljač narodnog blaga čiju je opsežnu pjesmaricu *Narodne pjesme iz Luke na Šipanu* 1996. godine tiskala Matrica hrvatska.

Zanimljivost je da ga je po isteku financijske potpore baruna Vranczanyja stipendirao mecena Velimir Teodorović, izvanbračni sin srpskog kneza Mihajla Obrenovića i utemeljitelj zaklade "Velimirianum".

BOGOSLOVIJU ZAMIJENIO AKADEMIJOM

Nakon sjemeništa Marko Murat otišao je na bogosloviju u Zadar, gdje je boravio od 1883. do 1886. godine. Zauzima-

njem spomenutog utjecajnog ujaka bilo mu je dopušteno da povremeno odlazi u atelje tada vrlo poznatog slikara — franjevca Josipa Rossija, gdje je naučio osnove slikarske vještine. Preokret u njegovom životu dogodio se preko jednog crteža: nagovoren od prijatelja iz bogoslovije poslao je u ljeto 1886. godine zagrebačkom "Viencu" svoj crtež olovkom *Sijelo kod Cvijete Zuzorić* kojega je primijetio poznati dobrotvor i mecena Lujo barun Vranyczany. Ponudio mu je stipendiju za školovanje na likovnoj akademiji u Münchenu, pa je Murat bogosloviju zamijenio akademijom na kojoj je boravio idućih sedam godina (1886.–1893.). U Münchenu je, osim brojnih slikara iz čitave Europe, stekao i dugogodišnje prijatelje, srpskog pravnika i diplomata Milenka Vesnića (1862.–1921.) te sugrađanina Mata Celestina Medovića (1857.–1920.) koji se također školovao na minhenskoj likovnoj akademiji.

Marko Murat je trajno ostao vezan za rodni kraj i barem tri mjeseca godiš-

Zalaganjem Marka Murata, koji je vješto iskoristio svoje kontakte stečene za vrijeme ranijega života u Beogradu, na proljeće 1919. u Dubrovniku je osnovana posebna institucija pod nazivom *Nadleštvo za umjetnost i spomenike*.

Marko Murat – Dubrovačka obala, 1908.
Narodni muzej u Beogradu

nje (obično od lipnja do rujna) provodio na rodnom Šipanu ili u Dubrovniku gdje se bavio slikanjem i proučavanjem dubrovačke prošlosti i književnosti. I nakon diplome vratio se u Dubrovnik s namjerom da se ondje trajno nastani, ali mu je već 1894. stigao poziv iz Beograda, gdje je u međuvremenu njegov prijatelj iz studentskih dana Milenko Vesnić postao ministrom, da onamo dođe živjeti i gdje bi mu bila odobrena stipendija za daljnje usavršavanje u Parizu.

BEOGRADSKJE GODINE

Dok je Murat putovao prema Beogradu, pad tadašnje vlade osujetio je taj plan, ali je došavši u srpsku prijestolnicu odmah dobio atelje i imao odlične uvjete za rad.

Nakon 1898. trajno živi u Srbiji gdje se zaposlio kao srednjoškolski nastavnik crtanja. 1905. godine bio je jedan od utemeljitelja Umjetničko-zanatske škole koja je kasnije prerasla u Likovnu akademiju. Postao je poznat 1900. godine kada je na Svjetskoj izložbi u Parizu izložio svoju monumentalnu povijesnu kompoziciju *Dolazak cara Dušana u Dubrovnik* za koju mu je francuski predsjednik dodijelio titulu *Officier d'academie*. Osim što je aktivno sudjelovao u predratnom životu tadašnjega Beograda i ondje prijateljevao s brojnim intelektualcima, bio je i jedan od osnivača umjetničkog udruženja "Lada" kojemu je navodno smislio i ime. 1911. godine na Svjetskoj izložbi u Rimu sudjelovao

Marko Murat - Konavljanka, 1898.

je u poznatoj secesiji hrvatskih umjetnika koji su izlagali u srpskom paviljonu zajedno s Ivanom Meštrovićem. U beogradskim je godinama Murat bio jedan od glavnih pokretača tadašnjega kulturnog života, a odgojio je i brojne naraštaje srpskih umjetnika. Za dopisnog člana Srpske kraljevske akademije izabran je 1920. godine, a 1940. godine redovnog. Pristupna besjeda mu je bila "Slikarstvo Dubrovnika".

Izbijanje Prvog svjetskog rata u srpnju 1914. godine zateklo ga je na Šipanu, odakle je interniran u Mađarsku. Bila je to sudbina brojnih intelektualaca antiaustrijske i/ili jugoslavenske orijentacije. Muratu svakako nije pomogla činjenica da je naslikao spomenutu povijesnu kompoziciju, kao ni to da je od 1904. do 1906. godine zahvaljujući prijatelju Luju Vojnoviću (1864.–1951.) bio nastavnik crtanja princu Aleksandru Karađorđeviću. Nakon što se iz internacije vratio potkraj svibnja 1916. godine trajno se nastanio u Dubrovniku.

VELIKA ZADAĆA

Od početaka ustroja konzervatorske službe u Austro-Ugarskoj Monarhiji u vidu Središnjeg povjerenstva za istraživanje i očuvanje povijesnih i umjetničkih spomenika (tzv. *Centralna komisija*) Dubrovnik je imao svoga konzervatora koji se brinuo o kulturno-povijesnim spomenicima. Većina građana Dubrovnika, s pravom je smatrala nepravедnim da

Marko Murat – Nemica (Žena sa crnim šeširom)
1889. Narodni muzej u Beogradu

brojne zgrade od kulturno-povijesnog značaja ne pripadaju gradu već državi, točnije vojsci. Bila je to situacija kakva je zatečena još od austrijske okupacije Dubrovnika 1815. godine. Stoga je dana 1. lipnja 1919. tadašnji ministar prosvjete odobrio *Pravilnik* Nadležstva kojim je praktički konzervatoru na dubrovačkom području ostavljena neograničena sloboda djelovanja. Time su dubrovački spomenici po prvi put izdvojeni iz općeg režima zaštite spomenika u državi, što se nije dogodilo nikad prije niti poslije. Upravo je Marko Murat jedan od najzaslužnijih što su Knežev dvor 1919. godine i dubrovačke zidine 1921. godine proglašeni spomenicima kulture. Nakon punih stotinu godina u ruke lokalne zajednice vraćeni su i palača Sponza, tvrđava Lovrjenac, Posat (gradski jarak), Lazareti na Pločama (karantena), šetalište Brsalje na Pilama i druge nekretnine.

Načela koja su Marka Murata vodila u konzervatorskom djelovanju objasnio je u jednom konceptu dopisa u vezi očuvanja tradicionalnih vrata “na koljeno” na Stradunu, sredinom dvade-

setih godina: “*Pravilno shvaćen građevni razvitak Dubrovnika ima se sastojati u sljedećem: sačuvati karakter, originalnost, fizionomiju grada podignutog vjekovima kulture, a u zgradama izvan bedema razborito i darovito spojiti savremene estetske poglede i ekonomske potrebe u najširoj umjetničkoj individualnosti sa zahtjevima kraja i sa duhom velike tradicije*”.

Kada više nije mogao izdržati narasli obujam posla, zamolio je svog prijatelja Ivana Meštrovića da mu pomogne odbačenjem nekog mlađeg stručnjaka koji bi mu pomogao u radu. Na nagovor Ivana Meštrovića krajem 1928. godine u Dubrovnik je doselio tada već poznati mladi povjesničar umjetnosti Kosta Strajnić (1887.– 1977.) koji je Murata poznavao još iz beogradskih godina. Nakon Muratovog umirovljenja 1932. godine Strajnić je postao glavnim konzervatorom, što će ostati sve do 1941. godine.

SLUČAJNO PRONAĐENI AUTOBIOGRAFSKI RUKOPIS

Kada je otišao u mirovinu, Murat je više vremena provodio na rodnom Šipanu, a počeo je i intenzivnije slikati. Nedavno sasvim slučajno u Beogradu pronađeni autobiografski rukopis “Iz mog ži-

Marko Murat – Portret
Cvijete Zuzorić, 1929.

Autobiografski tekst pruža obilje podataka o dubrovačkoj svakodnevici šezdesetih i sedamdesetih godina XIX. stoljeća, upravo iz razdoblja u kojem najviše i oskudijevamo takvim podacima. Čitavog je života ostao duboko religiozan i blizak Katoličkoj crkvi.

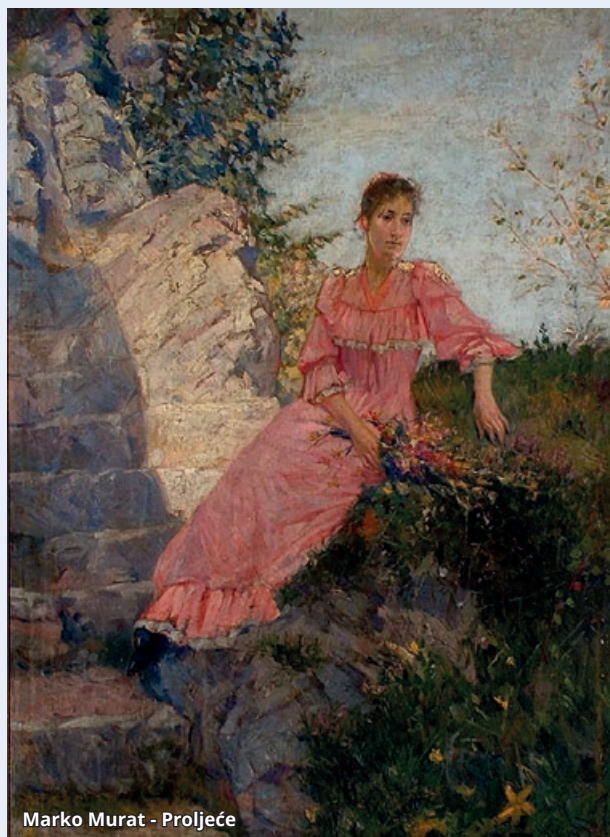
Marko Murat – Portret Adeline Djaja, 1922.

Kao plenerist i impresionist unio je nova umjetnička shvaćanja i razvio interes za probleme svjetlosti. Utjecao je na stvaranje slikarske “Beogradske škole”. Slikao je portrete, povijesne kompozicije, krajolike. Njegova glavna djela čuvaju se u beogradskom Narodnom muzeju.

vota”, počeo je pisati “uoči Velike Gospe 1933. godine”, ali ga, očito preambiciozno zamišljen, nije nikada dovršio. Međutim, nije se povukao iz javnog života jer je i dalje često zajednički istupao sa Strajnićem oko zaštite kulturne baštine. Pretpostavljeni put rukopisa koji obuhvaća Muratov život samo do odlaska na školovanje u München, s Muratovog pisaoćeg stola nakon njegove smrti (1944.) vodi preko Koste Strajnića, a nakon njegove smrti (1977.) do njegovih nasljednika u Vojvodini.

Razloga zbog kojih je Marko Murat pao u zaborav svakako ima više: u trenutku njegove smrti umjetnost mu je već bila smatrana “zastarjelom”. Zatim njegova politička uvjerenja (monarhizam, jugoslavenstvo) svakako nisu pridonijela popularnosti proučavanja njegovoga lika i djela, a naposljetku i nedostatak bogatog osobnog arhiva koji je strepeći od ustaša, uništila slika-
reva supruga Ester.

Nije uvršten u *Enciklopediju hrvatske umjetnosti*, nijedna ulica nije ime-

Marko Murat - Proljeće

novana njegovim imenom, njegova rukopisna ostavština je nestala, njegove slikarske radove posjeduje rijetko koja umjetnička institucija u Hrvatskoj, na kući u kojoj je živio kao niti na njegovom grobu nema spomen-ploče.

Čovjek koji je od 1919. do 1932. u svojstvu konzervatora starina i upravnika institucije marljivo i beskompromisno brinuo o zaštiti graditeljskog naslijeđa grada 1979. godine odlukom UNESCO-a proglašenog baštinom čitavog čovječanstva, svakako nije zaslužio da ga prekrije zaborav. Umro je 14. listopada 1944. godine u Dubrovniku. ■

ENG During the 19th century numerous painters from Central Europe, as well as from the AustroHungarian monarchy, pursued their education in Munich. One of them was the painter Marko Murat (Luka Šipanska, 1864. – Dubrovnik, 1944.), who commenced his studies at the Royal Academy of Fine Arts in 1887., first with the financial aid of Baron Luj Vranyczany, and later Velimir Todorović. The end of Murat's studies and sojourn in Munich was marked by the painting Palm Sunday in Dubrovnik, exhibited in Glaspalast in 1893. From 1898. to 1920. he lived in Belgrade, where he worked as an educator and participated in various exhibitions. He was one of the founders of the School of Arts and Crafts in Belgrade. After the First World War he was appointed head conservator of the Direction for Arts and Monuments in Dubrovnik, where he would spend the rest of his life. Having fully accepted the poetics of the Munich school of painting, in his paintings Marko Murat emphasised the symbolic elements expressed through body language, interplay of light and shadow and mysticism particularly evident in the works produced in the second half of his life. His most important paintings were painted in Dubrovnik and its surroundings before the First World War, with human figure in landscape as one of his favourite subjects.

Crno-bijelo u sivim nijansama

Zagrepčanka Daria Pichler svoje mladenačke pomalo buntovne snove u borbi za oslobađanje od spona okoline koje su joj postale teret već više od četrdeset godina ostvaruje u Belgiji

Daria Pichler 2017.

Razgovarala: Ljerka Galic

Gospođu Pichler, odmah nakon mature jedan posjet Belgiji postao je presudan za Vašu odluku o ostanku...

— Zapravo, imam u Belgiji rodbine koja je u ono vrijeme živjela u Liègeu, u frankofonskome dijelu te zemlje.

Pozvali su me na godinu dana da usavršim francuski pa kako sam na zagrebačkoj Muzičkoj akademiji bila primljena u klasu profesora Stančića, jedini uvjet za mene da odem u Belgiju je bio da budem primljena na Conservatoire u Liègeu. Što i jesam.

Mislim da je takva mogućnost bila idealna za mene želju novih horizonata i samostalnosti.

Pjevački nastup u osnovnoj školi u Zagrebu 1970.

Čini li Vam se da ste iza sebe nešto ostavili ili napustili i čime Vas je to Belgija toliko opčinila da cijeli svoj dosadašnji život provodite u njoj?

— Osim prvobitnih nostalgija koje su uglavnom neizbježne, odlazak poslije gimnazije i prije fakulteta lakše je podnijeti.

S gimnazijom ostavljate jedan dio prijatelja, ali na fakultetu stvarate novi krug koji će vas pratiti u obiteljskom, poslovnom i društvenom životu. Ja sam to ostvarila u Belgiji. Oni s kojima sam bila bliska u Zagrebu, ostali su mi prijatelji premda smo daleko jedni od drugih.

Belgija je zemlja dobronamjernih toplih ljudi sklonih kompromisu, ponosnih bez prepotencije, što ih ponekad može prikazati neambicioznima.

Nisu hvalisavi i tu sam naučila finese nijansi sive boje što je mome crno-bijelom načinu svjetonazora donijelo kvalitete.

U svojoj porodici imali ste rodbinu iz različitih krajeva bivše države. S kojima od njih osjećate najveću povezanost ili čak bliskost?

— U mojoj porodici je mala Austro-Ugarska... Austrijanci, Talijani, Slovenci, Mađari, Žumberčani, Korčulani, Varaždinci i, naravno, Zagrepčani... najbliža sam bila s prabakom Žumberčankom, ali sam najviše vezana za Zagreb i taj dio porodice.

Što ste od svoga vrhunskog obrazovanja stečenog u zagrebačkoj Klasičnoj gimnaziji te Glazbenoj školi mogli primijeniti u svome poslu na Konzervatoriju u Liègeu?

— Do kraja života ću zahvaljivati profesorima genijalcima iz Klasične gimnazije. Oni su nas poštovali i voljeli prenošiti nam vrhunsko obrazovanje i što je najvažnije - probudili su u nama znatiželju i ljubav prema znanju i kvaliteti. U Glazbenoj školi "Pavao Markovac" imati briljantnog Branka Lazarina iz harmonije je bio privilegij, ali imati u generaciji pijanista Đorđa Stanettija, pravnika i skladatelja Ivu Josipovića (predsjednika RH 2010. - 2015.) i hornista Radovana Vlatkovića kao kolege i prijatelje isto je tako motivirajuće. Uglavnom, bila sam dobro pripremljena, osim za čitanje soľfeggia u sedam ključeva...

Udajom za Belgijanca, opernog pjevača s kojim ste dobili blizance, a budući da ste već vladali francuskim jezikom, jeste li se možda ipak ponekad osjetili neprihvaćenom?

— Ne znam za druge, ali ja nikad, ali baš nikad nisam imala problema kao strankinja. Što zbog kulturnog okruženja, što zbog toga jer su u Liègeu vrlo cijenili Jugoslaviju; moj profesor iz muzičke analize, Célestin Deliège, bio je prijatelj sa znanstvenikom i piscem Iva-
nom Supekom.

Godinama ste ljetovali na otoku Šipanu, recite nam svoje dojmove...

— Za mene je Šipan fizički i psihički sanatorij, jedan od najljepših otoka na svijetu i oko njega... sjećam se našeg prvoga olujnog susreta, prijevoza barkom iz Slanog... prelijepi gospar Leso čiji sin Božo i danas prijateljuje s mojim bratom. A ujutro; čak je i meni bedastoj "tinejdžerici" zastao dah. Šipan Luka je dragulj na dlanu položen na plavi samet i svilu, a zelenilo posvuda. Moji su kupili teren izvan mjesta do kojeg se može doći stazom uz more ili barkom. Tamo je mala kućica koja je vrlo "robinzonski" ugostila čitavu obitelj - usku, širu, prijatelje iz cijelog svijeta... Promatrati noćno nebo, zabavljati se uz društvene igre uz svijeće, cvrčke, miris lavande i borova s pogledom koji pere dušu i srce. Magično mjesto i tema familijarnih viceva jer se uvijek nešto događalo. Kad se gradska djeca uče životu u prirodi i poštovanju okoliša: nikad, ali nikad nismo palili roštilj kod kuće. Ako nam se jelo na takav način, išli smo u *Tauris* kod Mire. Tamo sada dolaze poznati kada brodom obilaze Elafite.

Čemu Vas je životno iskustvo naučilo i mate li kakvu životnu poruku mladim generacijama koje napuštaju Hrvatsku?

— Nisam sigurna da je mladim generacijama sada lakše nego prije. Postoje velike svjetske migracije pa su ljudi zasićeni. Ali, ako imam savjet, to je da što prije stvore prijateljske odnose s "domorocima", da se ne zatvaraju u grupe samo sa zemljacima. Brže se tako uklopimo i napredujemo društveno, poslovno i intimno. U protivnom, žaljenje i nostalgija uzimaju preveliki danak. ■

ENG *Zagreb-born Daria Pichler has lived in Belgium for over forty years, chasing down her youthful and rebellious dreams and desire to achieve personal freedom. Her family brings together people from across the breadth of the ancient Austro-Hungarian empire. She was previously married to a native of Belgium with whom she had two children, twins, that have grown up to achieve affirmation as professional musicians. For many years she summ-
mered on the island of Šipan, which she considers a place of physical and mental rejuvenation and one of the most beautiful islands in the world.*

Možda nakon studija nastavim život u Hrvatskoj

Bračni par Marina i Ivan Miljak iz Južnoafričke Republike prenijeli su na djecu znanje hrvatskoga jezika i ljubav prema domovini. Njihova najmlađa kći Angela, sudionica Matičine revije narodnih nošnji, nedavno je posjetila HMI.

Tekst: **Hrvoje Salopek**

Hrvatsku maticu iseljenika posjetila je 29. listopada Angela Miljak, mlada djevojka iz Južnoafričke Republike koja je kao sudionica 7. revije tradicijske odjeće i izbora najljepše Hrvatice u narodnoj nošnji izvan RH osvojila nagradu za 1. pratilju. Nagradu, repliku srebrne ogrlice iz Sasine iz 19. st. te ručnu torbicu modnoga brenda *My lovely bag*, darovao je grad Biograd na Moru. U prostorijama HMI-ja Angeli Miljak nagrade je uručio zamjenik ravnatelja HMI-ja Ivan Tepeš.

Riječ je o Matičinoj reviji i natjecanju koje se tradicionalno održava u Tomislavgradu. Hrvatska matica iseljenika održava ga u suorganizaciji s Udrugom *Stećak*. Cilj manifestacije jest očuvanje i njegovanje hrvatske tradicijske kulture kao jedne od temeljnih vrijednosti hrvatskoga nacionalnog i kulturnog identiteta. Ove godine zbog mjera prevencije od koronavirusa djevojke su se predstavljale preko videopriloga koji su pripremile u suradnji s članovima svoje zajednice. Iako je bilo vrlo izazovno organizirati ovu reviju, upravo zbog načina predstavljanja natjecateljica revija je bila posebna.

Angela Claudia Miljak rođena je 2001. u Johannesburgu. Njezin pokojni otac Ivan Željko, rodom iz Unešića u šibenskom zaleđu, onamo se doselio k bratu. Ondje je upoznao Zagrepčanku Marinu, Angelinu majku, koja mu je rodila troje djece, uz najmlađu Angelu, sinove Mateja (26) i Krešimira (23). Ivan je bio uspješan poduzetnik, vodio je vla-

stytu tvrtku koja je proizvodila specijalne metalne cijevi.

O hrvatskoj zajednici u Johannesburgu više nam je rekla gospođa Marina, koja je došla u pratnji svoje kćeri. "Na području Johannesburga živi negdje oko tri do tri i pol tisuće Hrvata. Glavno mjesto okupljanja zajednice je hrvatska katolička župa sv. Jeronima koja posjeduje i lijepu dvoranu za razne priredbe. U župi se organizira i škola hrvatskoga jezika..." Gospođa Marina prisjeća se da je u župi djelovao nekad i folklor koji se u međuvremenu ugasio zbog smjene generacija i pomanjkanja interesa.

Budući da su joj sva djeca nastavila život u Europi, i gđa Marina se vratila u rodni Zagreb. Matej u Zagrebu studira medicinu. Krešimir je nakon studija u Monaku ondje otvorio vlastitu tvrtku.

K njemu se doselila i Angela te krenula istim stopama kao i brat. Ove jeseni upisala je ekonomski studij biznisa i financija.

Angela kaže da se na prijedlog našeg Veleposlanstva u JAR-u prijavila na Matičinu reviju narodnih nošnji. Inače, hobbiji su joj tenis, klasični i latinoamerički plesovi, kuhanje i strani jezici. Ambiciozna djevojka namjerava nakon ekonomskog fakulteta završiti i studij strojarstva. Kaže da, ako joj se pruži prilika, svoj život nakon studija želi nastaviti u Hrvatskoj. ■

ENG Angela Miljak, a young woman of Croatian background from South Africa, took the first runner-up prize at the 7th Traditional Folk Costume Review and Miss Croatian Folk Costume Pageant for Croatians Abroad. She visited the CHF on 29 October to receive the award from CHF deputy director Ivan Tepeš.

Kako preskočiti zid neznanja

Škola za slavenske jezike (SSEES) pri UCL osnovana je 19. listopada 1915. godine kada je političar, sociolog i filozof, kasniji prvi predsjednik Čehoslovačke, Tomáš Garrigue Masaryk održao predavanje *Problem malih naroda u europskoj krizi*, kojim je započela s radom jedna od najpoznatijih obrazovnih institucija za slavenske studije u svijetu

Diana E. Myriel u Hyde Parku

Tekst: Msc. Diana Emmanuelle Myriel

Korijeni visokog školstva u Velikoj Britaniji datiraju iz srednjeg vijeka, kada su osnovani Oxford i Cambridge fakulteti, dva najstarija sveučilišta na svijetu. Danas je uz Oxford i Cambridge, University College London među najpoznatijima u Europi i svijetu. Naša mala, ali izuzetno lijepa i poviješću bogata zemlja Hrvatska, također je našla svoje mjesto na londonskom sveučilištu. Cilj prisustva i djelovanja lektorata hrvatskoga jezika u Britaniji je anglosaxon-skom kulturnom krugu, to jest, jednoj od zemalja Europske Unije predstaviti zemlju sa svim svojim bogatstvima, uključujući jezično i kulturno.

Počevši s 1915. godinom, studenti mogu uz povijest slavenskih naroda, slušati predavanja i diskutirati u manjim seminarskim grupama o ekonomiji Ruske federacije, čitati književna djela malih naroda kao što su Mađarska, Bugarska, Rumunjska, i drugih zemalja srednje i istočne Europe, te učiti veliki broj slavenskih jezika, uključujući i hrvatski jezik.

Usprkos činjenici da UCL, to jest SSEES, radi na motiviranju studenata njihovim uključivanjem u mnogobrojna studentska društva, svaka sljedeća akademska godina ima manji broj studenata slavenskih jezika. Stoga ne čudi da ima lektorata kao što je bugarski koji ponekad nemaju niti jednog studenta, ili poljskog lektorata koji ima dva ili tri studenta u godini. Slična je situacija i

sa srpsko-hrvatskim jezikom. Jedan od glavnih razloga je visoka cijena školske godine koja dostiže i £11 000.

Važno je napomenuti da lektorat hrvatskoga jezika vrlo često nailazi na teškoće vezane uz problem pojmovnog razlikovanja hrvatskoga i srpskoga jezika pri čemu lektori hrvatskoga jezika moraju naći način kako preskočiti zid neznanja. Jasno je kako je zid u ovom kontekstu metafora za neznanje i pomanjkanje interesa da se stekne znanje o razlikama između hrvatskoga i srpskoga jezika, što se može objasniti desetljećima dugom tradicijom poučavanja srpsko-hrvatskoga jezika od strane britanskih ili isključivo srpskih lektora.

Zbog svega navedenog, zadatak je lektora/-ice hrvatskoga jezika u Londonu pojasniti studentima ne samo jezične već i društveno-kulturne razlike između dvaju naroda. To je izvedivo ako

Studentima starijih godina, čije poznavanje jezika dozvoljava čitanje i analizu zahtjevnijih tekstova, cilj je ukazati na razlike između hrvatskog i srpskog jezika i dviju kultura pozivajući se na reprezentativne primjere iz povijesti hrvatske kulture, kao što su Hrvatski narodni preporod ili hrvatska likovna kultura u kontekstu Krležinog novelističkog opusa.

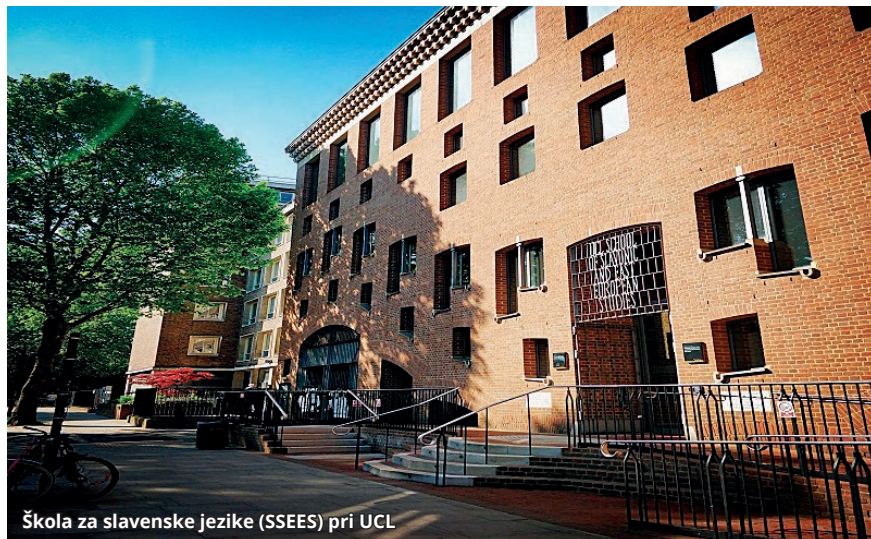
lektor/-ica uvrsti u kurikulum hrvatskoga jezika kao inoga, dijakrono poučava-nje hrvatskog jezika i književnosti u njihovom kontinuitetu sa nešto važnijim osvrtom na period hrvatske renesansne književnosti i na vrijeme romanticizma kada su se stvarali nacionalni identiteti širom europskoga kontinenta.

Velika Britanija ima jak osjećaj za povijest i tradiciju, što se između ostalog očituje i u britanskoj kinematografiji te televizijskim kanalima PBS i BBC-iju, programima namijenjenim publici željenoj povijesnih tema. Krimi zapleti engleskih serija smješteni su ili u idiličnim selima ili u samom srcu Londona.

Ponosni na svoju dugostoljetnu snažnu ekonomiju i demokraciju, Britanija je sve do 60-ih godina prošlog stoljeća bila jedna od najsnažnijih kolonijalnih zemalja na svijetu. Iako su klasne razlike oduvijek bile velike, postojala je mogućnost iznijeti mišljenje u tzv. Speaker's Corner-u. Smješten u sjeveroistočnom dijelu Hyde Parka, Speaker's Corner je bilo i ostalo mjesto gdje je svatko mogao nesmetano iznijeti mišljenje bez straha da će biti kažnjen.

Mislim da bi naglasak trebalo staviti na osnaživanje uloge diplomatskog predstavništva u Londonu koje bi, ugošćujući hrvatske pisce i druge značajne

Položaj hrvatskoga jezika na UCL-u (University College London) uvjetovan je, s jedne strane, prilično dugom poviješću poučavanja srpsko-hrvatskoga jezika na Odsjeku za slavenske i istočno europske studije (School of Slavonic and East European Studies, SSEES), i s druge strane, visokom cijenom studiranja u Ujedinjenom Kraljevstvu.

Škola za slavenske jezike (SSEES) pri UCL

National Gallery, London

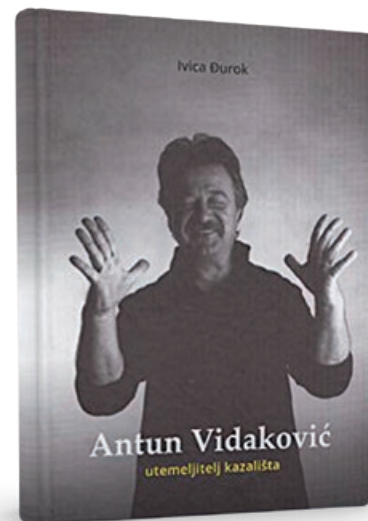
Diana Myriel rođena je u Zagrebu gdje je pohađala II. gimnaziju i završila četverogodišnji studij Jugoslavenskih jezika i književnosti, nastavnički smjer. Po završetku studija Bibliotekarstva zapošljava se u Knjižnicama grada Zagreba gdje radi kao diplomirani knjižničar. Ubrzo završava poslijediplomski studij Filologije sa specijalizacijom iz hrvatske književnosti. Godine 1996. prelazi na Stomatološki fakultet gdje obavlja poslove voditeljice Središnje stomatološke knjižnice, te u kasno ljeto 2002. godine seli u Kanadu. U glavnom gradu Ottawi završava četverogodišnji studij Međunarodnih poslova istovremeno radeći u Ministarstvu za vanjske poslove i trgovinu kao predavač hrvatskoga jezika budućim kanadskim ambasadorima i članovima njihovih obitelji. Tih godina radi i kao znanstveni koordinator na poslijediplomskoj školi Međunarodnih poslova na Carleton University. Seli u Montreal gdje provodi jednu godinu radeći u međunarodnim organizacijama. Odlazi u Toronto gdje na University of Toronto završava s posebnom pohvalom studij Germanistike i Romanistike u trajanju od četiri godine. Radi kao instruktorka stranih jezika, uključujući hrvatskoga. U međuvremenu se zapošljava kao editor i indexer za elektroničke i papirne publikacije u Gale grupi (bivši Thomson Reuters). U Hrvatsku se vraća početkom 2018., te iste godine u jesen počinje raditi kao lektorica hrvatskoga jezika na UCL, London.

kulturne djelatnike, tada uistinu vršilo ulogu ambasadora hrvatskog identiteta izvan granica Republike Hrvatske. Jedino na taj način Hrvatska može ostvariti *ravnopravno partnerstvo* sa Britanijom, zemljom koja trenutno prolazi kroz dramatičan period značajnih političkih promjena. ■

ENG *The roots of higher education in the United Kingdom date back to the Middle Ages when schools were founded at Oxford and Cambridge that are among the oldest modern universities. The University College London is among the best known such institution in the world. The School of Slavonic and East European Studies at the UCL was founded on 19 October 1915. The Croatian language department often encounters difficulties related to the problem of the distinction between Croatian and Serbian, largely due to the decades-long tradition of teaching Serbo-Croatian by British or exclusively Serbian lecturers. Zagreb-born Diana Myriel started working as a Croatian language lecturer at the UCL in the fall of 2018.*

Monografija o zaslužnome hrvatskom umjetniku iz Mađarske

U nakladi Hrvatskog kazališta iz Pečuha i nakladničke kuće *Croatica* iz Budimpešte objavljena je reprezentativna monografija o Antunu Vidakoviću, iz pera domaćeg sina, dr. sc. Ivce Đuroka

POLITIČKO ETIKETIRANJE

Predstavljajući Antuna Vidakovića, Ivica Đurok vrlo uspješno predstavlja i njegove roditelje, Rožu Garić i Ivana Vidakovića. Bili su to imućni, časni i čestiti ratari. Između dvaju svjetskih ratova obitelj Vidaković imala je "solidno gospodarstvo, posjedovali su zemljišta u okolici Sentivana". To im je donijelo političko etiketiranje od komunista pa ih nove vlasti tretiraju kao kulake, a biti kulak u to vrijeme imalo je vrlo negativne posljedice.

Obitelj Vidaković strogo su kaznili komunisti kada je hicima iz pištolja 1946. ubijen Antunov brat "zbog njegova nacionalnog podrijetla".

Dr. Đurok u prvome dijelu monografije donosi i povijesne činjenice o Sentivanu. Vrlo otvoreno ističe: "U vremenu kada se velikan hrvatske kulture Antun Vidaković rodio, selo je imalo nešto više od 3.000 stanovnika. Dobar dio stanovništva činili su Bunjevci: godine 1947. Bunjevaca je u selu bilo oko 700." Zbog političkih pritisaka i ekonomskih migracija ova demokratska slika se promijenila.

Tekst: **Đuro Vidmarović**

Monografija koju predstavljamo vrlo je značajna za povijest kulturne baštine hrvatske narodne manjine u Mađarskoj.

Treba istaknuti veliku ulogu Ivce Đuroka što je na ovakav način ubaštinio Antuna Vidakovića, ali i dao mu najveće moguće priznanje – monografiju. Antun Vidaković bio je središnja ličnost njezina etnomuzikološkog, folklornog i dramskog života mnogo godina. Zahvaljujući njegovoj inicijativi utemeljeno je u Pečuhu *Hrvatsko kazalište* kao jedina takva hrvatska umjetnička institucija u svijetu.

Antun Vidaković rođen je 1947. u mjestu Gornjem Sentivanu u kojem žive Hrvati Bunjevci. Autor s pravom ističe

kako su "tradicije i stari običaji bili sastavni dio svakidašnjice u bunjevačkim obiteljima pa tako i u obitelji Vidaković". Navodi riječi samoga Vidakovića izrečene u jednom intervjuu "...motive bunjevačkih narodnih pjesmama i glazbe upio sam s majčinim mlijekom... velike blagdanе i danas slavimo onako kako smo to činili u roditeljskom domu".

Gornji Sentivan (Felsőszentiván) rodno selo Antuna Vidakovića

Zlatko Vitez, izaslanik predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana, predaje odlikovanje Red Danice Hrvatske Antunu Vidakoviću 1996. S lijeve strane fotografije kipar Petar Barišić

Župnik Ivan Petreš

Antun Karagić

Petar Pekić

U poglavlju "Vrtić – osnovna i srednja škola" Đurok ističe kako je Vidaković osnovnu školu pohađao u rodnom selu – gdje je naglašena mađarizacija. Kako ističe, u toj osnovnoj školi postojala je tek *moгуćnost* učenja materinskoga hrvatskog jezika. To je bio problem za hrvatske učenike jer mnogi "od polaznika, pa tako i Antun Vidaković, nisu dobro govorili mađarski jer su u obiteljima koristili bunjevački dijalekt hrvatskog jezika. Mađarski su naučili (morali, op. a.) tek u osnovnoj školi".

SREDNJOŠKOLSKI DANI U BUDIMPEŠTI

Zanimljivo je da se tada materinski jezik Hrvata Bunjevaca službeno nazivao "južnoslavenski jezik". Antun Vidaković na inicijativu učiteljice Eugenije Bundić osmi razred osnovne škole i gimnaziju završio je u Budimpešti u tzv. srpsko-hrvatskoj osnovnoj i srednjoj školi. U to vrijeme počinje i njegova ljubav prema teatru. Glumi u školskim predstavama s velikim uspjehom. Kako piše Đurok, Antun je tijekom srednjoškolskih dana u Budimpešti organizirano, ali i samostalno odlazio u kazalište, na koncerte i izložbe. Nakon srednje škole i odslužene vojske Vidaković ima mogućnost nastaviti karijeru kao profesionalni plesač u folklornom ansamblu. Na nagovor roditelja upisuje se na Visoku pedagošku školu u Pečuhu, na Odsjek za tjelesni odgoj i južnoslavenski jezik i kulturu.

"Primjereno je odradio četiri godine u toj visokoškolskoj ustanovi te je 1973. uspješno diplomirao. Diplomski rad napisao je o narodnim običajima svoga rodnoг sela."

Nakon završenog studija Vidaković počinje raditi u jednoj osnovnoj školi u Pečuhu kao nastavnik tjelesnog odgoja. Iduće godine prelazi u *Hrvatsko-srpsku osnovnu školu* u tom gradu. Kao nastavnik odmah je započeo s kulturnim dje-

latnostima prenoseći na učenike ljubav prema folkloru i svojim narodnim tradicijama. Vrlo brzo afirmirao se kao koreograf. Privlačilo ga je i kazalište pa je već osamdesetih godina počeo razmišljati o formiranju jedne hrvatske profesionalne kazališne družine.

ANSAMBL BARANJA

U Pečuhu je Antun Vidaković jedan od utemeljitelja folklornog ansambla *Baranja*. Bila je to "južnoslavenska folklorna grupa", sukladno političkim intencijama toga vremena. Izvodili su folklorno blago "južnoslavenskih naroda pa tako i Hrvata u Mađarskoj". Paralelno s radom u ansamblu *Baranja* Vidaković teži stvaranju plesnog kazališta. Nakon godina marljiva rada Vidaković je od ansambla *Baranja* stvorio poznatu i priznatu plesno-kazališnu grupu.

Demokratske promjene i osamostaljenje u političkome smislu hrvatske manjine iz unitarističkog zagrljaja srpske manjine potaknuli su i entuzijazam Antuna Vidakovića. On vodi pregovore o samostalnemu hrvatskom teatru s mađarskim ministarstvom kulture. Konačno, 27. srpnja 1990., nakon sjajne izvedbe predstave Krležina *Kraljeva* na ljetnoj pozornici u Pečuhu, odlučeno je da se osniva Hrvatsko kazalište u Pečuhu. To je važan povijesni datum jer se prvi put jedna nacionalna hrvatska manjina ohrabrila vlastitim kapaciteti-

ma na ovakav pothvat. Uživala je snažnu potporu Republike Hrvatske, o čemu svjedoči i pisac ovih redaka.

Unatoč političkim i financijskim problemima, u Pečuhu je rođen hrvatski teatar pod upravljanjem Antuna Vidakovića. Godine 1993. održane su tri premijere: *Rastatkinja*, djelo Antuna Karagića; *Fritz i pjevačica*, autora Mujičić - Senker - Juronić; *Osvajanje kazališta*, komad koji je napisao Dubravko Jelačić Bužimski. *Rastatkinju* je režirao Stipan Filaković, koreograf je bio Antun Vidaković. *Fritz i pjevačicu* režirao je Želimir Mesarić, koreograf je bio Antun Vidaković. *Osvajanje kazališta* režirao je Stipan Filaković, a koreograf je bila Eva Balint.

NAJVEĆE MOGUĆE PRIZNANJE

Treba naglasiti kako je Vidaković sudjelovao i u političkom životu hrvatske nacionalne manjine. Bio je višegodišnji politički predstavnik u hrvatskoj manjinskoj samoupravi. Za svoj umjetnički i društveni angažman Antun Vidaković primio je više odličja. Među njima se ističu *Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića* koje mu je dodijelio predsjednik Republike Hrvatske i zatim odličje *Gyula Harangozó*, jedno od najvažnijih koje se u Mađarskoj dodjeljuje umjetnicima plesne i baletne umjetnosti.

Vidakovićev kazališni san nastavio je 2009. njegov sin Slaven, diplomant zagrebačke Akademije za kazalište i film.

Monografija je grafički i tehnički na vrlo visokoj razini. Stoga treba istaknuti veliku ulogu Ivice Đuroka što je na ovakav način ubaštiniо Antuna Vidakovića, ali i dao mu najveće moguće priznanje – monografiju. ■

Nova, obnovljena zgrada Hrvatskog kazališta u Pečuhu

ENG A showpiece monograph features Antun Vidaković, for many years the central figure in the ethnomusicology, folklore and theatre life of the Croats in Hungary. He was a critical mover in the founding of the Croatian Theatre in the Hungarian city of Pécs.

Zbirka pjesama kao pravi kuriozitet

Svestrana Irena dugogodišnja je suradnica HMI-ja na čiji poticaj joj je dodijeljen orden Reda hrvatskog pletera za osobit doprinos razvitku i ugledu Republike Hrvatske i dobrobiti njezinih građana te očuvanju identiteta hrvatske zajednice u Bostonu

Tekst: Lada Kanajet Šimić
Foto: HMI, obiteljski album

Bila je to predivna književna večer posvećena pjesničkom prvijencu dugogodišnje suradnice Hrvatske matice iseljenika Irene Stanić Rašin. Promocija, čije je održavanje bilo planirano u dvorani Hrvatske matice iseljenika u četvrtak, 29. listopada o. g., zbog nepovoljnog razvoja epidemiološke situacije održana je u isto vrijeme, ali virtualno. Iako lišene ljepote koju u ovakvim susretima stvara stvarna fizička prisutnost, sudionike te nove virtualne stvarnosti obogatila je toplina stihova, snaga njihovih poan-

ta i osjećaj jedinstva. Uz uvodnu riječ Lade Kanajet Šimić, rukovoditeljice Matičina Odjela za školstvo, znanost i šport, koja je predstavila bogatu karijeru autorice, o Ireninu stvaralaštvu i originalnosti njezina pjesničkog izričaja govorila je književnica i književna kritičarka Darija Žilić. Stihove iz zbirke, prema autoričinu izboru, kazivali su dramski umjetnik Sven Medvešek, glumac Gradskoga dramskog kazališta Gavella, interpretirajući pjesme Svena Adama Ewina na koje je Irena "odgovarala" svojim pjesmama.

O ZBIRCI

Zbirka pjesama *Sahranjena ljubav: Dnevnik slučajne pjesnikinje* Irene Stanić Rašin i Svena Adama Ewina, prema riječima iz predgovora književnika Pavla Pavličića, "pravi je kuriozitet". Pavličić također ističe: "Kao predložak služe tekstovi Svena Adama Ewina, zagonetnog pjesnika za kojim kroči cijela masa sljedbenika i obožavatelja. Na taj predložak je odgovorila jedna pjesnikinja, i to upravo kao žena (kao što i Sven piše iz muške perspektive), stupajući u dijalog s Ewinovim pjesmama." Pisac ocjenjuje da je "autorica to učinila tako što je istoj temi o kojoj govore predlošci pristupila s drugog stajališta, u drukčijem tonu ili s drukčijim zaključcima, držeći se metričkih propozicija što ih je postavio original i ne udaljavajući se od njegova temeljnog smjera".

Druga recenzentica, književnica i književna kritičarka Darija Žilić, na samom početku izlaganja povukla je paralelu između virtuale, tj. digitalnog dru-

ženja u kojemu su se našli svi sudionici promocije i Irenine poezije koja potječe baš iz virtualnog konteksta, iz jedne "facebook bašče", kako autorica u jednoj pjesmi kaže. A to znači, objasnila je Žilić, "da je ona u toj korespondenciji s hrvatskim pjesnicima i općenito ljubiteljima poezije ulazila u dijalog i počela stvarati svoju poeziju, a posebno se to odnosi na jedan poseban dijalog, a to je onaj s pjesnikom čiji građanski identitet ne znamo, a to je Sven Adam Ewin". "Fascinantno je kako je pjesnikinja uspjela odgovoriti autoru koji je izmješten i to iz pozicije Ninočke. Autorica ironizira poziciju ženskog objekta koji se opjevava, izaziva pjesnika, šali se, parodira, a pritom je versifikacijski vješta baš poput pjesnika", istaknula je Žilić napomenuvši da je "također riječ o vrlo obrazovanoj i učenoj autorici, anglistici i talijanistici, koja u svojim pjesmama referira na brojne pojmove iz svijeta književnosti. Irenine odgovore Svenovim pjesmama smatra duhovitim, punim jezičnih igara, metamor-

foza, obrata, pjesničkih figura, eufonije, pa čitatelji imaju jedinstven užitak, *jouissance*, jer čitaju paralelno i Svena i Irenu, ovaj put u obrnutoj ulozi.”

PREGRŠT ODUŠEVljenih KOMENTARA

Sama autorica približila nam je životni trenutak koji je rezultirao praćenjem poezije ovoga zagonetnog pjesnika te sudjelovanjem u njegovim grupama. “Ta su me sudjelovanja obogatila za prijateljstva s vrlo dragim ljudima koje sam tim putem upoznala. A digitalna prijateljstva, šale, smijanja, humorna prepućavanja, jadanja i tješnja su nam, pogotovo u ovim trenucima bez presedana za ljudsku zajednicu, i te kako potrebna”, istaknula je Irena. “Svenova me se poezija duboko dojmila, i pasivno, na način da sam je, kao i njegovi mnogobrojni poklonici, čitala s gurmanskim užitkom, ali i aktivno jer me potaknula na pjesničko dueliranje, pjesničku korespondenciju poznatu još od davnina. Svoju jednosmjernu pjesničku korespo-

ndenciju sa Svenom okarakterizirala sam kao ‘šlagvortiranje’, u rasponu od ljubavne do šaljive erotske, benigno-invektivne lirike.”

Stihove zagonetnog Svena Adama Ewina maestralno je kazivao njegov imenjak, dramski umjetnik Sven Medvešek pa je jedna od gošća promocije, Barbara Baždarić, profesorica anglistike i talijanistike, radijska voditeljica i pjesnikinja, istaknula da joj je upravo Medveškova interpretacija bolje približila pjesnika, “Ovo me danas ostavilo bez daha, hvala Svenu što mi je otvorio drugog Svena”, naglasila je. Na pitanje jedne od gošća je li mu bilo teško ući u lik pjesnika, Medvešek je odgovorio da nije jer “taj lik ima jednu toplu i duhovitu, humorističnu notu koju treba samo podržati i u ritmu i onda to dobiva jednu lakoću. Tome nekada služi naše glumačko zvanje, da interpretiramo slova i onda se zapravo mogu čuti i nove dimenzije”, objasnio je Medvešek.

Što na chatu, a što uživo, javljali su se oni koji su pratili promociju svjedočeći istinsko uživanje u promociji i muško-ženskom dijalogu, a snimka promocije objavljena je na Facebook stranici Hrvatske matice iseljenika.

BOGATA BIOGRAFIJA I ORDEN REDA HRVATSKOG PLETERA

Irena Stanić Rašin dugogodišnja je suradnica Hrvatske matice iseljenika na čiji joj je poticaj dodijeljen orden Reda hrvatskog pletera za osobit doprinos razvitku i ugledu Republike Hrvatske i dobrobiti njezinih građana te očuvanju identiteta hrvatske zajednice u Bostonu. Rođena je i odrasla u Hrvatskoj, gdje je završila osnovnu i srednju školu te diplomirala i magistrirala engleski i talijanski jezik i književnost na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Od 2000. godine

živi i djeluje na potezu Boston - Zagreb. Bavi se pisanjem, prevodenjem i podučavanjem talijanskoga i hrvatskoga jezika, književnosti i kulture. Trenutno je na doktorskom studiju *Hrvatska filologija u interkulturalnom kontekstu* na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Iz njezine zaista bogate biografije izdvajamo da je osnivačica i ravnateljica Hrvatske škole Boston, članica vokalno-tamburaškog sastava *Pajdaši* te aktivna članica zajednica u kojima živi i djeluje. Za svoj rad na pomoći školama u gradu Arlingtonu u saveznoj američkoj državi Massachusetts bila je među dobitnicima godišnje nagrade *George P. Faulkner* za izvanredan doprinos mladima. Članica je Radne skupine za obrazovanje pri Udruženju hrvatsko-američkih stručnjaka te udruga Independent Publishers of New England, Society of Children's Book Writers and Illustrators i Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade.

Svoj rad na promociji hrvatske kulture i književnosti od 2018. godine proširila je i na izdavačku djelatnost. U svojoj američkoj nakladničkoj kući objavila je slikovnicu s proznom adaptacijom i dvojezičnom pjesmicom *Pošla koka na pazar*, uz ilustracije Ivane Rašin, a upravo objavljuje i svoj engleski prepjev *Antuntuna* Grigora Viteza s ilustracijama Tomislava Torjanca. ■

Irena i njezin suprug Andrija roditelji su Lare, Dore i Marka na koje su prenijeli ljubav prema domovini i jeziku

ENG Irena Stanić Rašin was born and grew up in Croatia, where she received her primary and secondary education, and her degree in English and Italian language and literature from the University of Zagreb's Faculty of Humanities and Social Sciences. Since 2000 she has split her time between Boston and Zagreb. She is active as a writer, translator, and in teaching Italian and Croatian (language, literature and culture). She is currently undertaking post-graduate studies of Croatian philology in an intercultural context at the University of Zagreb. Ms Stanić Rašin is a long-time collaborator of the CHF and has, at the initiative of the Croatian Heritage Foundation been awarded a national decoration, the Order of the Croatian Interlace for her particular contributions to the development and image of the Republic of Croatia and its citizens, and her work in preserving the identity of the Croatian community in Boston. The promotion of her collection of poems *Sahranjena ljubav* ("Love Entombed") was to have been staged in person at the CHF on 29 October, but was moved online on the same date in light of the current pandemic restrictions.

Tekst: **Seid Serdarević** Foto: **Fraktura**

Razgovor o knjizi s autorom je vodio glavni urednik Fraktura Seid Serdarević, koji je ocijenio da je riječ o futurističkoj alegoriji iz pera jednoga od najboljih suvremenih pisaca s jugoistoka Europe. Knjiga je sredinom listopada objavljena u Hrvatskoj u izdanju Fraktura. Mlakića je pohvalio i kao "autora kojega ne treba posebno predstavljati", pisca koji je debitirao 2002. s dvije knjige i od tada napisao čitav niz romana i zbirke kratkih priča. "Dugi niz godina radio je kao inženjer u tvornici koja se bavila proizvodnjom sklopova za velike zgrade, koja je nedavno otišla u stečaj. Kada se tome pridoda da ima redovitu tjednu kolumnu u tjedniku Express, da piše scenarije i da je počeo pisati i drame, vidimo da je riječ o jednom iznimno produktivnom autoru", istaknuo je Serdarević.

TRIPTIH O BOSNI

Roman "O zlatu, ljudima i psima", kako je rekao, distopijski je triptih sastavljen od triju priča smještenih u 2084. godinu. Pisan je prepoznatljivom Mlakićevom autorskom poetikom: "On s jedne strane voli žanr, dok se s druge strane voli baviti poviješću, a s treće strane stalno se mimikrira. Tko Mlakića kao pisca ne poznaje, teško ga može pratiti", ocijenio je Serdarević.

Predstavljen roman Josipa Mlakića *O zlatu, ljudima i psima*

Književnik Josip Mlakić iz Bugojna gostovao je 16. listopada ove godine u Zagrebu, gdje je u Knjižari Fraktura predstavio svoj novi roman "O zlatu, ljudima i psima", distopiju pesimističnog svijeta budućnosti ratovima podijeljene BiH

Mlakić je rekao kako su za nastanak ovoga romana "najvažnije bile dvije knjige: jedna je, što je vidljivo i iz naslova, 'O miševima i ljudima' Johna Steinbecka, koja se događa u vrijeme ekonomske krize u Americi, i druga, koja se događa početkom 1960-ih u ruralnom dijelu Amerike, 'Dijete božje' Cormaca McCarthyja", rekao je. Govoreći o strukturi knjige, koja je podijeljena na tri priče koje se mogu čitati samostalno, a koje se sklapaju u jednu triptičnu sliku, Mlakić je naglasio kako je riječ o svjesnom odabiru: "Svim svojim romanima pristupam na način posla kojim sam se bavio; kada počinjete voditi jedan projekt, morate znati početak i kraj i sve faze potrebne da bi se do toga kraja došlo. Nikad ne započinjem roman dok sve to nemam", objasnio je.

NAGRAĐIVANI PROZAIST

Josip Mlakić (1964.) dosad je objavio 14 romana i četiri zbirke kratkih priča. Za rukopis "Živi i mrtvi" dobio je 2002. godine V.B.Z.-ovu nagradu za najbolji neobjavljeni roman. Istoimeni film u režiji Kristijana Milića osvojio je osam Zlatnih arena na Pulskom festivalu i mnoštvo drugih filmskih nagrada. Nagradu "Vladimir Nazor" 2014. dobio je za roman "Svježe obojeno", a nagradu za najbolji domaći kriminalistički roman dobio je dva puta, za "Božji gnjev" 2014. i za "Crni gavran i bijele vrane" 2018. godine. Za roman "Skica u ledu" dobio je Nagradu "Mirko Kovač" 2018. godine. Živi u Gor-

njem Vakufu te se bavi književnošću i pisanjem scenarija. Njegov petnaesti roman, "O zlatu, ljudima i psima" (Fraktura, 2020.), kritika je opisala kao žanrovski obojen triptih o beznađu i potrazi za nadom koji savršeno ocrtava pesimističan i razoren svijet budućnosti nudeći gorku sliku sadašnjosti: logikom alegorije ta knjiga "oslikava današnji populizam, militarizam, društvenu paranoju i nasilje što se šire svijetom uhvaćenim u zamku različitih oblika krize, ekonomske, ideološke, kulturne, zdravstvene, klimatske".

DISTOPIJA KAO IZAZOV

Mlakić je rekao kako danas, kada je pojam "angažirana književnost" postao besmislen, distopija piscima nudi rješenje: "Da bismo progovorili o stvarnosti koju živimo nekada ju je najbolje premjestiti u neku bližu ili dalju budućnost, malo iskarikirati. Čini mi se da je to najbolji

način da progovorimo o tome što nas danas muči. Konkretno, u ovoj knjizi to je, da budem malo teatralan, budućnost Bosne i Hercegovine“, rekao je pisac.

U knjizi ocrta svijet budućnosti poharan ratovima, apokaliptičan i beznaadan, a pričama obuhvaća prostor današnje Bosne i Hercegovine u relativno bliskoj budućnosti – 2084. godine, nakon niza ratova. BiH je prikazana kao čvrstim opasanim granicama podijeljena na tri države - tri staništa za tri naroda. Pisac je rekao kako je zapravo riječ o “trima pričama o istome”: “Distopija je uvijek nekakav najradikalniji ishod. Zbog toga se i piše, znači, nešto je dovedeno do krajnjih granica. Sve elemente o kojima pišem u 2084. mi već danas živimo. BiH je duboko i kapilarno podijeljeno društvo. Na žalost, ja mislim, i nepovratno. Dvadeset pet godina ludila i destrukcije ostavilo je strašne posljedice, pogotovo na obične male ljude“, rekao je Mlakić.

SUDBINE MALIH LJUDI

U romanu se bavi sudbinama upravo tih, “malih” ljudi. U svakom dijelu precizno opisuje svijet u kojem čovjek “nije čovjeku vuk, već podivljali pas”, a o svemu progovara kroz niz ratova preko kojih je, kako je objasnio, “ponudio nekakav logičan slijed kako bi mogla nastati ta potpuno podijeljena BiH”. “BiH iz mog romana tri su minijature Sjeverne Koreje, što će se i dogoditi ako se zemlja pocijepa na ta tri šava“, rekao je. Pisao je o ratovima iako smatra da “rat u BiH

Seid Serdarević i Josip Mlakić tijekom promocije u knjižari Fraktura, Zagreb

više nije moguć”: “Niti jedna današnja politička elita u nekom budućem ratu ne bi mogla prikupiti ni dovoljan broj kuhara, a kamoli vojnika, toliko je danas loša demografska situacija. Tako da rata neće biti, to je sigurno, jer ga nema tko voditi“, rekao je. No, da bi se došlo do njegove zamišljene distopije, rat mu se učinio kao najlogičniji put: “Tu imamo spisateljsku slobodu da radimo što hoćemo“, rekao je pisac.

MITOLOGIJA SVIJETA IZ 2084.

U svijetu u kojemu piše nema nade, no ipak je svaki od njegovih junaka traži, a svaka od priča ima svoga generala, pukovnika, vođu kojeg svi trebaju obožavati dok narod zapravo živi u teškoj neimaštini – iz romana izbija ljudska bijeda, siromaštvo likova osuđenih na život koji vode. Pisac je rekao kako mu je u ovom romanu bila posebno važna socijalna komponenta, a “mitologija svijeta iz 2084. svoje korijenje ima u današnjem vremenu“, o kojemu mimikrijski govo-

ri. “General iz romana je Ratko Mladić, to se zna. Zna se i tko je Pukovnik. Svakome tko je imalo pratio situaciju u BiH sve je tu jasno“, napomenuo je.

U POTRAZI ZA ANDRIĆEVIM STILOM

Njegovi likovi odrastaju u sirotinji i jako su empatični i u dobroj mjeri pozitivni, no to je, kako je rekao, njegov svjesni autorski odabir: “Nisam bio dosljedan jer bijeda inače kvari ljude, ne čini ih dobrima. No, ti su odnosi jedino što im je ostalo od života, oni ništa drugo od života nemaju i za taj se odnos drže kao utopljenici za slamku pa se s te strane ta njihova empatija može prihvatiti“, rekao je Mlakić. Otkrio je i kako trenutno radi na novom romanu, koji je gotovo završen, a koji mu je, istaknuo je, posebno bitan. “Uvijek imam 3 - 4 rukopisa na kojima paralelno radim. Nekada neki stoji po godinu, dvije pa mu se povremeno vraćam sve dok ne budem s njime zadovoljan. Sada pišem knjigu koju prikazujem kao nekakav izgubljen i pronađen Andrićev rukopis koji on zbog nekog razloga nije želio objaviti“, rekao je. U poglavlju na kraju knjige, eseju na 100 kartica, pokušava dokazati da to doista i jest Andrićev rukopis. “U njemu sam pokušao imitirati Andrićev stil, a svi koji su čitali Andrića znaju koliko je to teško i možda uzaludno. Ja pokušavam pa ćemo vidjeti“, zaključio je pisac. ■

Publika na promociji u novom normalnom

ENG Writer Josip Mlakić of Gornji Vakuf was in Zagreb on 16 October at the Fraktura bookstore to promote his latest novel *O zlatu, ljudima i psima* (“Of Gold, People and Dogs”), a dystopian vision of a future war-torn Bosnia-Herzegovina as seen through the lens of the common man.

Povijest Društva hrvatskih književnika u digitalnom dobu

Dokumentarna izložba *Društvo hrvatskih književnika – povodom 120. obljetnice osnutka*, koju su priredili arhivisti Angelika Milić i Marijan Bosnar, otvorena je u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu

Tekst: Vesna Kukavica Foto: HDA

Ovogodišnji Dani Hrvatskoga državnog arhiva (HDA) obilježavaju se izložbom "Društvo hrvatskih književnika - povodom 120. obljetnice osnutka" autorskog dvojica arhivista Angelike Milić i Marijana Bosnara. Obilježavanju Dana HDA 13. listopada ove godine nazočio je izaslanik ministrice kulture i medija Nine Obuljen Koržinek, državni tajnik Ivica Poljičak, čestitavši domaćinima na programu priređenom na novome digitalnom konceptu uvjetovanom okolnostima pandemije. Državni tajnik Poljičak čestitao je i Društvu hrvatskih književnika (DHK) njihovu 120. obljetnicu koja po njegovim riječima "svjedoči o opstanku i u prijelomnim društveno-političkim razdobljima u kojima je Društvo odigralo značajnu ulogu u hrvatskoj kulturi te svojim radom svjedočilo o važnosti civilnih udruga u oblikovanju naše političke, kulturne i ukupne društvene stvarnosti". Ravnatelj HDA Dinko Čutu-

ra na otvorenju dokumentarne izložbe obrazložio je kako je, uz arhivski fond Društva, za postav izložbe korišteno i gradivo osobnih i obiteljskih arhivskih fondova, Hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odvjetničke pisarnice Ive Politea, gradivo iz fotografskih zbirki HDA te knjižnično i hemerotečno gradivo naše glavne hrvatske baštinske ustanove. Arhivist Marijan Bosnar, suautor izložbe, naglasio je da postav dokumentira dio raznorodne aktivnosti Društva u promicanju hrvatske književnosti i jezika na vremenskoj okomici duljoj od sto godina. "Bogata izdavačka djelatnost u vidu objavljivanja časopisa i knjiga, prisutnost u kulturnom životu uz organizaciju tribina, književnih susreta i razgovora, znanstvenih skupova te vrednovanje domaćega književnog stvaralaštva putem dodjeljivanja nagrada neke su od bitnih odrednica djelatnosti Društva o kojima svjedoči izložbeni postav", rekao je. Izložci suptilno

otkrivaju i važnu ulogu Društva na području zaštite i očuvanja hrvatskog književnog jezika.

PLEJADA ISTAKNUTIH PISACA

Izložba je istodobno i prilika za prisjećanje na plejadu istaknutih književnika poput Miroslava Krležu, Vesne Parun, Milana Begovića, Ksavera Šandora Gjalskog, Dragutina Tadijanovića, Vladimira Nazora, Slavka Mihalića, Nedjeljka Fabrija, Božidara Petrača, Đuru Vidmarovića koji su, uz ostale, kao članovi i predsjednici činili živo tkivo Društva i određivali njegove prioritetne ciljeve i dinamiku. Sveobuhvatna dugogodišnja aktivnost DHK u javnom životu čini ga do danas prepoznatljivim promicateljem jezika i hrvatskoga kulturnog korpusa te čvrstom poveznicom s literaturama i sličnim udrugama u svijetu. Intervju sa suautorom izložbe Bosnarom pogledajte na ovoj poveznici: <https://www.youtube.com/watch?v=fxJR0sp0mds>.

Hrvatski državni arhiv

Interijer HDA, Zagreb

KLIKNI – IDEM DOMA!

Društvo hrvatskih književnika (DHK) udruga je pisaca osnovana u Zagrebu 1900. godine. Misija joj je da se “književnici udruže i podupru te da bez obzira na političke smjerove unapređuju hrvatsku književnost” te “da zaštićuje interese i diže ugled književničkog stala”... Na osnivačkoj skupštini 22. IV. 1900. u nazočnosti 103 književnika za prvoga predsjednika izabran je Ivan Trnski. Godine 1906. počeo je izlaziti mjesečnik DHK *Savremenik*. Potkraj 1908. utemeljena je edicija *Suvremeni hrvatski pisci*. Vladinom naredbom od 1914. obustavljeno je djelovanje Društva zbog ratnog stanja. Rad je obnovljen poslije rata. Tijekom tridesetih godina prošlo-

ga stoljeća u DHK ojačava nacionalna svijest njegova članstva i s tim u vezi formira se uloga književnosti. Godine 1945. Društvo je preimenovano u Društvo književnika Hrvatske (DKH), a iz njega su izbačeni književnici koji su javno djelovali u NDH te im je zabranjen rad i tiskanje djela. Plenum DKH prihvatio je 1967. jednoglasno *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, a tijekom *Hrvatskoga proljeća* Društvo je s Maticom hrvatskom otvoreno stalo na stranu reformskoga nacionalnog pokreta. Osamdesetih godina, a posebno nakon posljednjega kongresa Saveza književnika Jugoslavije u Novom Sadu 1985., Društvo se aktivnije uključivalo u politički život, najčešće otvore-

nim pismima o zaštiti hrvatskoga jezika i građanskih prava pojedinih pisaca. Revolucionarni iskorak dogodio se 1989. kada se održao u DHK književni skup “Književnost između dvije domovine” na kojem se prvi put javno progovorilo o hrvatskoj književnosti u egzilu bez dotadašnjih negativnih konotacija. Progovorilo se o nizu hrvatskih pisaca koji su 1945. godine ili zaglavili ili bili prisiljeni izabrati život u emigraciji, a u Hrvatskoj su do toga skupa bili “nepostojeći pisci” poput Borisa Marune, Viktora Vide ili, pak, Lucijana Kordića... Godine 1990. vraćeno mu je izvorno ime. Sve o izložbi je na ovome linku: <http://www.arhiv.hr/hr-hr/Izlozbe-i-dogadjanja/Article-Id/1392/oamid/1633>. ■

120th Anniversary of the Croatian Writers' Association

The Croatian State Archives in Zagreb hosted an exhibition on the Croatian Writers' Association (DHK). The event, which opened on 13 October, celebrates the association's 120th anniversary, not only through the prism of its literary activity, but also its significant role as a bulwark and champion of our language during the period of communist/socialist repression. Through its cultural activity the association continues to be an important advocate of our identity and language, and a firm bond with its literary and related counterparts around the world. The exhibition is the work of Angelika Milić and Marijana Bosnar. A short video is available at the following link: <https://www.youtube.com/watch?v=SVSjaDJE9k>. The association was founded to help “writers associate and find support, and to advance Croatian literature, irrespective of political affiliation” and to “protect the interests and improve the standing of the writing class”. Ivan Trnski was elected its first president by the 103 writers gathered at the founding assembly of 22 April 1900.

In the 1930s the association developed the national aspect of its activity and of writing in general. In 1945 it was renamed the Writers' Association of Croatia and saw the politically motivated expulsion of members active under the wartime Croatian state, who were forbidden to write and banned from publication. By 1967 the situation had developed, and the association unanimously supported the famed *Declaration on the Name and Status of Standard Croatian*. During the Croatian Spring of the early 1970s the association joined Matrix Croatica in openly standing in support of the reform movement. In the 1980s, and in particular in the wake of the last congress of the Federation of Writers of Yugoslavia in 1985, the association took a more active political stance, primarily through open letters championing the cause of a distinct Croatian language and the civil rights of individual writers. In 1990 its original name was restored and the association was active in the effort to defend the independence of democratic Croatia.

Čarobno bogatstvo i raskoš zvuka orgulja

Na festivalu uvijek nastupa nekoliko glazbenika koji žive i rade izvan RH ili su se školovali na uglednim svjetskim glazbenim akademijama, poput Gorana Končara, Josipe Bainac Hausknecht, Ivana Matarića, Eve Kirchmayer Bilić i drugih

Tekst: **Silvio Jergović**

Ovaj festival nastao je kao plod dugogodišnje suradnje Hrvatske kulturne zajednice u Švicarskoj, Hrvatske matice iseljenika – podružnice Vukovar i Ogranka Matice hrvatske u Vinkovcima, a na ustrajni poticaj i svesrdnu pomoć prof. Ivana Matarića, predsjednika HKZ iz Švicarske, kako bi se predočilo publici čarobno bogatstvo i raskoš zvuka orgulja. Ovo-godišnji šesti po redu, zbog pandemije bolesti COVID-19, održan je u nešto skromnijem izdanju od 30. kolovoza do 6. rujna 2020. u Vinkovcima, Vukovaru i Otoku.

Ovogodišnji *Organum Cibalae* započeo je svečanim misnim slavljem u crkvi sv. Euzebija i Poliona u Vinkovcima, koje je predvodio pomoćni biskup Đakovačko-osječke nadbiskupije, mons. Ivan Ćurić, te uz nastup domaćega Mješovitoga pjevačkog zbora "Sv. Cecilija" s orguljašicom i voditeljicom Dubravkom Vukovarac.

Na festivalu nastupaju afirmirani svjetski glazbenici, ali uvijek imaju priliku nastupiti i mladi domaći glazbenici. Tako su ove godine koncerte u Vinkovcima u crkvi sv. Nikole biskupa održali Eva Kirchmayer Bilić – orgulje, Josipa Bainac Hausknecht – sopran, Josipa Bilić – sopran, Iva Ledenko – oboa, Vedran Kocelj – truba i Katarina Javora – orgulje. U Vukovaru u crkvi sv. Filipa i Jakova koncert su imali Dragan Trajer – orgulje, Martin Raguž – orgulje i Vokalni ansambl Stretta. U Otoku u crkvi sv. Antuna Padovanskog koncert su imali po-

znati svjetski glazbenici Goran Končar – violina i Edmond Borić Andler – orgulje. Na programu su bila djela domaćih autora poput o. Kamila (Stjepana) Kolba, o. Bernardina Sokola, o. Anselma (Franje Ksavera) Canjuge, Bruna Bjelinskog, Anđelka Klobučara, o. Miroslava (Stjepana) Grđana, Jakova Gotovca, Martina Raguža, Dore pl. Pejačević, Albe Vidakovića, Franje Lučića i Davora Bobića. Od stranih skladatelja na festivalu su bila djela Händela, Bacha, van Beethovena, Vivaldija i drugih.

Kao primjer uspješne glazbene karijere je mlada sopranistica Josipa Bainac Hausknecht koja je rođena u Vinkovcima, gdje je završila srednju glazbenu školu, a diplomirala je na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. Nakon toga nastavila je studij na bečkom Sveučilištu za glazbu i scenske umjetnosti. Od samog početka glazbenog školovanja i tijekom magistarskog studija pjesme i oratorija u Beču osvaja niz nagrada i priznanja, a 2019. godine višestruka je pobjednica uglednoga međunarodnoga pjevačkog natjecanja Hilde Zadek. Solo angažmani s poznatim orkestrima i mnogobrojni recitali trenutačno je vode kroz Europu, Aziju, Sjevernu Ameriku. Osim umjetnošću, Josipa se bavi znanstvenim radom, kao sveučilišna asistentica pri Katedri za proučavanje glasa na *Mozarteumu* u Salzburgu i doktorandica je na bečkom Sveučilištu za glazbu i scenske umjetnosti.

Svake godine u sklopu festivala tiška se i programska knjižica u kojoj su uz program koncerata navedeni podaci o dispoziciji orgulja, povijesti orgulja, životopisi izvođača i životopisi skladatelja. To se pokazalo odličnim zbog toga što mladi koji žele proučavati glazbu na jednome mjestu mogu vidjeti sve te informacije te tako na brži i kvalitetniji način produbiti svoje znanje. Svi koncerti se snimaju te će sljedeće godine biti izdan CD s najboljim skladbama s koncerata koji će urediti maestro Ivan Matarić. ■

ENG *The Organum Cibalae organ playing festival is the fruit of the collaboration of the Croatian Culture Association of Switzerland, in particular of the resolute encouragement and broad assistance of its president, composer Ivan Matarić, the Croatian Heritage Foundation branch office in Vukovar, and the Matrix Croatica chapter in Vinkovci.*

Stella - zvijezda našeg neba

Hrvatska zajednica u Rimu 14. listopada 2020. izgubila je jednu od svojih najistaknutijih članica, časnu sestru franjevku Stellu Okadar

Tekst: **Svjetlana Lipanović**

Planinsko selo Crniče pokraj Bugojna u Bosni i Hercegovini rodno je mjesto sestre Stelle, rođene 26. rujna 1946. godine. Nevenka, buduća Stella, nakon tragične smrti sestre odlučila se u dobi od dvanaest godina posvetiti redovničkome životu u potrazi za uzvišenim i vječnim. Slijedeći nepredvidive puteve sudbine dolazi u Rim gdje je četrdeset godina predavala u Zavodu Svetog srca (Istituto Sacro Cuore). Usto, petnaest godina dobrovoljno je pomagala u rimskom zatvoru Regina Coeli i u naselju Roma.

Časna sestra Stella imala je smisla za umjetnost, prekrasni glas te spisateljski dar koji je pokazala u nizu objavljenih knjiga, posebice iz gastronomije.

Veliku popularnost stekla je među talijanskom publikom sudjelovanjem u televizijskim emisijama na RAI 1 i RAI 2: "Mattina in famiglia" ("Jutro u obitelji"). Imala je tri godine stalnu rubriku "Quel che passa il convento" ("Ono što daje samostan"). Nakon toga godinu dana sudjelovala je u emisiji "Prova del cuoco" ("Kuharova proba"), priređujući izvrsna jela često iz hrvatske ili bosanske kuhinje u posebnom prilogu "Il diavolo e l'acqua santa" ("Vrag i sveta voda"). S rubrikom "La cucina di suor Stella" ("Kuhinja časne sestre Stelle") bila je više godina gošća u emisiji "I Fatti Vostri" ("Vaši događaji").

Uz prisutnost u raznim emisijama, ostao je nepoznat njezin humanitarni rad tijekom Domovinskoga rata. Bila je jedna od prvih članica Hrvatsko-talijanske udruge osnovane 1993. u Rimu. Pokrenula je prvu humanitarnu akciju "Pomozi nam i ti" u talijanskim školama. Inicijativa je uspješno privedena kraju u lipnju 1994. s prikupljenom značajnom

svotom novca koju su djeca uručila uz ganutljiva pisma svojim napaćenim vršnjacima, nedužnim žrtvama rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Skupljanje priloga proširilo se i na Sjedinjene Američke Države u organizaciji časnih sestara franjevki. Sve ovo u poglavlju "Odjek ljubavi" opisano je u dojmljivoj autobiografiji naslovljenoj "Časna sestra na drugi način" - "Dah uspomena" ("Diversamente suora" - "L'alito della memoria") koju je objavila izdavačka kuća LuoghiInteriori 2017., u kojoj se prisjeća događaja i najvažnijih osoba tijekom života. Svaki čitatelj ostat će očaran dirljivom potragom za izgubljenim vremenom koja kroz pogled unatrag oživljava protekle dane proživljene u prekrasnim predjelima Bosne i nakon toga u Vječnom gradu. Knjiga je dragocjena slika prošlog vremena, opis dugoga životnog puta prožetog čvrstom vjerom i potragom za smislom života koji je velikodušno posvetila bližnjima. Druga knjiga "Kad se smiju časne sestre" ("Quando ridono le suore"), tiskana 2018., prema riječima same autorice njezina je "oporuka", zbirka šala i duhovitih zgoda vezanih uz svakidašnjicu redovnica. Poklonila nam je zadnje književno ostvarenje sa željom da osmijeh

osvijetli naš život. Aktivna do kraja života, pisala je za dvojezični časopis *Insieme/ Zajedno* koji izdaje Hrvatsko-talijanska udruga i njezin prilog izaći će u prosincu. Znala je često ponoviti riječi svete Terezije iz Calcutte: "Ono što radimo samo je mala kap u oceanu, ali da to ne učinimo ocean bi imao jednu kap manje." U svom životu učinila je puno toga, nije se štedjela i ostavila je uspomenu koju vrijeme neće izbrisati jer živi u srcima i mislima svih koji su je poštovali i voljeli. Kako je dobro navijestilo njezino ime, ona je sad postala naša blistava "zvijezda" na nebu, naša draga, nezaboravna časna sestra Stella. ■

ENG *The Croatian community in Rome has lost one of its leading lights, Franciscan nun Stella Okadar. She was born near Bugojno in Bosnia-Herzegovina in 1946. Following the tragic death of her sister, Nevenka (she later adopted the name Stella) opted at the age of twelve to take up the monastic life. After moving to Rome she taught for forty years at the Istituto Sacro Cuore. She also spent fifteen years providing volunteer assistance at the Regina Coeli prison and in various parts of the Italian capital. She gained popularity with her cooking show appearances on national broadcaster RAI television. During the Homeland War of independence, she launched a humanitarian campaign across Italian schools that wrapped up in 1994 with a sizable fund of contributions from children in Italy to their peers in war torn Croatia and Bosnia-Herzegovina. The campaign was also taken up in the USA by Franciscan conventuals.*

Brzo, lako i zanimljivo ovladajte temeljima hrvatskoga jezika učite kada želite i gdje želite

*A fast, easy and interesting way to learn the basics of Croatian.
Learn when and where you want.*

Sveučilište u
Zagrebu

HiT-1

Prvi sveučilišni on-line tečaj hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika

The first on-line course of Croatian as second and foreign language

Proljetni semestar / Spring semester

8. ožujka – 30. svibnja 2021.

(prijave do 26. veljače 2021.)

March 8 – May 30, 2021

(application deadline is February 26, 2021)

Jesenski semestar / Autumn semester

13. rujna – 5. prosinca 2021.

(prijave do 3. rujna 2021.)

September 13 – December 5, 2021

(application deadline is September 3, 2021)

■ 7 nastavnih cjelina u sustavu MoD (utemeljen na Moodleu)	■ 7 learning units in the Moodle-based e-learning system
■ 150 nastavnih aktivnosti	■ 150 learning activities
■ 24 sata online nastave u živo	■ 24 hours of real-time communication online
■ iskusni lektori, stručnjaci za hrvatski kao ini jezik	■ experienced language instructors, specialists in Croatian as L2
■ interaktivan, komunikacijski i individualiziran pristup učenju jezika	■ an interactive, communicative and individual approach to language learning
■ mogućnost stipendije	■ the possibility of a scholarship

Pogledajte videopriloge o tečaju na mrežnoj stranici

Look at videos about the course at web page

www.matis.hr

Obavijesti i upisi

additional information and enrollment:

ecroatian@gmail.com

Piše: dr. fra Šimun Šito Ćorić, Švicarska
(sito.coric@gmx.net)

Ovih mjeseci vrte se i u hrvatskom eteru vijesti o trima specifičnim filmovima, a to su: "Dara iz Jasenovca" Predraga Antonijeveća s više milijuna eura dotiranih iz fondova Filmskog centra Srbije, iz istog centra poticani film Lordana Zafranovića "Djeca s Kozare" i njima tematski i sadržajno podudaran igrano-dokumentarni "Dnevnik Diane Budisavljević" Dane Budisavljević. Ovaj posljednji film predstavlja se kao "istinita priča", a mnogi pišu da je u njemu cijeli niz neistina.

Ostavljajući slobodu i slobodu bez odgovornosti filmskog stvaranja sada po strani, najviše je javnog čuđenja izazvalo hrvatsko Ministarstvo znanosti i obrazovanja kad je potpisom pomoćnice bivše ministricke znanosti i obrazovanja Blaženke Divjak prihvatilo molbu same redateljice i izdalo suglasnost da se u kurikulum u osnovnim i srednjim školama uvrsti taj njezin film. Istina, novi ministar znanosti i obrazovanja Radovan Fuchs najavio je sljedeće: "Kurikuli u nastav-

Izazovna odgojna uloga filma povijesne tematike

Kad se u historiografskom smislu usporedi film i stvarni "Dnevnik Diane Budisavljević", film je, mnogi se kritičari slažu, na nizu mjesta na razini antihrvatske propagande socijalističke Jugoslavije i velikosrpske politike

nim programima u hrvatskim školama su onaj dio koji propisuje nastavno gradivo. Nigdje u tim kurikulumima nije propisan onaj dio materijala koji se može koristiti u nastavi u školama. Određena odobrenja za korištenje drugih materijala jednako tako su propisana da se mogu koristiti ako na njih suglasnost da Agencija za odgoj i obrazovanje. To u ovom slučaju nije bilo tako i ja ću svakako provjeriti što se dogodilo u Ministarstvu za vrijeme pomoćnice Lidije Kralj. Nakon što pogledamo o čemu je riječ i kako je procedura tekla, Ministarstvo će dati svoje stajalište."

Kada je riječ o smještanju djece nakon poraza partizanskih postrojbi na Kozari i Prosari 1942., ne može se zao bići važna uloga Diane Budisavljević, ali takva akcija ne bi se mogla ostvariti da nije bilo pomoći i naloga tadašnjih vlasti i Crkve na čelu nadbiskupom Alojzijem Stepincem. Za ilustraciju, evo, među nizom njih, tek jedan dokument. U jednom od putnih naloga izdanih Diani Budisavljević 1942. s potpisom dr. Kurta Kuhna, predsjednika Hrvatskoga Crvenog križa NDH, stoji: "Prema saopćenju Ministarstva udružbe 58030-I-2 od 27. srpnja o. g. ima se organizirati preuzimanje i prijevoz djece iz sabirnih logora Jasenovac, Mlaka i Uštica, koje dužnosti ima izvršiti posebna komisija,

na čelu s dr. Franjom Peršom, nadzornikom Ministarstva udružbe. Na traženje spomenutog Ministarstva izvolite s navedenom komisijom otputovati u spomenute sabirne logore u svrhu pružanja pomoći kod preuzimanja i prijevoza djece. Kad na licu mjesta upoznate prilike, izvolite najbržim putem saopćiti koliko bi još sestara trebalo odaslati tamo, da budu od pomoći kod preuzimanja prijevoza djece." (Glas koncila, br. 32-33/2019., str. 11).

Očito je da bez odluke Ministarstva i drugih hrvatskih ustanova D. Budisavljević ne bi mogla mnogo napraviti. Upravo zbog tih činjenica "Dnevnik Diane Budisavljević" bilo je zabranjeno objaviti za vrijeme Jugoslavije jer je iz njega bilo bjelodano tko je imao temeljnu ulogu u tom smještanju i spašavanju tisuća djece i to mahom srpskih roditelja. A danas kad je dnevnik objavljen, njegov sadržaj u navedenom filmu se krivotvori i kao takav koristi za vrijeđanje uglednih pojedinaca i cijelog naroda.

Razumljivo je onda da vodeći poznavatelj tih događaja mons. Juraj Batelja ističe: "Danas se pokušava ponavljano laži oživjeti komunističku propagandu protiv Katoličke crkve, protiv bl. Alojzija Stepinca, protiv junačkih djela što ih je u Drugom svjetskom ratu izveo Caritas Zagrebačke nadbiskupi-

je. Izmasakrirani dnevnik Dijane Budisavljević u istoimenom filmu trebao bi ove jeseni postati obrazac po kojem bi djeca u hrvatskim školama učila naka radnu, necjelovitu istinu o povijesnim činjenicama. U mnoštvu poluistina, laži i besmislica, koje bih satima mogao povjesničarski secirati, tek jedan primjer. U filmu je zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac opisan kao kukavica i kolebljivac koji pilatovski pere ruke te označen kao, citiram filmski dijalog, 'ispovjednik' upravitelja jasenovačkog logora."

Općepoznato je da oni koji nagrađuju ovakve filmove obično ne gledaju toliko na povijesnu istinu niti o njoj dovoljno znaju, nego ocjenjuju umijeće kako je priča filmski ispričana, a niz filmskih festivala i žirija ideološki zna biti snažno obojen. Naravno, gledaju se i umjetnička postignuća filma, kao u ovom slučaju izvrsno odigrana uloga koju je imala naša Alma Prica.

Ovo su, izgleda, još uvijek vremena kad krivotvorine nerijetko imaju bolju prođu od istina. Jednako kao kada je nedavno netko neuk o nama vani javno bubnuo da članove Hrvatskoga svjetskog kongresa (sic!) "dobrim djelom čine ljudi skloni filoustajstvu". Eto nas ponovno vraćaju u "neprijateljsku emigraciju" komunističko-jugoslavenskih vremena! ■

AKCIJA BORANKA - POŠUMLJAVANJE POŽARIŠTA DALMACIJE

Najveća volonterska akcija pošumljavanja Dalmacije u organizaciji Saveza izviđača Hrvatske nastavljena je i ove godine. Treća *Boranka* krenula je iz Žrnovnice. U protekle dvije godine posađeno je više od 65.000 stabala autohtonih sorti. Time je ovo postala najveća akcija pošumljavanja požarišta u čitavoj Europi. Kopa se i sadi na padinama Mosora i ove godine u akciji pošumljavanja, a nikome od volontera ne smetaju ni kiša ni blato. Ove godine, zbog korone, volontera je manje nego inače, njih oko 150, koji će u sklopu akcije posaditi nekoliko tisuća sadnica.

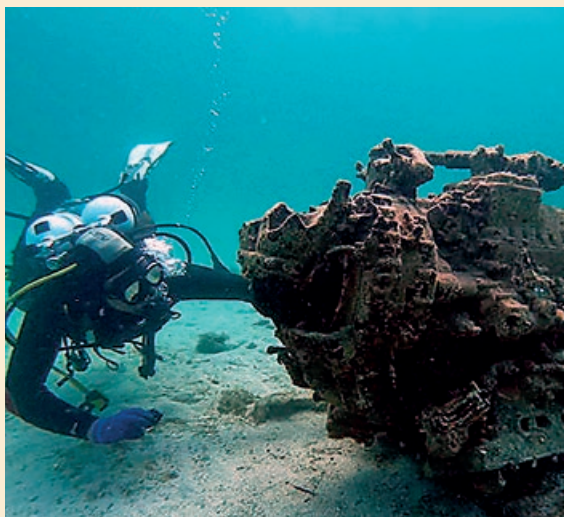
PRAIZVEDBA PREDSTAVE "PREDSJEDNICI&CA"

Praizvedba predstave "Predsjednici&ca (Pretposljednja večera)" autora Tarika Filipovića i Borisa Svrtana, u režiji Tarika Filipovića, izvedena je u Satiričkom kazalištu Kerempuh. Predstava u kojoj Kolinda Grabar-Kitarović na večeru zove Ivu Josipovića, Stipu Mesića, Franju Tuđmana i Josipa Broza Tita kako bi udruženim snagama, a vođeni bogatim političkim iskustvom, pronašli recept za spas zabrinjavajuće hrvatske situacije, iznimno je aktualna i britka komedija koja ističe mnoge apsurre našeg društva te nas na duhovit način podsjeća na hrvatsku prošlost i sadašnjost, ali i upozorava na neizvjesnu budućnost.

OTVORENA IZLOŽBA 51000 BALTHAZARGRAD

Na veliku radost malih i velikih ljubitelja šarenila, veselja, znanja i dobrih vibracija u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci otvorena je dugo iščekivana izložba *51000 Balthazargrad*, najveća izložba ikad o obožavanome animiranom geniju Profesoru Balthazaru! Izložba je postavljena u sklopu programa Dječja kuća Europske prijestolnice kulture, u produkciji RIJEKE 2020 i MMSU-a. Izmamila je osmijehe na lica svih onih koji su bili prisutni na otvorenju. Uz samog Profesora Balthazara koji je tijekom kratkog programa, naravno, bio glavna zvijezda, okupljene su pozdravili ravnateljica MMSU-a Branka Benčić, kustos izložbe Željko Luketić, direktorica RIJEKE 2020 Irena Kregar Šegota i riječki gradonačelnik Vojko Obersnel, nakon čega je uslijedio i vođeni razgled izložbe, koja je prvi kat muzeja pretvorila u čarobni Balthazargrad.

ARHEOLOZI S MORSKOG DNA IZVADILI AVIONSKI MOTOR

Dopremanjem u konzervatorsku radionicu Međunarodnoga centra za podvodnu arheologiju u Zadru završila je opsežna akcija vađenja avionskog motora *Rolls Royce Merlin* s morskog dna pokraj otoka Rivnja, priopćili su iz Međunarodnoga centra za podvodnu arheologiju u Zadru. Motor će biti restauriran i izložen u prezentacijskom centru u crkvi sv. Nikole u Zadru. "Riječ je o 12-cilindarskom motoru Rolls Royce Merlin. Povjesničari smatraju da je riječ o zrakoplovu srušenom u rujnu 1944. godine, ali tu tezu moraju potvrditi nova istraživanja", rekao je Luka Bekić iz Međunarodnoga centra za podvodnu arheologiju.

"CARMEN" U HNK ZAGREB, OPERNI ODGOVOR NA PANDEMIJU

Opera "Carmen", premijerno izvedena u HNK Zagreb u režiji Arnauda Bernarda i u epidemiološki prilagođenim okolnostima, domišljato je osmišljena produkcija koja odu slobodi Georges Bizeta pretvara u atraktivnu predstavu o ljubavi, strasti, izdaji i ljubomori. Nova HNK-ova produkcija te opere, prva u središnjoj hrvatskoj nacionalnoj kazališnoj kući nakon 17 godina, postavljena je u prilagođenoj verziji, sa smanjenim orkestrom kako bi mogao svirati u orkestralnoj rupi, a ne na pozornici dok je zbor reduciran, dječji zbor posve izostavljen, a svi interpreti osim solista nose zaštitne vizire.

BIOGRAD BOAT SHOW: NAUTIČKI TURIZAM DOKAZAO OTPORNOST

Nautički turizam u ovoj kriznoj godini, obilježenoj pandemijom koronavirusa, dokazao je izrazitu otpornost i on je hrvatska velika prednost u odnosu na konkurenciju, istaknuto je na otvaranju 22. međunarodnoga nautičkog sajma *Biograd Boat Show*. Sajam u svojoj Marini Kornati u Biogradu na Moru organizira turistička tvrtka Ilirija. Predsjednik Uprave Ilirije Goran Ražnjević ustvrdio je da je *Biograd Boat Show* mnogo više od same izložbe plovila. "To je mjesto okupljanja svih segmenata nautičke industrije i turizma, ne samo u Hrvatskoj, već i u ovome dijelu Europe", istaknuo je Ražnjević.

BRAĆA SINKOVIĆ EUROPSKI DOPRVACI, ZLATO RUMUNJIMA

Martin i Valent Sinković su osvojili naslov europskih veslačkih doprvaka u dvojcu. Nakon trijumfa u Glasgowsu (2018.) i Luzernu (2019.), u finalu u poljskom Poznanju, 11. listopada braća Sinković postali su srebrni. Braći Sinković je ovo prvi poraz u finalima najvećih natjecanja još od svjet-

skog prvenstva 2017. kad su prvi put nastupili u dvojcu. Otkako su prije osam godina iz uspješnog četverca prešli među dvojce, Valentu i Martinu Sinkoviću je ovo jedanaesta medalja s najvećih natjecanja (OI, SP, EP). U dvojcu na pariće su osvojili jedno olimpijsko zlato (2016.), dva naslo-

va svjetskih prvaka (2014. i 2015.) te dva naslova europskih prvaka (2012. i 2016.), dok su u svojoj sadašnjoj disciplini dvojca dvaput postali svjetskim prvacima (2018. i 2019.), jednom su bili doprvaci (2017.), imaju dva zlata s europskih prvenstava (2018. i 2019.) i jedno srebro (2020.).

HRVATSKA JUDAŠICA BARBARA MATIĆ OSVOJILA GRAND SLAM U BUDIMPEŠTI

BUDIMPEŠTA, 24. listopada 2020. (Hina) - Hrvatska judašica Barbara Matić ostvarila je 24. listopada jedan od najvećih rezultata u karijeri osvojivši zlatnu medalju u kategoriji do 70 kg na Grand Slamu u Budimpešti, čime je napravila veliki korak prema nastupu na Olimpijskim

igrama u Tokiju ove godine. Na prvom velikom turniru IJF Toura nakon prekida natjecanja Barbara Matić se na vrhunski način vratila na tatami i na putu prema zlatnoj medalji svjetsku prvakinja Francuskinju Marie Eve Gahie i svjetsku doprvakinju Portugalčku Barbaru Timo.

ROLAND GARROS: PAVIĆ I SOARES OSTALI BEZ NASLOVA

Hrvatski tenisač Mate Pavić i Brazilac Bruno Soares nisu uspjeli osvojiti drugi uzastopni "grand slam" turnir u konkurenciji muških parova, bolji od njih su u finalu Roland Garrosa bili branitelji naslova Nijemci Kevin Krawietz i Andreas Mies sa 6-3, 7-5 nakon sat i pol igre. Pavić je tako ostao na dva osvojena "grand slam" naslova u muškim parovima, uz ovogodišnji US Open sa Soaresom ima i Australian Open iz 2018. s Austrijancem Oliverom Marachom. Ovo mu je bio drugi finale parova u Parizu i drugi poraz, nakon 2018. kada je u završnici izgubio s Marachom.

LIGA NACIJA: POBJEDA PROTIV ŠVEDSKE, (OPET) PORAZ OD FRANCUSKE

U prijateljskom susretu igranom 7. listopada u St. Gallenu hrvatska nogometna reprezentacija je pobijedila Švicarsku sa 2-1 golovima Josipa Brekala (42) i Maria Pašalića (67), prekinuvši tako niz od dva uzastopna poraza. Četiri dana iza toga Hrvatska je u 3. kolu skupine 3, divizije A Lige nacija u Zagrebu pobijedila Švedsku 2-1, a strijelci su za našu reprezentaciju bili Nikola Vlašić (31) i Andrej Kramarić (84). Samo tri dana kasnije, također u Maksimiru, u susretu 4. kola Lige nacija Hrvatska je reprezentacija još jednom izgubila od Francuske rezultatom 1-2. Francuska je povelala već u 8. minuti golom Griezmannna, na 1-1 poravnao je Vlašić u 64., no pobjedu gostima osigurao je Mbappe u 79. Bila je ovo osma međusobna utakmica Hrvatske i Francuske i šesta pobjeda "tricolora" uz dva neodlučena susreta. U službenim susretima Hrvatska i Francuska sastale su se pet puta uz četiri pobjede Francuske i jedan remi. Dva kola prije kraja natjecanja na vrhu ljestvice su Portugal i Francuska sa po 10 bodova, Hrvatska je treća s tri, dok je Švedska posljednja bez bodova.

EUROPSKA LIGA – DVA PORAZA RIJEKE, DVA REMIJA DINAMA

U susretu drugog kola F skupine nogometne Europske lige Rijeka je u Alkmaaru izgubila od AZ-a sa 1-4, upisavši i drugi poraz u skupini jer je prethodno na svojoj Rujevici izgubila i od Real Sociedad. Drugi hrvatski predstavnik, zagrebački Dinamo je u susretu 2. kola skupine K na gostovanju kod CSKA u Moskvi odigrao 0-0, jednako kao i u prvome kolu u Maksimiru protiv Feyenoorda. Dinamo tako i nakon drugog nastupa u skupini ima razliku pogodaka 0-0 te s dva boda zauzima treće mjesto na ljestvici. Isti broj bodova, ali uz razliku pogodaka 1-1 ima drugi CSKA. U trećemu kolu 5. studenoga Rijeka ne svome stadionu igra protiv Napolija, a Dinamo ugošćuje austrijski Wolfsberger.

DRŽAVNA NAGRAĐA "FRANJO BUČAR" ZA ŽIVOTNO DJELO KOSTELIĆU, SKANSIJU I TRUMBIĆU

Ante Kostelić, trenerski velikan s deset olimpijskih medalja, Petar Skansi, vrhunski košarkaš i trener te osvajač dva olimpijska odličja i Ivo Trumbić, vaterpolska legenda i vlasnik tri olimpijske kolajne, dobitnici su Državne nagrade za sport Franjo Bučar za životno djelo u 2020. godini.

Godišnju nagradu dobili su Pero Kutervovac, Bruno Bošnjak, Mimi Vurdelja, Slaven Zambata, Stojko Vranković, Slavko Cvitković, Paulo Obradović, Neven Šavora, Željko Konsuo, Rea Hraski, Matija Gubica i Boris Milošević. Odluku o dobitnicima nagrada donio je Odbor Državne nagrade za sport Franjo Bučar koji čine izv. prof. dr. sc. Tomislav Krističević, Marijeta Čelić, Vlado Šola, Perica Bukić, Damir Martin, Stipe Pletikosa, Stojko Vranković, Mihovil Španja i Ana-Marija Vuković.

GIMNASTIKA: ZWICKER I SRBIĆ OSVOJILI ZLATNE MEDALJE NA SVJETSKOM KUPU

Hrvatski gimnastičari Christina Zwicker na gredi i Tin Srbić na preči osvojili su zlatne medalje na Svjetskom kupu u mađarskom Szombathelyju, 4. listopada. Gimnastičarka ZTD Hrvatskog sokola u svom četvrtom finalu na SK-u u karijeri osvojila je prvu medalju i odmah zlatnu, dok je druga hrvatska finalistica na gredi Tina Zelčić zauzela sedmo mjesto. Samo nekoliko trenutaka kasnije Christina je nastupila i u finalu na parteru osvojivši osmo mjesto. Zlatnu medalju osvojio je i Tin Srbić na preči. U svom 20. finalu na turnirima SK-a osvojio je 14. medalju i ukupno sedmo zlato.

Jesenje sunce

Vera Kalan-Benić (1930.-1998.)

Foto: Ljerka Galic